

A környezeti demokrácia megvalósulása

Magyarországon

2 0 0 2

RÖVIDÍTÉSEK

Irta: F. Nagy Zsuzsa, dr. Fülöp Sándor, Móra Veronika
Szerkesztette: Varga Éva
Tipográfia, tördelés: Typoézis Kft.

Kiadja: Ökotárs Alapítvány
1519 Budapest, Pf. 411
Tel./fax: (1) 411 3500

E-mail, honlap: www.okotars.hu

Felelős kiadó: Foltányi Zsuzsa igazgató

A kézirat lezárva 2002 januárjában.

ISBN 963 204 365 0

Készült 2002 szeptemberében a TYPOÉZIS Kft. gondozásában,
újrahasznosított papírra.

A	AB ATIKÖFE Atv. Ác. ÁNTSZ ÁSZ	Alkotmánybíróság Alsó-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény államigazgatási eljárási törvény Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat Állami Számvevőszék
E	EBK EMAS EMLA EPER Etv. EU EIONET ÉKF	Egészség, biztonság, környezet politika Eco-Management and Audit Scheme Környezeti Management és Jog Egyesület European Pollutant Emission Register egyesületi törvény European Environmental Information and Observation Network Észak-magyarországi Környezetvédelmi Felügyelőség
F	FVM	Földművelési Minisztérium
G	GM	Gazdasági Minisztérium
I	IKIM ISO IUCN	Ipari, Külkereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium International Standards Organization World Conservation Union
K	KAC KGI KIR KKA KöFe Köm KöHViM KÖT KÖVET KÖVIM KUT KVM Khtv. khv Khvr. Kvtv.	Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat (1998-ig KKA, I. ott) Környezetgazdálkodási Intézet Környezeti Információs Rendszer Központi Környezetvédelmi Alap (1998-tól KAC, I. ott) környezetvédelmi felügyelőség Környezetvédelmi Minisztérium (2002 júniusától KVM, I. ott) Környezetvédelmi, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium Környezeti Tanácsadó Irodák Környezettudatos Vállalatirányítás Egyesület Közlekedési és Vizgazdálkodási Minisztérium (2002 júniusáig) Környezetvédelmi Újságírók Társasága Környezetvédelmi és Vizgazdálkodási Minisztérium (I. KöM) a közhasznú szervezetekről szóló törvény környezeti hatásvizsgálat a környezeti hatásvizsgálatról szóló kormányrendelet a környezetvédelem általános szabályairól szóló törvény, vagy Környezetvédelmi Kódex
M	MBH MGYOSZ MSZ	Magyar Bányászati Hivatal Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége Magyar Szabvány

		Tartalom
MT	minisztertanács	
MTV SZ	Magyar Természetvédők Szövetsége	
N	NEKAP NKP	Nemzeti Környezet-egészségügyi Akcióprogram Nemzeti Környezetvédelmi Program
O	OAH OECD OGY OKF OKI OKK OKT OKTH OM OMSZ OTÉK	Országos Atomenergia Hivatal Organization of Economic Cooperation and Development Országgyűlés Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Országos Közegészségügyi Intézet Országos Közegészségügyi Központ Országos Környezetvédelmi Tanács Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Hivatal Oktatási Minisztérium Országos Meteorológiai Szolgálat Országos településrendezési és építési követelményekről szóló rendelet
	OTH OTK OTT OVF	Országos Tisztifőorvosi Hivatal Országos területfejlesztési koncepció Országos Területfejlesztési Tanács Országos Vízügyi Főigazgatóság
P	PCB-k PM Ptk. PRTR	poliklórozott bifenilek Pénzügyminisztérium Polgári Törvénykönyv Szennyezés-kibocsátási és Átviteli Jegyzék (Pollution Release and Transfer Register)
R	RIV	Regionális Immisszióvizsgáló Állomás
T	TAI TAKI Tft.	The Access Initiative (hozzáférési kezdeményezés) Talajtani Kutató Intézet Területfejlesztési törvény
U	UNEP/GRID	ENSZ Környezeti Programja/Global Resource Information Database
V	VHB VITUKI VÍZIG VIZIR	Veszélyes hulladék bejelentőlap Vízügyi Tudományos Kutatóintézet Vízügyi Igazgatóság Vízgazdálkodási Információs Rendszer
		Bevezetés
		I. A közösségi részvétel általános jogi és intézményi feltételei
		A) A közösségi részvétel jogi rendszere
		A környezetvédelmi döntéshozatalban való közösségi részvétellel összefüggő alapvető emberi és szabadságjogok elismerése
		B) A környezeti részvétel jogi és intézményi feltételei
		A környezeti közösségi részvétel lényeges definíció
		A közösségi részvétel alapvető jogintézményei
		C) A környezeti hozzáférési és részvételi rendelkezések betartása - részvétel a környezeti jogszabályok betartatásában
		Jogorvoslat a közösségi részvételi rendelkezések megszegése esetén, közérdekű pereskedés környezeti ügyekben, és az illeték mértéke
		II. A környezeti információhoz való hozzáférés
		A) Információhoz jutás a környezeti katasztrófákról és balesetekről
		Általános észrevételek az információhoz jutásról (1. eset)
		Társadalmi részvétel az információs rendszer kialakításában
		A hosszabb távú következmények vizsgálata és a jövőre való felkészülés
		Általános észrevételek az információhoz jutásról (2. eset)
		A hosszabb távú következmények vizsgálata és a jövőre való felkészülés
		B) A környezeti elemek rendszeres vizsgálatának adataihoz való hozzáférés
		Információk a levegő állapotának rendszeres méréséről
		A megfigyelési, mérési információk terjesztése és hozzáférhetősége
		Információk a víz minőségének rendszeres méréséről
		A megfigyelési, mérési információk terjesztése és hozzáférhetősége
		C) Általános információk a környezet állapotáról - környezeti állapotjelentés
		Általános észrevételek Magyarország környezeti állapotjelentéséről
		A környezeti állapotjelentés terjesztése és hozzáférhetősége
		D) Üzemi szintű információk a környezeti megfelelésről, vállalati környezeti jelentések
		A hatóságok által gyűjtött információkhoz való hozzáférés
		A vállalatok által gyűjtött információhoz való hozzáférés

III. TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL A KÖRNYEZETI DÖNTÉSHOZATALBAN 49

A) Országos politikák, tervek és programok – területfejlesztési tervek 49

- Részvétel a környezeti szempontból jelentős regionális területfejlesztési tervek kidolgozásában 50
- Közösségi részvétel a területfejlesztési döntésekben 52

B) Regionális és helyi szintű általános döntéshozatal – koncepciók és rendezési tervek 54

- A koncessziók jogi háttere 54
- Részvétel a koncessziós döntéshozatalban 56
- Jogorvoslati lehetőség koncessziós döntésekben 58
- Általános információk a rendezési tervekről 59
- Közösségi részvétel a döntéshozatalban 59
- Jogorvoslati lehetőség a döntéshozatalban 63

C) Egyedi fejlesztések vagy beruházások – környezeti hatásvizsgálat 64

- Részvétel az egyedi fejlesztési vagy beruházási döntésekben 66
- Jogorvoslati lehetőség a döntéshozatalban 70

IV. RÉSZVÉTELRE KÉPESÍTÉS – A HATÉKONY RÉSZVÉTEL ELŐSEGÍTÉSE A KÖRNYEZETI DÖNTÉSHOZATALBAN 72

A) A kormányzat erősítései a közösségi részvételt szolgáló intézményeinek kialakítására 72

B) A környezetvédelmi társadalmi szervezetek és a részvételre képesítés 73

- A környezetvédelmi társadalmi szervezetekre vonatkozó legfontosabb jogi rendelkezések 73
- A részvételt gyakorló környezetvédelmi társadalmi szervezetek működésének jogi feltételei 74
- A közhasznú szervezeteket, támogatóikat és szolgáltatásaik igénybevevőit megillető kedvezmények 75
- A társadalmi szervezetek tevékenységének finanszírozási feltételei 76
- A környezetvédelmi társadalmi szervezetek szerepe a közösségi részvétel előmozdításában 77

C) Környezeti nevelés és tudatformálás 79

- Környezeti nevelés és környezeti tudatformálás az oktatásban 79
- Környezetvédelem a sajtóban, a média szerepvállalása a környezettudatosság növelésében 81

A TAI-PROGRAM MAGYARORSZÁGI VIZSGÁLATAINAK ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEI 84

BEVEZETÉS

A környezet védelme mindannyiunk ügye, és csak mindannyiunk részvételével lehet sikeres. A nyilvánosság bevonása a környezeti döntések előkészítésébe, meghozatalába és végrehajtásába éppen ezért elkerülhetetlen. A nemzetközi és nemzeti jogszabályok, intézmények és eljárások elősegítik a nyilvánosság bevonását, a környezeti demokráciát – másképpen a közösségi részvételt a környezetvédelmi döntések meghozatalában –, ugyanakkor ezek az elkötelezettségek nem mindig jelennek meg a gyakorlatban. Ezért célszerűnek látszott egy olyan módszert kidolgozni, amellyel mérni lehet a környezeti demokrácia tényleges szintjét az egyes országokban, illetve az adott gyakorlati problémák tisztázásával elő lehet segíteni annak emelkedését.

A közösségi részvétel legfontosabb elemeit: az információhoz való hozzáférést, a részvételi (beleszólási) joghoz és a jogorvoslati joghoz való hozzáférést az 1992-es Riói Környezet és Fejlődés Nyilatkozat fektette le. A környezetvédelmi közösségi részvétel szabályait az európai régióban az 1998-ban aláírt Aarhusi Egyezmény¹ foglalja össze. Ennek szóhasználatából ered nemzetközi kezdeményezésünk, programunk neve: hozzáférési kezdeményezés² (The Access Initiative, TAI), TAI-program. Kiadványunk a program magyarországi felmérésének tapasztalatait foglalja össze.

Az értékelő és összehasonlító TAI-programot 2000 novemberében indította útjára a washingtoni WRI (World Resources Institute) és a budapesti Környezeti Management és Jog Egyesület (EMLA)³. A TAI-programot irányító szervezetek száma azóta ötre bővült, mivel 2001 tavaszi csatlakozott hozzá a chilei Corporación Participa és a bangkoki Thaiföldi Környezetvédelmi Intézet, 2002-ben pedig az ugandai ACODE.

A TAI olyan világméretű kezdeményezés, amelyet nem kormányzati, társadalmi szervezetek hoztak létre, és társadalmi szervezetek végzik a TAI-elemzéseket is. A szervezet kiterjedt, több mint 250 tagú informális tanácsadó testületének tagjai az üzleti élet, a kormányzat, a nemzetközi szervezetek elismert és kiváló szakmai képviselői.

A TAI módszertanilag azokra a nemzetközi projektekre épül, amelyek standard indikátorrendszer alkalmazásával vizsgálják és elemzik az egyes nemzeti kormányok tevékenységét, és értékelő rendszer segítségével minősítik azt.⁴

A TAI értékeli a kiválasztott nemzeti kormányok teljesítményét a környezeti döntéshozatalban való közösségi részvételt illetően, ezt rendszerbe foglalva publikálja, és először a 2002 szeptemberi johannesburgi Rio+10 Környezet-és Fejlődés Világkonferencia nyújtotta lehetőséggel élve kívánja nyilvánosságra hozni az értékelések eredményeit. A program távlati célja természetesen az, hogy általános, globális szintű értékelési szempontokat adjon a nemzeti kormányok tevékenységének elemzésére és a nyilvánosság erejével fejlessze a környezeti demokráciát.

2001-ben a négy irányító szervezet kialakította az egységes indikátorrendszert, az országértékelések módszertani alapját. A vizsgálatok négy nagy részterülete:

¹ Egyezmény az információkhoz való hozzáférésről, a környezeti ügyekben való társadalmi részvételről és a jogorvoslatihoz való jogról.

² Mivel ez magyarul kicsit furcsán hangzik, a továbbiakban a The Access Initiative elnevezést, illetve annak nemzetközileg elfogadott rövidítését (TAI) fogjuk használni.

³ www.emla.hu

⁴ A nemzetközi pénzügyi világban ez a módszer régóta ismert, gondoljunk csak az országrázkórázatok, a hitelképesség-vizsgálatok vagy akár a GDP-alapú országrangsorok elfogadottságára. Társadalmi szervezetek is aktívak e téren, például a Transparency International ügyvezető Corruption Perception Indexe, amely hasonlít a TAI-ra.

- a környezeti demokrácia általános jogi keretei, beleértve az információhoz való hozzáférést, a döntéshozatalban való részvételt és a jogorvoslatihoz való jogot;
- specifikusan az információhoz, azaz általános környezetállapot-adatokhoz és létesítményi szintű környezeti adatokhoz való hozzáférés;
- részvétel a környezeti döntéshozatalban;
- a részvételre képesítés helyzete, ami a valóban tartalmas közösségi részvétel alapja.

2001 folyamán kilenc országban zajlott le az indikátorrendszert tesztelő elővizsgálat: Chile, Dél-afrikai Köztársaság, India, Indonézia, Magyarország, Mexikó, Thaiföld, Uganda és az USA. A vizsgálatot Magyarországon F. Nagy Zsuzsanna irányításával a miskolci Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, Móra Veronika vezetésével a budapesti Ökotárs Alapítvány és dr. Fülöp Sándor vezetésével az EMLA Egyesület végezte. A három szervezet jelentésben foglalta össze megállapításait, vizsgálati eredményeit. A most közreadott rövidített áttekintés ennek alapján készült, és igyekszik tömören és közérthetően tájékoztatni a TAI Magyarországra vonatkozó megállapításairól és következtetéseiről. A vizsgálat a hatályos magyar jogszabályok, a magyar joggyakorlat, illetve a kormányzati, az üzleti és a civil szektor gyakorlatának felmérése alapján készült, követve a nemzetközileg egységes módszertant. A magyarországi értékelés természetesen része a TAI világméretű projektjének, amelyben hátra van még egy olyan pontrendszer kialakítása, amely a fenti megállapításokat számszerűen néhány, könnyen és gyorsan értelmezhető, azonban mégis pontos jelzőszámmá alakítja. A TAI már elkészítette a résztvevő kilenc ország adatait összesítő jelentését is, amelyben kimutatják a környezeti közösségi részvételnek az egész világra jellemző trendjeit, illetve az egyes országokban alkalmazott megoldások erősségeit és gyengeségeit.

A TAI-elemzés szerint Magyarország teljesítménye a környezeti demokrácia, tehát a környezeti információkhoz való hozzáférés, a környezeti döntéshozatalban való közösségi részvétel, a jogorvoslatok és a részvételre képesítés terén valamivel jobb az átlagosnál.⁵ Tehát egyes területeken büszkélkedhetünk kiemelkedő, bár nem innovatív eredményekkel (például a környezetvédő társadalmi szervezetek bevonása az egyes kormányzati bizottságok munkájába); egyes területeken teljesítményünk megfelel a világ trendjeinek, illetve a térség általános fejlettségének (például a környezeti hatásvizsgálati eljárás szabályozása); más területeken viszont elmarad az elvárhatótól (például a koncessziós eljárások szigorú titkossága és hozzáférhetetlensége).

A TAI-program magyarországi kutatásainak eredményeit négy fejezetben foglaltuk össze. Az I. fejezet tárja fel a közösségi részvétel általános jogszabályi és intézményi háttérfeltételeit, a közösségi részvétellel és a környezetvédelemmel összefüggő alkotmányos jogok és a legfontosabb alacsonyabb szintű jogszabályok meglétét, illetve e jogok bírósági érvényesítésének általános feltételeit.

A II. fejezetben a környezeti információhoz való hozzájutás konkrét jogszabályi és gyakorlati feltételeit tekintettük át. Az információhoz jutás nyilvánvalóan a közösségi részvétel alapvető feltétele, ezt vizsgáltuk a legfontosabb területeken: információhoz jutás katasztrófahelyzetekben (II/A fejezet), illetve a környezeti információk folyamatos rendelkezésre állása (II/B). Vizsgáltuk még a kormányok környezetvédelmi tájékoztatási tevé-

kenységére igen jellemző országos, átfogó környezeti állapotjelentések meglétét és minőségét (II/C), továbbá a vállalatoknál rendelkezésre álló környezeti információ hozzáférhetőségét (II/D).

A III. fejezetben azt vizsgáltuk, hogy a megfelelő környezeti információk birtokában a nyilvánosság tagjainak milyen lehetőségei vannak arra, hogy azokkal éljenek is, azaz a környezeti döntéshozatalban részt vegyenek. Háromszintű döntéshozatali eljárásban vizsgáltuk a közösségi részvétel lehetőségét: a környezet védelme szempontjából lényeges országos politikák, tervek és programok (III/A), a koncessziók, a területfejlesztés és a településrendezés már konkrétabb és általában területi szempontból is alacsonyabb szintjén (III/B), végül vizsgáltuk a környezeti hatásvizsgálati eljárások során hozott, környezeti szempontból lényeges egyedi döntéseket is (III/C).

A környezeti információ rendelkezésre állása, a beleszólási lehetőségek a döntésekbe, illetve az ezeket megerősítő általános szabályok, jogorvoslati lehetőségek, melyeket a közösségi részvétel három pillérének is szoktunk nevezni, együttesen sem viszik túlságosan előre a közösségi részvétel és a környezetvédelem ügyét, ha nincsenek olyan közösségek és egyének, akik ezeket az eszközöket hatékonyan használni tudják. Ezért vizsgáltuk a IV. fejezetben a részvételre képesítés témakörét, nevezetesen azt, hogy a kormányzat milyen intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy a közösségi részvétel lehetőségét, eszközeit, módját a nyilvánosság tagjai megismerjék, alkalmazásukat megtanulják.

⁵ A magyarországi vizsgálati jelentés 2001. november 18-án készült el.

I. A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL ÁLTALÁNOS JOGI ÉS INTÉZMÉNYI FELTÉTELEI**A) A közösségi részvétel jogi rendszere**

A közösségi részvétel legáltalánosabb jogszabályi feltételeit a következő jogszabályok teremtik meg:

- az 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány);
- a környezetvédelem általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Környezetvédelmi Kódex vagy Kvtv.);
- a környezeti hatásvizsgálatról szóló 20/2001. (II. 14.) sz. kormányrendelet (a továbbiakban: hatásvizsgálati rendelet vagy khvr.);
- a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (a továbbiakban: a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény vagy Atv.);
- az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény (a továbbiakban: Egyesületi Törvény vagy Etv.);
- az 1959. évi IV. törvény, a polgári törvénykönyvről (a továbbiakban: Polgári Törvénykönyv vagy Ptk.);
- az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény (a továbbiakban: államigazgatási eljárási törvény vagy Ác.);
- a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény (a továbbiakban: közhasznúsági törvény vagy Khtv.) rendelkezései, valamint, külön nevesítés nélkül, figyelembe vettük az egyes környezeti elemek védelméről szóló anyagi jogi, illetve a környezetvédelmi államigazgatási eljárási jogszabályokról szóló jogszabályokat, az energiatermelés, a bányászat, az útügy, a vízgazdálkodási és a mezőgazdasági államigazgatási jogi szabályait, az adózásról és az illetékekről szóló jogszabályokat, valamint a büntető és polgári eljárásjog szabályait, a hozzájuk kapcsolódó alkotmánybírói, legfelsőbb bírósági és ombudsmani gyakorlattal együtt.⁶

A környezetvédelmi döntéshozatalban való közösségi részvétellel összefüggő alapvető emberi és szabadságjogok elismerése

A közösségi részvétel a környezeti ügyekben végső soron olyan alkotmányos jogokon alapszik, mint az információ terjesztésének és megismerésének a szabadsága, amelyeket megerősítenek az egészséges és tiszta környezethez való alkotmányos jogosultságok is.

⁶ A felsorolt jogforrásokhoz kapcsolódó, a különböző jogeset- és állásfoglalás gyűjteményekben nem szereplő joggyakorlati adatokat az EMLA Egyesület közérdekű környezetvédelmi ügyvédi irodájának hét évi (1994–2001), több mint 300 ügyre kiterjedő gyakorlatából, illetve a Győri Reflex Környezetvédelmi Egyesület jogvédő tevékenységének publikált tapasztalataiból merítettük. Figyelembe vettük még a 16 tagszervezettel álló Környezetvédelmi Tájékoztatók Szövetségének éves jelentéseit is, valamint a mintegy 60 környezetvédő szervezetet magába foglaló budapesti Levegő Munkacsoport Országos Környezetvédelmi Szövetség elnökével, Lukács Andrásal és a kb. 25 szervezetet magába foglaló váci (Észak-Magyarországi) Göncöl Szövetség elnökével. Kiszél Vilmossal készített interjúkat. Ugyancsak felhasználta egy korábbi kutatás (*Közösségi részvétel a vízvédelmi és vízgazdálkodási ügyekben*, Regionális Környezetvédelmi Központ, New York University, Resources For the Future, Washington, 2000–2001.) interjúit Dr. Verrasztó Zoltánnal, a Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség igazgatójával, Mezei Antallal, a Vízügyi Főigazgatóság osztályvezetőjével, Benkő Gyöngyivel, a Környezetvédelmi Minisztérium (KÖM) Társadalmi Kapcsolatok Önálló Főosztályának vezetőjével és Farkas Évával, a KÖM Közönségszolgálati Irodájának vezetőjével.

Úgy lehetne megfogalmazni, hogy ha általában megvannak az alkotmányos jogosultságaink a szólásszabadsággal és a közérdekű információ megismerésével kapcsolatban, akkor ezeknek a környezetvédelem területén még erősebben kell érvényesülniük. A közösségi részvétel első két pilléréjén kívül a harmadik pillér, a jogorvoslat is szilárd alkotmányos alapokon nyugszik jogunkban, és a részvételre képesítés szempontjából igen fontos egyesülési jog is szerepel alkotmányunkban. A környezetvédelmi egyesületek és alapítványok szabad létrehozása és működtetése azért rendkívül fontos, mert ezek a szervezetek összegyűjtik a környezet védelméért leginkább tenni akaró embereket, egyesítik erőfeszítéseiket és ezáltal is hatékonyabbak, arról nem is szólva, hogy a társadalmi szervezetek a lakosság többi tagja számára is nagy segítséget nyújtanak a környezeti információ megismerésében, értelmezésében és a hatékony cselekvésben.

A magyar jog elismeri az egyesülési szabadságot. Az Alkotmány 63. § (1) bekezdése szerint „Mindenkinek joga van a törvény által nem tiltott célra szervezeteket létrehozni, illetve azokhoz csatlakozni.” Ezt az alkotmányos garanciát az egyesülési jogról szóló külön törvény, illetve az egyesületek és alapítványok bejegyzéséről, gazdálkodásáról szóló jogszabályok érvényesítik, továbbá jogrendszerünkben számos, alapvetően más témát szabályozó jogszabály (adó- és eljárási jogszabályok) tartalmaz rendelkezéseket a nonprofit szervezeteknek járó támogatásokról, kedvezményekről. A nonprofit státus megterzése ugyanakkor nem automatikus, a jog számos garanciához (a tevékenység közérdekű jellege, a szervezeti működés nyilvánossága, belső demokráziához) köti ennek megadását.

A magyar jog elismeri a sajtószabadságot. Az Alkotmány 61. § (2) bekezdése szerint „A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.” E szabályt elsősorban a sajtótörvény rögzíti, amely részletesen leírja az újságírók jogait és kötelezettségeit. Az elektronikus média is külön szabályozás tárgya, különösen az annak függetlenségét, elfogulatlanságát szolgáló felügyeleti intézményrendszer.

A magyar jog elismeri a szólásszabadságot, ideértve az információ megformálásának és terjesztésének szabadságát is. Az Alkotmány 61. § (1) bekezdése szerint „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetve terjessze.” A szólásszabadság ugyanakkor nem járhat mások alkotmányos jogainak, elsősorban személyiségi jogainak a sérelmével. A magyar polgári jog, polgári eljárásjog, sőt a büntetőjog is igen erős személyiségvédelmi rendelkezéseket tartalmaz. A gyakorlatban előfordul, hogy a közérdektől függetlenül visszalétek ezekkel a jogszabványokkal, és a velük szemben jogos kritikát megfogalmazó környezetvédők megfélemlítésére használják fel azokat.

BÁR A MAGYAR JOG ISMERI ÉS ALKALMAZZA A JOG RENDELTELTÉSSZERŰ HASZNÁLATÁNAK ELVÉT, ILLETVE A JOGGAL VALÓ VISSZALÉLÉS TILALMÁT, A HAZAI KÖRNYEZETVÉDŐ ÜGYPÉDEK ILYEN HÍVATKOZÁSI MIND EZ IDÁIG SIKERTELENEK MARADTAK.

A magyar jog elismeri az információhoz jutás jogát. Az Alkotmány 61. § (1) bekezdésének már idézett rendelkezése rögzíti a Magyar Köztársaság területén bárki számára a közérdekű adatok megismerésének jogát. Ezt a jogot külön törvény részletezi, a közérdekű adatok egyértelmű és igen széles körű meghatározásával, ami szerint minden, a hatóságok által kezelt adat közérdekű, ha nem tartozik a magánszemélyek személyes adatai körébe. A közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény az adatokhoz való hozzáférést

fontos részletkérdéseit is szabályozza: a kivételeket, a határidőt, a költségeket és a jogorvoslat lehetőségeit is.

A magyar jog elismeri a tiszta környezethez való jogot. Az Alkotmány 18. §-a szerint: „A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.” Az Alkotmány 70/D §-a ugyancsak utal az egészséges környezet alkotmányos védelmére. Ezeket a szabályokat elsősorban a környezetvédelmi törvény és annak kormányrendeleti és miniszteri rendeleti szintű végrehajto jogszabályai érvényesítik. Fontos szerepet játszik az egészséges környezet védelmében az Alkotmánybíróság 28/1994. AB számú döntése, ami leszögezi, hogy a jogalkotók nem hozhatnak olyan jogszabályt, amellyel a már meglévő környezeti vagy természeti védettség szintjét csökkentik.

A magyar jog elismeri a jogorvoslat jogát az alapvető szabadságjogok és emberi jogok megsértése esetén. Az Alkotmány két szinten foglalkozik a kérdéssel. Egyfelől a jogok sérelme esetén közvetlenül kezdeményezhető jogi eljárások, másfelől a más okból folyamatban lévő eljárásban, a jogok sérelme esetén. Az Alkotmány 70/K §-a szerint „Az alapvető jogok megsértése miatti igények, továbbá a kötelezettségek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások bíróság előtt érvényesíthetők.” Az Alkotmány 57. § szerint „A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, a jogát vagy jogos érdekét sérti.”

UGYANAKKOR MEG KELL JEGYEZNÜNK, HOGY A MAGYAR JOGGYAKORLAT EGYELŐRE NEM ISMERI EL A KÖZVETLENÜL AZ ALKOTMÁNYRA ALAPÍTOTT PERLÉS LEHETŐSÉGÉT.

B) A környezeti részvétel jogi és intézményi feltételei

A környezeti közösségi részvétel lényeges definíció

A környezetvédelmi ügyek eldöntésében a közösségi részvétel szempontjából rendkívül lényeges az, hogy a jogalkotó milyen információkat és milyen ügyeket tekint egyáltalán környezetvédelminek, kiket ismer el a nyilvánosság tagjainak, illetve milyen szerveket határoz meg olyanként, amelyeknek a közösségi részvételt biztosítaniuk kell. Megszorító definíciókat alkalmazva a legjobb közösségi részvételi jogi szabályrendszer előnyeit is csak nagyon kevesen, nagyon kevés ügyben élvezhetik. Szerencsére a magyar jog definíciói ésszerűen tág kereteket szabnak a közösségi részvétel számára.

A környezeti információ definíciója. Mivel Magyarországnak nincs specifikus törvénye a környezeti információra, annak fogalmát két törvényből, a közérdekű adatokról szóló törvényből és a Környezetvédelmi Kódexből kell összealkalmazni. Az információ fogalma a közösségi részvétel szempontjából megfelel a közérdekű adat fogalmának: minden olyan adat, amit az államigazgatási hatóságok kezelnek és nem személyes adat, azaz nem hozható összefüggésbe egy természetes személy személyi és egészségi állapotával, vagyoni helyzetével stb. A környezeti információ ehhez képest az, amit a Környezetvédelmi Kódex környezetvédelminek határoz meg: az egyes környezeti elemekkel, az épített környezettel és mindezek összetevőivel, rendszereivel és folyamataival összefüggő információ.

BÁR A KÖRNYEZETVÉDELMI KÓDEX KÍSÉRLETET TESSZ ARA, HOGY HATÁLYÁNAK MEGFOGALMAZÁSÁKOR ELŐÍRJA: RENDELKEZÉSEIT LEGALÁBBIS FIGYELEMBE KELL VENNİ AZ ÜGYNEVEZETT ROKON ÁGAZATOKBAN IS, MINT PÉLDÁUL A BÁNYÁSZAT, AZ ENERGIAÜGY, AZ ÉPÍTÉSÜGY, A TERMŐFÖLD-

DEL KAPCSOLATOS ÉS MÁR MEZŐGAZDASÁGI ÁGAZATOK, A VÍZGAZDÁLKODÁS ÉS A VESZÉLYES ANYAGOK KEZELÉSE, A JOGGYAKORLAT SAJNOS MEG NEM VESZI FIGYELEMBE EZT AZ ÖSSZEFÜGGÉST, ÉS A KÖRNYEZETI INFORMÁCIÓ FOGALMÁT SZŰKEN, CSAK A KÖRNYEZETI ELEMKEK VONATKOZTATVA ÉRTELMEZI.

A nyilvánosság definíciója. A közösségi részvétel szempontjából többféle definíciót is figyelembe kell vennünk. A magyar jogban az információs szolgáltatásban a nyilvánosság fogalma (a közérdekű adatokról szóló törvényben és a hatásvizsgálati kormányrendeletben) rendkívül tág, valójában a „bárki” kifejezésen azonos. A véleménynyilvánítás és az aktív részvétel szempontjából viszont a nyilvánosságot a hatásvizsgálati és az egyes környezeti elemekre vonatkozó jogszabályaink általában az érintett nyilvánosságra korlátozzák. Az érintett fogalmát a Környezetvédelmi Kódexből olvashatjuk ki: „az a személy, szervezet, amely a hatásterületen él vagy tevékenykedik”. A hatásterület pedig ugyanitt: „az a terület vagy térség, ahol a jogszabályban meghatározott mértékű környezetre gyakorolt hatás a környezethasználat során bekövetkezett vagy bekövetkezhet”.

A GYAKORLATBAN A LAKHELY VAGY EGY TÁRSADALMI SZERVEZET ALAPSZABÁLYBAN FOGLALT MŰKÖDÉSI TERÜLETE MEGFELELŐEN ALÁTÁMASZTJÁK AZ ÉRINTETTSÉGET.

A közösségi részvételt biztosító hatóság. Speciális környezetvédelmi közösségi részvételi szabály hiányában ismét csak a közérdekű adatokról szóló törvény és a különböző környezetvédelmi jogszabályok együttes értelmezésével határozható meg. A közérdekű adatokról szóló törvény a hatóság kifejezést az államigazgatási eljárás általános szabályai szerint használja, amely szerint hatóság minden olyan szerv, amely az ügyfeleket érintő jogokat vagy kötelezettséget állapít meg, adatot igazol, nyilvántartást vezet vagy hatósági ellenőrzést végez. A környezetvédelmi ügyekben való tényleges részvétel ugyanakkor általában csak a környezetvédelmi hatóságok előtt zajló ügyekben lehetséges, amelyeket a Környezetvédelmi Kódex határoz meg: ezek a környezetvédelmi felügyelőségek és egyes kisebb jelentőségű ügyekben a jegyzők, azaz a területi önkormányzatok mellett működő vegyes hatáskörű államigazgatási szervek.

A MAGYAR JOGBAN A RÉSZVÉTELI JOGOSULTSÁGOK MEGFELELŐ BIZTOSÍTÁSÁNAK ELMARADÁSA ESETÉN MEGFELELŐ, HATÉKONY KÖZIGAZGATÁSI JOGORVOSLAT CSAK A KÖRNYEZETI HATÁSVIZSGÁLATI ÉS EGYÉB KÖRNYEZETVÉDELMI HATÓSÁGI ELJÁRÁSOKBAN VAN, AZ ÜGYNEVEZETT ROKON ÁGAZATOKBAN MIND A JOGSZABÁLYOK, MIND A JOGGYAKORLAT SZINTJÉN A JOGÉRVÉNYESÍTÉS KOMOLY NEHÉZSÉGEKBE ÜTKÖZIK.

A közösségi részvétel alapvető jogintézményei

A környezeti információhoz való hozzáférés szabályozása. Nincs külön a környezeti információhoz való hozzáférést szabályozó jogszabályunk, bár a Környezetvédelmi Kódex általános rendelkezései az erre vonatkozó alapelveket tartalmazzák. A gyakorlatban a környezeti információkhoz való hozzáférésre is az általános, közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény rendelkezéseit kell alkalmazni. Az adatvédelemmel és a közérdekű adatok nyilvánosságával foglalkozó ombudsman ugyanakkor e törvény alapján is számos, a környezeti adatokra specifikus állásfoglalást bocsátott ki.

A környezeti információ rendelkezésre állása. Nyilvánvaló, hogy nincs értelme környezetvédelmi információhoz jutásról beszélni, ha az állami szervek nem képesek elegendő mennyiségű és minőségű környezeti információ begyűjtésére, feldolgozására és értelmezésére. Szerencsére a magyar környezetvédelem túl van már ezen a fejlődési fázison, több igazgatási ágazatban, így a vízgazdálkodásban, a közegészségügyben és a sokkal erőteljesebben vett környezetvédelemben már több évtizede fejlesztik a környezet különböző elemei szempontjából fontos információk rendszereket.

UGYANAKKOR A NYILVÁNOS KÖRNYEZETI INFORMÁCIÓS RENDSZER (KIR, L. MÉG 27. OLDAL) MÉG CSAK DEKLARÁCIÓ SZINTEN LÉTEZIK A KÖRNYEZETVÉDELMI KÖDEKBEN, A SZÉTSZÓRTAN MEGLEVO INFORMÁCIÓS RENDSZEREK ÖSSZEHANGOLÁSA, EGYSÉGES SZERVEZETI RENDSZERBEN VALÓ FELDOLGOZÁSA, NYILVÁNOSSÁGRA HOZATALA RÉSZLETES JOGSZABÁLYI RENDELKEZÉSEKBE MÉG NEM TALÁLHATÓ MEG. HASONLÓKÉPPEN HIÁNYIK A SZENNYEZÉS-KIBOCSÁTÁSI ÉS ÁTVITTELI JEGYZÉK (PRTR, L. MÉG 42. OLDAL) EGYSÉGES, A NEMZETKÖZI NORMÁKNAK MEGFELELŐ RENDSZERE. A KORMÁNYZATI TERVEI SZERINT 2002 FOLYAMÁN MINDKÉT HIÁNYZÓ ALAPVETŐ JOGINTÉZMÉNYT PÓTOLNI FOGLJÁK.

Közérdekű környezetvédelmi információs rendszerek működtetésének kormányzati kötelezettsége. A rendszernek csak egyes elemei lehetnek fel Magyarország. A Környezetvédelmi Kódex, a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény, valamint az egyes kormányrendeleti és miniszteri rendeleti szintű környezetvédelmi jogszabályaink számos információs szolgáltatási kötelezettséget tartalmaznak.

Szektortervek, programok, tevékenységek – a hatóságok értesítési kötelezettségei, illetve a nyilvánosság észrevételezési joga. Magyarországon egyelőre nincs stratégiai hatásvizsgálat, azaz olyan hatásvizsgálat, amely nem egyedi tevékenységekre, hanem normatív döntésekre vonatkozna. Ugyanakkor egyes jogszabályokban szórányosan felbukkannak erős közösségi részvételi elemek. A településrendezési tervek elkészítése során például az építési törvény előírja az érintett nyilvánosság tájékoztatását, és nyilvános meghallgatások szervezését is kötelezővé teszi.

MINTHOGY AZONBAN A MAGYAR JOGBAN A TELEPÜLÉSRENDÉZÉSI DÖNTÉS NEM HATÓSÁGI HATÁROZATOKON, HANEM ÖNKORMÁNYZATI RENDELTEN, AZAZ JOGSZABÁLYON ALAPUL, A KÜLÖNBÖZŐ LAKOSSÁGI VÉLEMÉNYEK FIGYELEMBEVÉTELE IGEN NEHEZEN KÉRHETŐ SZÁMON AZ ÖNKORMÁNYZATI KÉPVISELŐ-TESTÜLETEKTŐL, A HELYI JOGALKOTÁSI SZÜVERENITÁS KÉPVISELŐITŐL.

Ugyancsak jelentős közösségi részvételi jogosultságok találhatók az erőművek tervezésének kezdeti fázisában, még a hatásvizsgálati szakaszt megelőzően. A tervezőknek külön bizottságot kell létrehozni, amely aktívan tájékoztatja az érintett nyilvánosságot és összegyűjti a véleményeket, észrevételeket.

Ügyféli jog. A környezeti hatásvizsgálókról szóló kormányrendelet egyértelműen rendelkezik a hatásterületen lakó vagy dolgozó személyek érintettségéről és részvételi jogáról. A Környezetvédelmi Kódex 98. § (1) bekezdése szerint a hatásvizsgálati eljáráson kívül a környezetvédelmi társadalmi szervezeteknek a környezetvédelmi ügyekben ügyféli jogaik vannak.

Hatásvizsgálati ügyekben a részvételi jogok formális megsértéséről, azaz a részvételi jogosultságok korlátozásáról nem szereztünk tudomást.⁷ A joggyakorlatban a különböző ve-

szélyes hulladékokkal, levegőtisztaság-védelemmel, vízminőség-védelemmel kapcsolatos eljárásokban a környezetvédelmi felügyelőségek az ügyféli jogokat biztosítják. Ugyanakkor a rokon ágazatokban, különösen az építési, utépítési ügyekben sok esetben találkozzunk a részvételi jogok megtagadásával.

Például a Levegő Munkacsoport Országos Környezetvédő Szövetség bejelentette részvételi szándékát a Központi Közlekedési Felügyelet Gy.2086/2000. sz. ügyében, amely a budai Duna parton az alsó rakpart kiszélesítésével foglalkozott. A közlekedési hatóság elutasító határozatot hozott az ügyben, azaz az indoklással, hogy az állampolgárok környezetvédelmi egyesületeinek csak környezetvédelmi államigazgatási eljárásokban van ügyféli joga, azonban a szóban forgó ügy nem környezetvédelmi, hanem utépítési ügy.

C) A környezeti hozzáférési és részvételi rendelkezések betartása – részvétel a környezeti jogszabályok betartatásában

Jogorvoslat a közösségi részvételi rendelkezések megszegése esetén, közérdekű pereskedés környezeti ügyekben, és az illeték mértéke
A magyar jogban rendelkezésre állnak, de nem könnyen nyomon követhetők azok az államigazgatási jogorvoslati eljárások, amelyek akkor alkalmazhatók, ha a hatóságok megtagadják a (köznyezeti) információ kiadását. A közérdekű információk nyilvánosságáról szóló törvény 21. §-a a bírósági jogorvoslatról rendelkezik: „ha a közérdekű adatra vonatkozó kérését nem teljesítik, a kérelmező a bírósághoz fordulhat. A megtagadás jogszerűségét és megalapozottságát az adatot kezelő szerv köteles bizonyítani. (...) A bíróság soron kívül jár el. Ha a bíróság a kérelemnek helyt ad, határozatában az adatkezelő szervet a kért közérdekű adat közlésére kötelezi.”

A joggyakorlat számára nem teljesen világos, hogy az adatszolgáltatási ügyekben az Államigazgatási Eljárási Kódexben leírt államigazgatási jogorvoslati eljárások is rendelkezésre állnak-e az adatkérőknek. A magyar jogszabályok álláspontunk szerint nem zárják ki a másodfokú államigazgatási szervhez való fellebbezést vagy az Áe-ben írt egyéb államigazgatási jogorvoslati eljárások igénybevételét⁸ (ellenkezeti intézkedés, semmisségi eljárás, ügyzési intézkedés), azonban a gyakorlatban nem kevesi a jelentősége, mert a soron kívüli bírósági eljárás és a külön az adatvédelmi és közérdekű adatokkal kapcsolatos ügyekre specializálódott ombudsman jogorvoslati eljárása lényegesen célravezetőbbnek látszik, mint a közigazgatási jogorvoslatok igénybevétele.

AMI A KÖZÉRDEKŰ ADATOKKAL KAPCSOLATOS BÍRÓSÁGI GYAKORLATOT ILLETI, A KÖZELMŰLT KÉT ÜGYE ERMÉDEL EMLÍTÉS. A BUDAKÖRNYÉKI BÍRÓSÁG P. 20.735/2001. SZ. ÜGYÉBEN A FELPERES MAGÁNSZEMÉLY A D. VÁROSI POLGÁRMESTERI HIVATAL MŰSZAKI OSZTÁLYA ALPERES ELLEN INDÍTOTT PERT, MIVEL AZ MEGTAGADTA A D-I A. NAGYÁRUHÁZ ELVI ÉPÍTÉSI ENGEDÉLYÉNEK KIADÁSÁT. A BÍRÓ AZ ÜGYBEN A KÖZÉRDEKŰ ADATOK NYILVÁNOSSÁGÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY ISMERTETETT RENDELKEZÉSEI MELLETT A KÖRNYEZETVÉDELMI KÓDEX 12. § ALKALMAZÁSÁT IS INDOKOLTNAK TARTOTTA, AMI SZERINT MINDENKINEK JOGA VAN A KÖRNYEZETRE VONATKOZÓ TÉ-

⁷ Forrás: az EMLA Egyesület 1998-ban a Környezetvédelmi Minisztérium megbízásából a Magyarországon 1993–1998 közötti indult közösségi környezeti hatásvizsgálati eljárás mintegy 10 százalékára kiterjedő átfogó felmérést készített.

⁸ E tekintetben például dr. Kalas György, a széles körű elismertségnek örvendő magyar környezetvédelmi jogász eltérő álláspontot foglal el.

NYEK, ADATOK MEGISMERÉSÉRE, KÜLÖNÖSEN A KÖRNYEZET ÁLLAPOTÁNAK, A KÖRNYEZET-SZENNYEZETTSÉG MÉRTÉKÉNEK, A KÖRNYEZETVÉDELMI TEVÉKENYSÉGEKNEK, VALAMINT A KÖRNYEZET EMBERI EGÉSZSÉGRE GYAKOROLT HATÁSAINAK MEGISMERÉSÉRE. A BÍRÓ ÁLLÁSPONTJA SZERINT UGYANIS A NAGYÁRUHÁZ ÉPÍTÉSE ESETÉBEN „A KÖRNYEZETET NAGYMÉRTÉKBEN ÉRINTŐ ÉS BEFOLYÁSOLÓ ÉPÍTKEZÉSRŐL VAN SZÓ”, EZÉRT AZ ADATOKAT HALADÉKTALANUL KI KELL ADNI. UGYANAKKOR A BÍRÓ ÚGY RENDELKEZETT, HOGY A FELPERESNEK KIADANDÓ HATÁROZATBÓL A TERMÉSZETES SZEMÉLYEKRE VONATKOZÓ ADATOKAT (NÉV, CIM STB.) KI KELL TÖRÖLNI.

A KAPOSVÁRI VÁROSI BÍRÓSÁG 6.G.22.465/1999. SZÁMÚ ÜGYÉBEN A G. KÖRNYEZETVÉDŐ EGYESÜLET A D-I REGIONÁLIS VÍZMŰ RT.-VEL SZEMBEN INDÍTOTT KERESETERET, ÉS KÉRTE, HOGY A BÍRÓSÁG KÖTELEZZE AZ ALPEREST A K-I BÁNYÁBÓL IVÓVÍZ CÉLRA KITERMELT NYERSVÍZ TISZTÍTÁS ELŐTTI MEGHATÁROZOTT VÍZKÉMIAI ÉS BIOLÓGIAI PARAMÉTEREINEK A KIADÁSÁRA. AZ ÜGYBEN AZ ALPERES BIZONYÍTOTTA, HOGY A FELPERES ÁLTAL MEGHATÁROZOTT BONYOLULT ADATSORAI NEM ÁLLNAK RENDELKEZÉSRE ÉS AZOK ELŐÁLLÍTÁSÁRA JOGSZABÁLY SEM KÖTELEZI, ARRÁ EGYÉBKÉNT MÓDJA SEM LENNE. A BÍRÓSÁG EZÉRT A KERESETERET ELUTASÍTOTTA.

Az államigazgatási eljárási illeték mértéke. A magyar illetékjog szerint az általános államigazgatási illeték 1500 Ft (a kb. 80 000 Ft-os havi nettó átlagkereset kevesebb, mint 2 százaléka), fellebbezés esetén 3000 Ft. Környezetvédelmi ügyekben az illeték 2000 Ft első fokon és 4000 Ft másodfokon, vízgazdálkodási ügyekben pedig 2000, illetve 5000 Ft. A társadalmi szervezetek ugyanakkor, ha az ügyet megelőző évben társasági adó köteles jövedelmük nem volt, illetékmentesek. Az illetékmentesség magánszemélyekre nem terjed ki, de eseti mérlegelés alapján megadható.

A peres illeték mértéke. A magyar illetékjog szerint a polgári perekben az általános illeték mértéke első fokon 9000 Ft (a havi átlagjövedelem 11 százaléka), másodfokon 4500 Ft. Az Illetékkódex értelmében ez a mérték vonatkozik a közérdekű adat megtagadásával kapcsolatos perekre is. A közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatának illetéke 10 000 Ft. Ugyanakkor, ha egy perben valamilyen vagyontárgy szerepel, az illeték a szóban forgó vagyontárgy 6 százaléka mind az első, mind a másodfokú polgári peres eljárásokban. Ha tehát egy környezetvédelmi perben például a károsultak ingatlanjuk értékcsökkenését is meg szeretnék kapni, esetenként igen jelentős, a havi átlagkereset többszörösét kitevő összeget kockáztatnak. A peres eljárás illetékéhez valamennyi perben hozzá kell még számítani a szakértői költségeket (ez egy átlagos környezetvédelmi perben 50-100 000 Ft közötti), valamint az ellenfél költségeit (ez általában még a nagyobb perekben sem haladja meg a 15-20 000 Ft-ot). Ezek a járulékos költségek rendkívül kockázatosak teszik a polgári pereket és a közigazgatási felülvizsgálatra irányuló (ugyanancsak a polgári bíróságok által elbírált) pereket, hiszen pervesztesség esetén a feleknek valamennyi felsorolt illetéket és költséget véglegesen viselni kell. Jelenleg nincs a magyar polgári eljárási vagy illetékjogban olyan rendelkezés, amely a környezetvédelmi okokból indított eljárások számára általános kedvezményt biztosítana.

A bírósági jogorvoslaton kívül, a környezeti és egyéb közérdekű információk kiadásakor nem kötelező állásfoglalás kibocsátása érdekében, az Atv. 27. § alapján, bárki adatvédelmi ombudsmanhoz fordulhat, ha véleménye szerint a közérdekű adatok

megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlása során jogsérelem érte, vagy annak közvetlen veszélye fennáll.

Megállapítható, hogy a környezeti információhoz jutás tekintetében a magyar jogban rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőség mind a jogszabályok, mind pedig a joggyakorlat szintjén gyors, olcsó, pártatlan és méltányos. Ugyanakkor a részvételi jogok – a közigazgatási joggyakorlathoz hasonlóan – a bírósági gyakorlatban is csak a szűkebb értelemben vett környezetvédelmi ügyekben érvényesülnek.

II. A KÖRNYEZETI INFORMÁCIÓHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS

A környezeti információkhoz való hozzáféréssel kapcsolatban a jogelmélet általában aktív és passzív információs jogokról beszél, a szerint, hogy az információ a hatóságok aktív terjesztő tevékenysége folytán jut el a nyilvánossághoz, vagy a nyilvánosság tagjai kérnek meghatározott adatokat, és azt a hatóságok csak passzívan teljesítik vagy nem teljesítik. Ugyancsak gyakran találkozunk az emissziós (meghatározott forrásokból kibocsátott környezetszennyezésre vonatkozó) és immissziós (környezetállapotra vonatkozó) adatok megkülönböztetésével. A TAI-program ezeknél egy fokkal gyakorlatiasabb megkülönböztetést használt.

A környezeti katasztrófák információihoz való hozzáférés (II/A fejezet) gyakorlati szempontból egyrészt azért fontos, mert az emberi egészség és a környezeti értékek fenntartása kerül veszélybe ilyen esetekben, az információ elhallgatása vagy nem megfelelő továbbítása a katasztrófa következményeit nagymértékben súlyosbíthatja. Másfelől az ilyen szituációkban tanúsított nyíltság vagy éppen elzárkózás a sajtó és a közvélemény számára alkalmas arra, hogy általános képet alkosson a résztvevő hatóságok teljesítményéről, a nyilvánossággal szembeni viselkedéséről.

A környezeti levegő és víz minőségével kapcsolatos információ folyamatossághoz hozzáférhetősége (II/B) ezzel szemben éppen a mindennapok környezeti tudatosságára épít. A levegő szennyezettségére vonatkozó állandó információszolgáltatás a nagyvárosokban és az iparterületek közelében élőkhöz egészsége szempontjából fontos, a vizek állapotára vonatkozó információ pedig elsősorban az ivóvíz minősége miatt kiemelt jelentőségű. Ezen túlmenően közutódott, hogy még a kisebb, esetleg ivóvíznyerésre fel sem használt vízfolyások minősége is rendkívüli fontosságú a mellettük élő közösségek számára.

Az ország környezeti állapotáról szóló, időszakonként kiadott jelentések (II/C) megint csak alkalmasak arra, hogy a társadalom jelentős részének figyelmét a környezetvédelem felé fordítsák. Az ilyen jelentések minőségéből szintén következtetéseket vonhatunk le az államszervezet környezetvédelmi tevékenységének hatékonyságáról és arról, hogy vajon jó irányba halad-e a környezetügy hazánkban.

Végül szerepel a TAI környezeti információk fejezetében a vállalati információkhoz való hozzáférés lehetőségének a vizsgálata is (III/D), mivel a társadalomban egyre növekszik az igény, hogy pontosan tárjuk fel, milyen környezetszennyezésért ki és milyen mértékben felelős. A szennyezés forrásának és természetének ismerete alapvető abból a szempontból is, hogy a lakosság életvitelét, lakhelyválasztását stb. illetően megfelelő döntéseket hozhasson.

A) Információhoz jutás a környezeti katasztrófákról és balesetekről

Az 1999. évi LXXIV. számú, a katasztrófa elleni védekezés irányításáról, szervezetről és veszélyes anyagok okozta súlyos balesetek elleni védekezésről szóló katasztrófavédelmi törvény célja az Alkotmánynak és a nemzetközi egyezményeknek megfelelően a környezetbiztonság növelése, az élet- és vagyónbiztonság, és ennek értelmében a katasztrófa

megelőzése, egységes irányítási rendszer kialakítása, működtetése, a katasztrófavédelmi törvényi szintű szabályozása. A katasztrófavédelmi törvény a IV. fejezet kivételével 2000. január 1. óta hatályos. Ennek alapján a kormány létrehozta a katasztrófavédelmi információs rendszert. Ez tartalmazza a potenciális veszélyeket, az általuk érintett területeket, a veszélyeztetettségét. Tágabb értelemben része az információ alapuló riasztás, a kommunikáció teljes rendszere. Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság a Belügyminisztérium irányítása alatt álló, a katasztrófavédelem végrehajtását végző országos hatáskörű központi szerv. Területi szervei jogszabályban meghatározott ügyekben elsőfokú hatóságok.

A TAI-programban egy országos és határon átnyúló (tisztai ciánszennyezés) és egy regionális (pusztaszőlési gázkitörés) jelentőségű környezeti katasztrófavédelmi vizsgálatunk. A katasztrófakezelés értékelése indikátoraink szerint mindkét esetben megegyező. Ennek valószínű magyarázata, hogy a magyarországi katasztrófavédelmi gyakorlat egységes, másfelől a használt indikátorokkal meg tudtuk ragadni ezt a lényegi azonosságot.⁹

⁹ Interjúink során vizsgáltuk mind a szennyezés bekövetkeztekor, mind pedig a hosszabb távú kárelhárítás és rehabilitáció során az információk hozzáférhetőségét, terjesztését és a tájékoztatási intézkedéseket. A szennyezések valamennyi említett és interjúink során felkeresett államigazgatási szerv hatáskörét érintették, mindegyik szerepet játszott a mérések elvégzésében, a kárelhárításban, a lakossági tájékoztatásban, illetve a jövőbeli hasonló esetekre való felkészülésben, és – különösen a Kormánybiztosi Hivatal – mindennek koordinációjában. A két környezetvédő szervezet már hosszabb ideje foglalkozott a Tisza-völgy élővilágával és természeti állapotával, aktívan részt vettek a szennyezés alatt és után a hosszabb távú hatásokra és a rehabilitációra vonatkozó vizsgálatokban is.

Államigazgatási szervek: Monstok Éva, a szennyezés után felállított Tiszai Kormánybiztosi Hivatal szövegíróje; Járai Antal, a Magyar Bányászati Hivatal elnökhelyettese; Dobson Tibor, az Országos Katasztrófavédelmi Igazgatóság szövegíróje; Dr. Koós Anna, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság főosztályvezetője; Szőke Sándor, a Környezetvédelmi Főfelügyelőség munkatársa, a szennyezés idején a Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség igazgatója; Gyapjas József, az Alsó-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség igazgatója; Mihálikné Csorbák Erika, Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság; Varga Károly, MOL Rt. Mélyfúrás; Csűrhes István, Pustaszőlős-Kaszaper polgármestere.

Társadalmi szervezetek: Sallai R. Benedek, a NIMFEA Természetvédelmi Egyesület (Türkeve) elnöke; Dr. Hamar József, a Tisza Klub (Szolnok) elnöke.

A katasztrófaról készült elemzéseket és kiadványokat is felhasználunk: Cianid a folyóban – in: Megabőlözött természet (szerk. Csizsár Tamás), Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2001, pp. 11-14. Ahogy mi láttuk a Tiszát a ciánszennyezés kapcsán – riportok a Tiszán és a Szamoson végigvont cianid-szennyezés hatásairól (szerk: Sallai R. Benedek), NIMFEA Természetvédelmi Egyesület, 2000, pp. 141. Környezeti jelentés, MOL Rt., pp. 16.

1. ESET. A TISZAI CIÁNSZENNYEZÉS. 2000. JANUÁR 30-ÁN 22.00-KOR A ROMÁNIAI NAGYBÁNYA MELLETT AZ AURUL SA AUSZTRÁL-ROMÁN VEGYES VÁLLALAT SZÍNESFÉMBÁNYÁJÁBÓL AZ ÉRC-ELŐKÉSZÍTÉSÉNél HASZNALT, ERŐSEN MÉRGEZŐ, NAGY KONCENTRÁCIÓJÚ CIÁNVÉGYÜLET KERÜLT A SZAMOS MELLÉKFOLYÓJÁBA, A LÁPOSBA. AZ ALIG EGY ÉVE ÜZEMBE HELYEZETT ÚJ, KÖRNYEZETKÉMLŐ, VÍZVISSZAFORGATÁSOS TECHNOLÓGIA ZAGYTÁROZÓ-ÜLEPÍTŐ TAVÁNAK GÁTJA A FELHALMOZÓDOTT JÉG NYOMÁSÁRA MEGCSÚSZOTT, MAJD ÁTSZAKADT. A KIFOLYÓ VÍZ ÉS ZAGY A KÁRMENTŐ VÉDŐGÁTJÁN IS ÁTBUKOTT, MAJD KÖZEL KÉT NAPIG MINTEGY 100 EZER M³ MENNYISÉGBEN FOLYT AZ ELŐVÍZ. A TECHNOLÓGIAI FOLYAMAT LEÁLLÍTÁSA ÉS A SZENNYEZÉS MÉRÉSÉKÉRE TETT EGYÉB BEAVATKOZÁSOK NEM VEZETTEK EREDMÉNYBE. A SZENNYEZÉS A PATAKBÓL A SZAMOS, MAJD ONNAN A TISZA FOLYÓBA HALADT TOVÁBB, FEBRUÁR 1-ÉN ELÉRTÉ A MAGYAR HATÁRT. A CIÁNSZENNYEZÉS FEBRUÁR 11-IG VÉGIGPUSZTÍTÓTA A TISZA TELJES MAGYARORSZÁGI SZAKASZÁT, NYOMÁBAN HALOTT FOLYÓ ÉS HALTETEMEK TÖMEGE MARADT.

EGY HÓNAPPAL KÉSŐBB, MÁRCIUS KÖZEPÉN, A SZINTÉN ROMÁNIAI BORSABÁNYÁN, ISMÉT TÖBB GÁTSZAKADÁS TÖRTÉNT, ÉS KÜLÖNBÖZŐ NEHEZFEKEM – RÉZ, ÓLÓM, CINK – KERÜLTEK A FOLYÓKBA, TOVÁBB SÚLYOSBÍTVA A HELYZETET. A SZENNYEZÉSSOROZAT AZ EDDIGI LEGSÚLYOSABB MAGYARORSZÁGI KÖRNYEZETI KATASTRÓFA VOLT. A RÁKÖVETKEZŐ REKORDMÉRTEI ÁRHULLÁM „MEDERÁTMÓSÓ” HATÁSA SZERENCÉRE JELENTŐSEN MÉRTEKBE CSÖKKENTETTE A KÁROK MÉRTEKÉT. MÁR 2000 NYARÁN, AZ ADDIG ELVÉGZETT VIZSGÁLATOKBÓL KIDERÜLT, HOGY A FOLYÓK REGENERÁCIÓJA GYORSABB ÉS TELJESEBB VOLT, MINT AZT BÁRKI JÓSLNI MERTE VOLNA. EZZEL EGYÜTT, A HOSSZÚ TÁVÚ KÖVETKEZMÉNYEK FELMÉRÉSE ÉRDEKÉBEN TOVÁBBRA IS FOLYTATNI KELL A MEGKEZDETT KUTATÁSOKAT.

Általános észrevételek az információhoz jutásról

A szennyezésről elsőként a megyei katasztrófavédelem, illetve a regionális vízügyi igazgatóságok értesültek, fél nappal azelőtt, hogy a „ciánhullám” Magyarországot elérte volna. A román hatóságok a kétoldalú együttműködés keretében 2000. január 31-én délután küldték el az első mérési eredményeket a Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőségnek. A román féltől érkező első jelzések jellemzően nem hivatalos csatornákon jöttek: mind a katasztrófavédelem, mind a vízügy először bizalmasan, telefonon érkezett egymással, illetve határon túli társintézményével. „Magasabb szintű” hivatalos értesítés csak napokkal később érkezett. Másfél év távlatból egyébként elég nehezen lehetett kideríteni, hogy ki honnan értesült a szennyezésről: mindenki egy kicsit másképp emlékezik, az interjúk és az írott anyagok összevetéséből ellentmondó adatokra is fény derült: a környezetvédelmi felügyelőség igazgatója úgy emlékszik, hogy a vízügy kapta az első tájékoztatót, míg a katasztrófavédelem honlapja szerint hozzájuk futottak be az első mérési eredmények.

A szennyezés mértékéről és következményeiről a vízügyi és a környezetvédelmi hatóságok adtak tájékoztatást. Az első időszakban aktív tájékoztatásra nem volt szükség, mert a média tudott a balesetről, és folyamatosan telefonon kértek információt. A Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság közölte a napi vízminőség-mérési eredményeket. A Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség igazgatója úgy döntött, hogy minden informá-

ciót nyilvánosságra kell hozni, ugyanakkor fenntartotta magának a jogot, hogy csak ő nyilatkozzon, így biztosítva a kimenő információk hitelének ellenőrzését. Jobb lett volna, ha a területi intézményeknél sajtóügyeletet jelölnek ki, mert így a nyilatkozó személyét ad hoc választották ki és hagyták jóvá.

A szennyezés számos más hatásának is adott feladatot: a megyei tisztiorvosi szolgálók érték az ivóvíz minőségét; a városi vízművek feladata volt a vízszükséglet más forrásból való kielégítése (különösen Szolnokon, amely teljes ivóvízellátását a Tiszából nyeri); a növényvédelmi és talaj-egészségügyi állomások érték a folyó menti talajok szennyezettségét (adataikat a Tisza Klub a mai napig nem tudta megszerezni: kérésüket az EU-csatlakozás érdekeire hivatkozva hártották el, ami ilyen formában nem szerepel az Atv. kivétel között és ezért önmagában nem lehet jogszerű indoka az adatszolgáltatás megtagadásának); a nemzeti parkok foglalkoztak a ciánszenyezésnek a veszélyeztetett fajokra (például rétiszasokra, vidrákra) gyakorolt hatásaival; a Haltenyvezési Kutatóintézet vizsgálta az egyes halfajok túlélését a szennyezés után. E szervek azonban elsősorban saját hatáskörükben tevékenykedtek, a nyilvánosság tájékoztatásában kevésbé játszottak szerepet.

Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság 2000. február 2-án koordinációs megbeszélésre került sor a Környezetvédelmi Minisztérium, az Országos Vízügyi Főigazgatóság, az Országos Tisztiorvosi Hivatal, valamint az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság illetékes szakembereinek részvételével a kialakult helyzetről és a szükséges intézkedésekről. Az általunk megkérdezett államigazgatási szakemberek egyhangú megítélése szerint a hatóságok gyorsan és szakszerűen reagáltak, és helyi szinten megfelelően találtak az azonos területen működő társintézmények közötti együttműködést is. Ezt a társadalmi szervezetek is megerősítették. Koordinációs problémák inkább a felsőbb államigazgatási szinten jelentkeztek: különösen a környezetvédelmi miniszter igyekezett kisebbiteni az első napokban a helyzet súlyosságát.

A felelős állami intézmények közül tehát elsősorban a Környezetvédelmi Minisztériumot (KÖM) érte bírálat a késedelmes és a következményeket kisebbiteni igyekvő reakcióiról. Szőke Sándor véleménye szerint az is rontotta a helyzetet, hogy a minisztérium nem cáfolta azokat a híreket, amelyek szerint megakadályozható vagy semlegesíthető lett volna a szennyezés, és szerinte azt is cáfolni kellett volna, hogy a miniszter nem reagált, nem lépett a kellő időben. A minisztérium honlapján egyébként egy ideig közöltek mérési adatokat a ciánszenyezésről, de később – ismeretlen okból – az anyagot levették a világhálóról.

Kifejezetten a ciánszenyezés nyomán jött létre a Tiszai Kormánybiztosi Hivatal, amelynek azonban elsődleges szerepe nem az okok feltárása, hanem a tárcaközi egyeztetés irányítása volt. A tiszai kormánybiztost 2000. február 15-én nevezte ki a kormány a felelős tárcák közötti összhang és koordináció erősítése érdekében. Kezdetben azonban az új hivatal nem tudta ellátni feladatát, mivel sem pontosan tisztázott jogosítványokkal, sem megfelelő anyagi eszközökkel nem rendelkezett. Az érintett tárcák nem is fogadták örömmel létrejöttét, konkurens szervezetek láttak benne, amely hatáskört és pénzt akar elvonni tőlük. Ez a nézet különösen a KÖM-re volt jellemző. A területi intézmények számára pedig nem volt világos, hogy ki kinek tartozik beszámolóval: a felügyelőségen pél-

dául úgy tudták, hogy a minisztérium számol be a kormánybiztosi hivatalnak, ennek ellenére a hivatal tőlük várt jelentéseket. Ugyanakkor az új intézmény a társadalmi szervezetek felé kezdettől fogva nyitott és segítőkész volt.

A márciusi nehézfém-szennyezés során már teljes egészében a kormánybiztosi hivatal látta el a koordinációs teendőket. A szennyezéshullám egy pénteki napon érte el az országot; szombatra a kormánybiztos tárcaközi egyeztetést hívott össze, és a hivatal adott ki sajtóközleményt az ügyről.

Általánosságban megállapítható, hogy a ciánszennyezésről a tájékoztatás időben jutott el az érintettekhez, és híre a sajtóban is szinte azonnal megjelent. Az érintett felek és hatóságok tájékoztatási munkája, a közvéleményt tájékoztató információk eljuttatása megfelelő volt. Az információs szolgálatok rendszerét létrehozták, és az információ kérésre rendelkezésre állt. A vízügyi igazgatóságok folyamatosan közölték a mérési eredményeket, és a többi szerv is megfelelően tájékoztatót az adott körülmények között egyáltalán ismertté vált tényekről. A katasztrófavédelmi, illetve más ágazati kárelhárítási tervek kérsére megszerezhetőek voltak. A katasztrófavédelmi szervek, a felelős ágazati hatóságok területi szervei képesek voltak az akut katasztrófahelyzet hatékony kezelésére, és azonnal megtették a szükséges intézkedéseket a lakosság tájékoztatása és a balesetek megelőzése érdekében. A helyi polgármesterek, illetve a polgári védelmi kirendeltségek bevonásával hangosbeszélőn tájékoztatták az érintett települések lakosságát a szükségessé övintézkedésekről és az életbe léptetett vízkivételi, kúthasználati és halászati tilalmakról. Másnap ugyanezeket a figyelmeztetéseket a sajtón keresztül is közölték – a katasztrófavédelem hatásköre elsősorban az ilyen jellegű információk közlésére terjed ki. A tájékoztatás hatékonyságát jól jelzi, hogy egyetlen ember sem került érintkezésbe és betegegett meg a „ciános” víztől.

Tájékoztatási és információs szolgálati problémák inkább hosszabb távon merültek fel. Először is nem volt egyértelmű, hogy mikor múlt el a katasztrófahelyzet, illetve hogy a helyi lakosságnak milyen további óvintézkedéseket kell betartania. Ezt részben ismét a hatáskörök tisztázatlansága okozta, de ekkorra már a sajtó érdeklődése is alábbhagyott. A bizottságok, munkacsoportok jelentéséből csak a főbb megállapítások voltak elérhetőek a közvélemény számára. A szennyezés következményeiről nem készült átfogó jelentés, a különböző ágazati intézmények a saját hatáskörükhöz értékelték az eseményeket. Ezek, illetve a közpénzekben készült kutatások eredményei sok esetben csak nehezen voltak hozzáférhetőek.

Társadalmi részvétel az információs rendszer kialakításában

Az első napokban a társadalmi szervezetek is létrehozták saját információcserélő és tájékoztató rendszerüket: létrejött egy e-mail levelezőlista, illetve a témával foglalkozó szervezeteket tömörítő Tisza Platform, és nem sokkal később elkészült az azóta is működő www.cian.hu honlap, illetve ennek angol változata, a www.zpok.hu/cyanide. A térségben működő szervezetekhez nagyon sok lakossági megkeresés érkezett, és érezhető volt, hogy az általuk adott tájékoztatást hitelesnek tartják, megbízhatnak benne.

Ezzel együtt a lakosság és a társadalmi szervezetek úgy érezték, hogy az első napokban zavaros és elégtelen volt a tájékoztatás. Nem lehetett pontosan tudni, milyen és mekkora mértékű szennyezésről van szó: a nyilatkozatok ellentmondani látszóttak a halmeteket tömegét mutató képeknek. Az első napok ellentmondó információi, az érezhető információhiány részben annak volt köszönhető, hogy maguk a hatóságok sem tudtak még mindent a katasztrófa mértékéről és okairól, továbbá a szennyezés súlyosságát felmagyító, megoldási javaslatokat szakszerűtlenül és felelőtlenül felvető, a minden addigig meghaladó mértékű szennyezésben szenzációt szimatoló kereskedelmi média is rontott a helyzeten.

A hosszabb távú következmények vizsgálata és a jövőre való felkészülés

A következmények és hosszabb távú hatások felmérését a KÖM irányította. Részben a Vízügyi Tudományos Kutatóintézet (VITUKD) közvetlenül rendelt meg tanulmányokat, részben pályázati úton támogattak társadalmi szervezeteket, illetve kutatóintézeteket, hogy tanulmányokat készítsenek. Az elkészült anyagok azonban – a szerződés szerint – a minisztérium szellemi tulajdonát képezték. A VITUKI tanulmányát meg a kormánybiztosi hivatal is csak nehézségek árán tudta megszerezni, és azt a társadalmi szervezetek ismételt követelése ellenére sem hozták nyilvánosságra. A környezetvédők a személyes kapcsolatuk révén megszerzett részeredményeket, információkat a maguk csatornáin keresztül igyekeztek terjeszteni. A kutatások pályázati úton való támogatása pedig koncepciótan, átgondolatlan volt: egyes projektek között átfedés volt, míg más területeken lyukak, fehér foltok maradtak (ezért politikai célok is lehetett sejtetni a pénzosztás mögött). Egészen a közelmúltig e kutatások eredménye sem került a nyilvánosság elé.

A NIMFEA EGYESÜLETNEK SIKERÜLT KIÁRNI A MINISZTERIUMNÁL EGY MEGBÍZÁST ARRÁ, HOGY A SIKERES PÁLYÁZÓKKAL KAPCSOLATBA LÉPVÉ ÖSSZEGYŰJTSEK ÉS PUBLIKÁLJÁK AZ EREDMÉNYEKET. AZ ADATOKAT EGY 2001. OKTÓBER ELEJÉN MEGRENDEZETT KONFERENCIÁN (AMELYEN EGYÉBKÉNT A KÖM-ÖT SENKI SEM KÉPVISELTÉ), ÉS A KONFERENCIAIRA KIADOTT, A KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓK TARTALMAZÓ CIVILEK A TISZÁÉRT CÍMŰ KÖNYVBEN TETTÉK KÖZZÉ.

Eközben a Tiszai Kormánybiztosi Hivatal legfőbb feladata egy, a hasonló esetekről szóló ördökladi nemzetközi szerződés előkészítése volt, az egész vizsgított területet lefedő hatáskörrel. Sem ők, sem más intézmény nem készített átfogó visszamenőleges értékelést az „akut” időszak intézkedéseiről. A Katasztrófavédelmi Főigazgatóság minden katasztrófahelyzetről készít esettanulmányt, de azok kifejezetten a megelőzési, elhárítási intézkedéseket részletezik, és katasztrófavédelmi szemszögből értékelték a helyzetet. A ciánszennyezésről is készült hasonló, amelynek egy része a főigazgatóság honlapján is megtalálható. Emellett a főigazgatóságon kidolgozás alatt áll egy belső útmutató arról, hogy az ilyen anyagok közül mi nyilvános, mi az, amit kérésre kiadnak, és mi marad belső dokumentum.

A többi ágazati hatóságnál is készültek különböző helyzetértékelések. Az anyagok azonban nem álltak össze egységes rendszerre, nem volt olyan intézmény, amely integrálta volna a megállapításokat, igaz, precedens sem volt még erre. Hasonlóképpen nem készült közös intézkedési terv a jövőre nézve sem, nincs kidolgozva annak mechanizmusa,

hogy az egyébként is szűkös anyagi és emberi erőforrásokkal rendelkező hatóságok hogyan birkóznak meg a felmerülő rendkívüli feladatokkal.

A felkészülés szempontjából azonban fontos előemutató tényező, hogy az országos katasztrófavédelmi főigazgató ez után fenntartja a jogot arra, hogy az érdekelt területeken és szerveknek közvetlenül figyelmeztetést és javaslatot küldjön, egy kézben tartva így az intézkedéseket a kritikus helyzetekben. A szennyezés nyomán jött létre a vízminőségi kárelhárítási rendszer is. A tájékoztatás hiányosságait vizsgálva több helyen is felmerült (kormánybiztosi hivatal, felügyelőség), hogy lakossági tájékoztatási tervre is szükség lenne. Abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy egy ilyen méretű katasztrófa hatásosan elhárítani nem lehet, a felkészülésre kell helyezni a hangsúlyt. Ezért – főleg a társadalmi szervezetek véleménye szerint – valódi megoldást csak a Tisza-völgy hosszú távú fejlesztési tervének kidolgozása jelentene.

A tiszaai kormánybiztos 2000 őszén beszámolt az országgyűlésnek, összegezte a tanulságokat, de maga a hivatal 2001 végén megszűnt. Egyelőre bizonytalan, hogy feladatait ki fogja átvenni, hogyan folytatódik az ökológiai következmények vizsgálata, illetve mi lesz a tiszaai térség fejlesztésének iránya.

2. ESET. A PUSZTASZÖLÖSI GÁZKITÖRÉS. AZ UTÓBBI ÉVEK LEGNAGYOBB LÉPTÉKŰ LÉTESÍTMÉNYI, IPARI BALESETE A MOL Rt. PUSZTASZÖLÖSI GÁZTELEPÉN TÖRTÉNT 2000. AUGUSZTUS 18-ÁN, 12 ÓRA 29 PERCKOR. AZ EGYIK LEGSÜLYOSABB ÉS LEHOSSZABBAN ELHÚZÓDÓ GÁZKITÖRÉS VOLT EZ NEMCSAK MAGYAR, HANEM NEMZETKÖZI VISZONYLATBAN IS. A FÖLD ALATTI TÁROZÓKÉNT SZOLGÁLÓ GÁZTELEP, MINT PUFFERTÁROZÓ, DÉL-BÉKÉS GÁZELLÁTÁSÁT BIZTOSÍJA. SZÜRSZÉLVÉNY-CSERE KÖZBEN A PSZ-34-ES KÜT BELOBANT, ÉS CSAK MENTESÍTŐ FŰRÁSSLAL LEHETETT ELFOJTANI A KUTAT. A 91 NAPIG TARTÓ GÁZKITÖRÉS A GÁZKÜT TERÜLETÉN KÍVÜL IS ÉRINTETTE AZ EMBEREKET (A GÁZKÜT 3 KM-NYIRE VAN PUSZTASZÖLŐSTŐL) ÉS A KÖRNYEZETET, BÁR KITELEPÍTÉS ÉS HALÁLESET NEM TÖRTÉNT. KÖZVETLEN VESZÉLYBEN CSAK A KÜTNÁL DOLGOZÓK VOLTAK.

A KITÖRÉS-ELHÁRÍTÁSI FELADATOKAT A BÉKÉS MEGYEI KATASZTRÓFAVÉDELMI IGAZGATÓSÁG IRÁNYÍTOTTA KÉT SZAKASZBAN: 1. A LÁNGOLÓ GÁZKÜT KÖRNYÉKÉNEK MEGTISZTÍTÁSA, KÜTTORONY ELTÁVOLÍTÁSA. HÁROM VÍZTÁROZÓ KIALAKÍTÁSA A VÍZNYERŐ HELYEK NAGY TÁVOLSÁGA MIATT. A MUNKÁBAN RÉSZ VETT TÖBB MÁSSZERVEZETTEL EGYÜTT AZ ALSÓ-TISZA-VÖLGYI KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉG (ATIKÖFE) IS.

2. BEKAPCSOLÓDOTT A TERÜLETILEG ILLETÉKES VÍZÜGYI IGAZGATÓSÁG IS. AZ EGYIK MOBILTELEFON-SZOLGÁLTATÓ HELYI KOMMUNIKÁCIÓS RENDSZERT TELEPÍTETT AZ INTERNET KAPCSOLAT MEGTEREMTÉSE ÉRDEKÉBEN, AZ ORSZÁGOS METEOROLÓGIAI SZOLGÁLAT HELYI ÁLLOMÁSÁT LÉTESÍTTET, AZ ATIKÖFE MÉRÉSEKET VÉGZETT.

A PUSZTASZÖLŐSÖN ÉLŐ 148 LAKOS EGY RÉSE A KITÖRÉST KÖVETŐEN ROKONAIHOZ KÖLTÖZÖTT. A NAGY ZAJHATÁS MIATT A KITÖRÉS UTÁN KÉT HÉTTEL FELAJÁNLOTTÁK A HELYI LAKOSSÁGNAK A HALLÁSVIZSGÁLATOT, ERRE 14-EN JELENTKEZTEK. A MOL ILLETÉKESE NEM TUDOTT HALLÁSKÁROSODÁSI ESETEKRŐL, PUSZTASZÖLŐS POLGÁRMESTERE SZERINT 3 ESETBEN ÁLLAPÍTOTTAK EZT MEG.

A KITÖRÉS KÖRNYEZETI HATÁSAIT AZ ATIKÖFE ÖSSZEGETTE. EZEK SZERINT A MUNKÁLATOK MÁSODIK FÁZISÁBAN NAGY MENNYISÉGŰ RÉTEGVÍZ KERÜLT A FELSZÍNRE. A JOGSZABÁLYI ELŐÍRÁSOK

SZERINT ELRENDELTE III. FOKÚ VÍZMINŐSÉGI KÁRELHÁRÍTÁS KIHIRDETÉSE UTÁN A KÖZVELEMÉNYT AZ ALSÓ-TISZA-VIDÉKI VÍZÜGYI IGAZGATÓSÁG TÁJÉKOZTATTA. RENDSZERESEN VÉGEZTEK MÉRÉSEKET, A KÖZVELEMÉNYT A MÉRÉSI EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE UTÁN TÁJÉKOZTATTÁK. A MOL Rt. MEGBÍZÁSA ALAPJÁN A KÖRNYEZETGAZDALKODÁSI INTÉZET VIZSGÁLTA A GÁZKITÖRÉS HATÁSÁT A LEVEGŐMINŐSÉGRE, NO_x, CO ÉS ELÉGTLEN SZÉNHDROGÉN (C_xH_y) MÉRÉSÉVEL. RENDSZERESEN VIZSGÁLTÁK A TALAJVIZET, A RÉTEGVÍZTÁROLÓ MEDENCÉK ÉS A KRÁTERTŐ VÍZET IS. ÁLTALÁNOS VÍZKÉMIAI, PAH-T (POLICLIKLIK AROMÁS HDROGÉNEK) ÉS FENOLT HATÁROZTAK MEG. MÉRTÉK A BELVÍZELVEZETŐ CSATORNÁBA FOLYÓ RÉTEGVÍZ MINŐSÉGÉT IS. A HELYSZÍNI HATÓSÁGI ZAJ- ÉS REZGÉS-VISZGÁLATOT IS VÉGEZTEK.

A KUTAT 2000. NOVEMBER 21-ÉN FOJTOTTÁK EL, AZ IMMISSZIÓT A KGI 2000. AUGUSZTUS 24-TŐL NOVEMBER 23-IG MÉRTE. A KITÖRÉS TELJES IDŐTARTAMÁNAK ÁLTALÁNOS ÉRTÉKELÉSEKÉNT MEGÁLLAPÍTHATÓ VOLT, HOGY CSAK A KITÖRÉS KÖZVETLEN KÖRNYEZETÉBEN, NAGYRÉSZT AZ ELFOJTÁSI KISÉRLETEK IDEJE ALATT, AZ ELÉGTLEN FÖLDGÁZ TERJEDÉSÉBŐL VOLTAK HATÁRÉRTÉK MEGHALADÓ, LÖKÉSSZERŰ, RÖVID IDEIG TARTÓ TERHELÉSEK LEGSZENNYEZŐ METÁNBÓL. A MÉRT ZAJ JELENTŐSEN TŰLLÉPTE A HATÁRÉRTÉKET, UGYANAKKOR A REZGÉSI ÉRTÉKEK ALATTA MARRADTAK AZ ÉPÜLETKÁROSODÁST VALÓSZÍNŰSÍTŐ ÉRTÉKNEK. A FELSZÍNRE KERÜLŐ TERMÁLVÍZ (A KÁRMENTESÍTÉSHEZ HASZNÁLT 70 °C-OS, 100 M³ TERMÁLVÍZ) SZENNYEZTE A TALAJT ÉS A TALAJVIZET. A FELSZÍNI TALAJRÉTEGEN SÓ, OLAJ KONCENTRÁLÓDOTT, MINTEGY 400 MÉTERES KÖRZETBEN. A SZENNYEZÉS MÉRTÉKE NEM LÉPTE TUL A VONATKOZÓ SZABVÁNYOKBAN MEGHATÁROZOTT HATÁRÉRTÉKEKET. A KIÁRAMLÓ RÉTEGVÍZ CSAK RÉSZBEN KERÜLT VISSZASAJTOLÁSRA, NAGYOBB HÁNYADÁT A BELVÍZELVEZETŐ CSATORNÁBA ZETÉTK, AHOL A NAGY SÓ- ÉS FENOLTARTALOM MIATT FRISS VÍZ HOZZÁADÁSÁVAL TÍZSZERESÉRE HIGÍTOTTÁK A RÉTEGVÍZ MENNYISÉGÉT. BÍRSÁGOT NEM VETETTEK KI A KÁRESEMÉNY MIATT.

AZ ATIKÖFE SZERINT A KELETKEZETT KÖRNYEZETI KÁROK FELSZÁMOLÁSA ÉRDEKÉBEN TALAJVÍZ- ÉS RÉTEGVÍZMINŐSÉG-ÉSZELŐ MONITORING KUTAKAT MÉLYÍTETTÉK, MELYEKET RENDSZERESEN ELLENŐRIZTETNEK. VÍZFÖLDTANI MODELLEZÉST KÉSZÍTETEK, AMI MEGHATÁROZZA AZ ESETLEGES SZENNYEZÉS ELÉRÉSI IDEJÉT. A TÁJRENDEZÉSEK TERVEK KÉSZÜLTEK. EZZEL SZEMBEN A MOL Rt. KÖRNYEZETI JELENTÉSÉBEN IGY FOGALMAZTAK: „AZ 5,6 MILLIÁRD FORINTRA BECSÜLT KÁR MELLETT A KÖRNYEZET, A TERÜLETEN LÉVŐ IVÓVÍZBÁZIS NEM SZENVEDETT KÁROSODÁST.”

Általános észrevételek az információhoz jutásról

A gázkítörésről a tájékozódáshoz szükséges idő (kb. két és fél óra) után, 15 óraor a Katasztrófavédelmi Igazgatóság közleményt adott ki a Magyar Távirati Iroda számára. Ezzel párhuzamosan a helyi lakosságot is megnyugtatták, miszerint a lángoló gázszlopplóból veszélyes anyag nem kerülhet a levegőbe, nem robbanásveszélyes a környék, kimenekítésre nincs szükség. A helyi lakosságot közös kiadványban is tájékoztatta augusztus 23-án a polgármesteri hivatal, a MOL Rt. és a Békés Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság. A MOL Rt. a baleset másnapjától kezdve aktívan tájékoztatta az érintett lakosságot, a helyszínrre siető sajtót, sajtójelentesei révén pedig a tágabb közvéleményt is. A katasztrófa-elhárításban résztvevő hatóságok a MOL Rt.-vel közösen szervezték a tájékoztatókat. Ezen 10-20 sajtóorgánium vett részt mindvégig, a gázkítörés 90 napja alatt. A lakosság pszichés megnyugtatósa érdekében vegyi felderítő gépjárművet közlekedtettek a települé-

sen, s a mérési eredményekről, amelyek mindvégig negatívak voltak, folyamatosan tájékoztatták az embereket. Az ATKÖFE az információkat a saját segítségével terjesztette, a fellettes szervük számára készített jelentések tartalmát sajtóközleményekben hozták nyilvánosságra. A Szolnoki Bányakapitányság valamennyi sajtómegkeresésre reagált, hasonlóképpen a környezetvédelmi felügyelőség és a vízügyi igazgatóság is.

A gázkitörés elhárításában annak ellenére, hogy több mint egy tucat felelős intézmény vett részt, nem volt tapasztalható koordinálatlanság, a vizsgálatokat végző hatóságok a törvényi felelősségüknek megfelelően jártak el, a tájékoztatás a gázkitörés idején tartalmazta a megfelelő volt, kivéve a felelősség megállapítására vonatkozó információkat.

Az újságírók, helyi lakosok valamennyi kérdésükre választ kaphattak, a publikációk szerint kielégítőnek tartották a tájékoztatás mértékét. A szóbeli tájékoztató mellett írásos közleményeket is kiadtak, s lehetőséget adtak a gázkiút megközelítésére a helyszíni szemlélők során. A területileg illetékes meteorológiai állomás, környezetvédelmi felügyelőség és a vegyi felderítő jármű mérési adatairól folyamatosan tájékoztatták a település vezetőit, a helyi lakosokat. Gondot okozott, hogy néhány napon belül megindult a „katasztrófa turizmus”, ugyanis az égő gázoszlop, mintegy két héten át „különlegesen szép látványt nyújtott”. Naponta csaknem százan kíváncsiságot keltően, nemegyszer akadályozva a mentési munkálatokat. Szabálytalanul parkoló járművek miatt például nem tudták a nehézségek megközelíteni a helyszínt, máskor kispadnak használtak robbanásveszélyes gázpalcákokat. Emiatt a későbbiekben korlátozták a közeli főút forgalmát.

A baleset helyszínén az egyik mobiltelefon-szolgáltató helyi kommunikációs rendszer épített ki a MOL Rt. megbízásából. Az internetes, e-mailes kapcsolatot a kárelhárításban résztvevő szervezeteken kívül a szakhatóságok és az újságírók is használhatták.

A hosszabb távú következmények vizsgálata és a jövőre való felkészülés

A gázkitörés nyitva hagyott kérdést, mely nem közömbös a közvélemény számára: Megismétlődhet-e a helyzet? A MOL Rt. kizártnak tartja, egy másik nyilatkozó szerint: „ami elromolhat, az el is romlik”, egy harmadik szerint pedig újabb vadkitörés is előfordulhat a meggyengült föld alatti gáztározó környékén, fontolóra kellene venni bezárását. A Békés Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóságnál (is) évente aktualizálják a komplex veszélyeztetettség feltűntető térképet, amin 1-4-ig sorolják be a veszélyeztetett pontokat. Pusztaszőlős a 4-es kategóriába tartozik jelenleg, azonban egyéb vizsgálat nem történt. Ilyen mértékű eseménynél a további kockázatok elemzése véleményünk szerint indokolt.

A balesetért felelős feleknek, a szakhatóságoknak együttesen közös vizsgálati jelentést kellett volna készíteniük az eset lezárása után, amelyben a gázkitörés okait, felelőseit, környezeti hatásait, következményeit és az esetleges újabb kitörés kockázatát, a megelőzés lehetőségeit elemezték és értékelték volna. Ennek köszönhetően nem kellene például a környezetet gyakorolt hatásokról egymásnak merőben ellentmondó értékeléseket olvasni.

A kárelhárításban résztvevő szervezetek, hatóságok együttes jelentést nem készítettek. A baleset során a területileg illetékes vízügyi igazgatóság, környezetvédelmi felügyelőség, meteorológiai szolgálat és katasztrófavédelmi igazgatóság mérései, jelentései csaknem

teljes egészében a nyilvánosság rendelkezésére állnak. A MOL Rt. Környezeti jelentésében tömör tájékoztatót tettek közzé, azonban a baleset okainak feltárását vizsgálva más következtetésekre jutottak, mint a Magyar Bányászati Hivatal.

A vészhelyzetek megakadályozása a bányakapitányságok hatásköre. A Szolnoki Bányakapitányság és a Magyar Bányászati Hivatal a felelősség megállapítása érdekében utólagos vizsgálatokat végzett, a felelősség jelenleg vitatott, s bírósági tárgyalás alapja. Ebben egyik fél sem hozta nyilvánosságra a részletes vizsgálati anyagát. Az ATKÖFE több környezetvédelmi jelentést is összeállított, melyeket viszont majdnem teljes egészében nyilvánosságra hoztak.

A születőben lévő új katasztrófavédelmi és környezetvédelmi jogszabályok valószínűleg a környezetvédelmi hatóság számára is komoly hatáskört biztosítanak majd az ehhez hasonló esetek korrekt környezetvédelmi kezelésére, és egyértelművé teszik a tájékoztatói kötelezettség alapjait, terjedelmét és módját.

B) A környezeti elemek rendszeres vizsgálatának adataihoz való hozzáférés

A Kvtv. előírása szerint a környezeti állapotának és használatának figyelemmel kísérésére, igénybevétele és terhelési adatainak mérésére, gyűjtésére, feldolgozására és nyilvánartására mérő-, észlelő-, ellenőrző (monitoring) hálózatot, Országos Környezetvédelmi Információs Rendszert (a továbbiakban együtt: információs rendszer vagy KIR) kell létesíteni és működtetni.

A Kvtv. a KIR-ről a következőket tartalmazza: a környezeti hatásokkal kapcsolatos, a jogszabályokban meghatározott adatszolgáltatás költségeit az adatszolgáltatásra kötelezett viseli. A környezethasználó köteles a tevékenysége során okozott környezetterhelést, környezet-igénybevételt – jogszabályban meghatározott módon – mérni, vagy technológiai számítással alátámasztani, nyilvántartani, nyilvántartását a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságok rendelkezésére bocsátani, illetve adatokat szolgáltatni. A környezetvédelmi feladatokat ellátó önkormányzati és állami szervek – kormányrendeletben meghatározottak szerint – kötelesek az információs rendszer működtetéséhez szükséges adataikat az információs rendszer rendelkezésére bocsátani. A környezet állapotára, igénybevétele és használatára vonatkozó, állami költségvetésből fedezett vizsgálati adatok a közérdeklő adatokra vonatkozó jogszabályok szerint kezelendők. A miniszter az adatgyűjtés alapján évente jelentést terjeszt a kormány elé az ország környezeti állapotának alakulásáról. A lakóhelyi környezet állapotának alakulásáról a települési önkormányzat szükséges szerint, de legalább évente tájékoztatja a lakosságot.

A KIR felállítását a kézirat lezárásakor 2002 közepére ígérték. A környezeti adatok rendszerbe gyűjtése nem egyszerű. A Kormányzatgazdálkodási Intézet és az Országos Meteorológiai Szolgálat (a Környezetvédelmi Minisztérium szervei), a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési, a Közlekedési és Vízügyi és az Egészségügyi Minisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal és az UNEP/GRID adatbázisait kell összehangolni. Az EU-elvárásoknak és az Aarhusi Egyezménynek megfelelően is fontos, hogy információk álljanak rendelkezésre. Az EU EIONET-rendszeréhez kapcsolódva öt tematikus központ kialakítását terve-

zik, ez folyamatban van. (Például VITUKI, TAKI stb.). Lesz levelező, szakági adatbázis és internet térképszervert hálózatos összeköttetésben. Linkekkel lehetne hozzáférni a jogszabálytervezetekhez, az aktuális hírekhez, a hazai és nemzetközi pályázatokhoz is. Kétirányú vendégkönyv is várható. A legnagyobb akadály a tárcák közti adatfeltétel, de állítólag a KÖM-en belül az Országos Természetvédelmi Hivatal adatbázisát sem tudták még megszerezni.

A kivételekkel kapcsolatban fontos, hogy a 14/1996. (VII. 15.) KTM rendelet meghatározta a Környezetvédelmi Minisztérium, valamint szervei egyes adatfajtaí szolgálati titokká minősítésének leghosszabb érvényességi idejét.

A környezet állapotának és használatának adataihoz való hozzáférést vizsgálva a magyarországi TAI-program szerint a levegőtisztaság-védelem és a vízminőség-védelem értékelése egy témakör kivételével megegyezik, ami már kevésbé hat természetesen, mint a katasztrófavédelem országos és regionális gyakorlatában talált hasonlóság. A szoros korreláció ez esetben inkább talán a környezetvédelmi jog egységese fejlődésének, az intézményrendszer viszonylag kiegyensúlyozott működésének tudható be.

A kétféle környezetállapot információinak hozzáférhetőségében azonban már jelentős eltérést tapasztalunk. A magyar szakmai közvéleményben általánosan elfogadott, hogy a levegőtisztasági adatok terjesztése előrehaladottabb, mint a vízvédelmi adatoké, ugyanakkor az előző területen sem látjuk ma még az államigazgatás szervrendszerén kívüli terjesztést megfelelően szisztematikusan.

Információk a levegő állapotának rendszeres méréséből

A levegő tisztaságának védelméről szóló 21/1986. (VI. 2.) MT rendelet alapján az egészségügyi miniszter állapítja meg a légszennyező anyagok körét, a levegőminőségi határértékeket, a légszennyezettség mérésére vonatkozó szabályokat. A környezetvédelmi miniszter állapítja meg az egyes levegőtisztaság-védelmi kategóriákkal kapcsolatos szabályokat; a területi kibocsátási határértékek megállapítására és az azok alkalmazására vonatkozó szabályokat; a technológiai kibocsátási határértékeket és az azok alkalmazására vonatkozó szabályokat; az összetevőikkel egyértelműen nem jellemezhető kellemetlen szagú légszennyező-anyagok (bűzanyagok) elleni védekezés szabályait stb.

Légszennyezettség esetében az egészségügyi miniszter, a helyhez kötött légszennyező források légszennyező-anyag kibocsátásával kapcsolatban a környezetvédelmi miniszter, a mozgó légszennyező források légszennyező-anyag kibocsátása tekintetében a közlekedési ügyekért felelős gazdasági miniszter és a belügyminiszter, az időjárási tényezőknek a légszennyezettségre gyakorolt hatása ügyében az Országos Meteorológiai Szolgálat elnöke, a helyhez kötött légszennyező források levegőtisztaság-védelmi államigazgatási ügyében többnyire a település jegyzője jár el.¹⁰

A levegő minőségének rendszeres mérésére szolgáló információs rendszer jól kiépített, igaz részben elavult mérőműszerekből áll. A településen belüli levegőminőség (ügynevezett immiszió) országos, átfogó ellenőrzését az ÁNTSZ végzi az emberi egészség védelme érdekében. Az ország mintegy 100 településén és 11 területi egységében rendszer-

esen ellenőrzik a levegő minőségét. Az információkat rendszeresen a közvélemény rendelkezésére bocsátják a hálózat az érintett személyek számát illetően a legteljesebb lefedésű, és metodikailag két típusra különíthető el, a RIV és a Phare hálózatra.

RIV-hálózat. Az egész országot lefedő RIV (Regionális Immisszióvizsgáló Állomás) „offline” mérőhálózat mérési kiterjednek a kén-dioxid, a nitrogén-dioxid és a por koncentrációjának meghatározására. A mintavétel gázok esetében félautomata mintavevőkkel, szálló por esetében nagy teljesítményű pominta-vevővel, ülepedő por esetében pedig gyűjtőedényes eljárásal történik. Minden szennyező anyagot mintavétel és laboratóriumban szállítás után kézi módszerekkel analizálnak. A mérési eredmények 24 óras (ülepedő por esetében 30 napos) átlagokat reprezentálnak, városok vagy területi egységek szerinti összesítésben, és ezek alapján készülnek a felévi átlagok. A RIV-hálózat mérőállomása a megyei ÁNTSZ intézetek üzemeltetik.

A RIV-hálózat mintavételei

Mért levegőszennyező anyag	Mért település és régió száma	Mérőhely száma
Kén-dioxid, nitrogén-dioxid	89	329
Ülepedő por	113	673
Szálló por	27	38
Ólom	23	27
Fluorid	7	26
Formaldehid	2	5

Phare-monitorbálózat. Az ország nagyobb városaiban és ipari területein a Phare segélyprogram keretében 1993-ban létesült 14 fix és 5 mobil (mérőbusz) monitorállomás, amelyek a nemzetközileg elfogadott legkorszerűbb fiziko-kémiai elvű módszerekkel méri a kén-dioxid, nitrogén-oxidok, szén-monoxid, ózón, szálló por koncentrációit. „On-line” monitoros mérőhálózat Budapesten is üzemel 8 monitorállomással. A mintavételt és az analí-

¹⁰ Országos szinten a megfigyelőállomások és a hálózat által lefedett személyek számát illetően is a legnagyobb környezeti megfigyelőrendszerrel választottuk vizsgálatunkhoz. Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) jelentéseit, a Nemzeti Környezet-egészségügyi Akcióprogram (NEKAP), a Központi Statisztikai Hivatal dokumentumait, illetve honlapjait tekintetűl át. Interjút nem készítettünk, mert 2002. január 31-től az immiszió mérő hálózat az ÁNTSZ hatásköréből átkerült a KÖM és felügyelőségei kezelésébe. A változás mikéntjéről részletes információt nem lehetett beszerezni, a rendszer kidolgozás alatt áll. A levegőminőségi információk hozzáférése (is) vonatkozó kérdőívvel kerestük meg a Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózatának irodáit, melyekhez évente több mint 30 000 környezeti témájú megkeresés érkezik.

Kérdőív (több fejezetre vonatkozó kérdéssor): Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózatának irodái (Gaja Környezetvédelmi Egyesület, Ókoszolgálat, Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület, E-misszió Környezetvédelmi Egyesület, Levegő Munkacsoport, Tisza Klub, Reflex Környezetvédelmi Egyesület, Esztergomi Környezetkultúra Egyesület, Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány)

Dokumentumok: Környezetstatisztikai adatok – 1998, Központi Statisztikai Hivatal, 2000; Magyarország környezeti mutatói 2000, Környezetvédelmi Minisztérium, 2000; Nemzeti Környezet-egészségügyi Akcióprogram 1997–1999, 2000

zist is folyamatosan működő, a monitorházakba vagy mérőbuszokba telepített autoregisztráló célműszerek végzik, amelyek azonnali eredményeket adnak. A mérési eredmények 30 perces átlagokat reprezentálnak, s ezekből monitoronként készülnek a félévet átfogó adatok.

Mindkét típusú állomásrendszer adatait a Johan Béla Országos Közegésztisztasági Intézet Levegőtisztaság osztálya gyűjti, kezeli, értékeli és tárolja.

Phare-állomás helye	Állomás neve	Állomás típusa	Mért komponensek
Baranya megye			
Pécs, Légszuszogó u.	Pécs 1	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , PM10
Pécs, Boszorkány u.	Pécs 2	városi háttér	NO/NO _x , SO ₂ , O ₃
Komló, Kossuth Lajos u.	Komló	városi háttér	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Borsod-Abaúj-Zemplén megye			
Miskolc, Búza tér	Miskolc	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Kazincbarcika, Tardonai út	Kazincbarcika	városi háttér	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Sajószentpéter, Sport út	Sajószentpéter	városi háttér	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Győr-Moson Sopron megye			
Győr, Szent István út	Győr 1	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , PM10
Győr, Ifjúság körút	Győr 2	városi háttér	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃
Heves megye			
Eger, Katona tér	Eger	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Komárom-Esztergom megye			
Tatabánya, Ságvári út	Tatabánya 1	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , PM10
Tatabánya, Erdész u.	Tatabánya 2	városi háttér	NO/NO _x , SO ₂ , O ₃
Dorog, Zsigmondai lakótelep	Dorog	városi háttér	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Nógrád megye			
Salgótarján, Bem u.	Salgótarján	mobil (fix)	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Pest megye			
Vác, Szent István tér	Vác	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Budapest II., Váradi u.	-	mobil	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃
Budapest II., Váradi u.	-	mobil	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃
Veszprém megye			
Várpalota, Szent István út	Várpalota	közlekedési	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
Veszprém, József Attila u.	Veszprém	mobil	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
OKI Központi Immissziós Labor			
Budapest IX., Gyáli út 2-6.	OKI labor	nem szabványos	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10
A épület, 5. emeleti mérőszoba	OKI	nem szabványos	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃
	OKI mérőbusz	mobil	NO/NO _x , CO, SO ₂ , O ₃ , PM10

Egyéb rendszeres ellenőrzés. A regionális háttérszennyezettséget mérő állomások a szennyező forrásoktól közvetlenül nem érintett levegő minőségét mérik, napi gyakorisággal, 24 órás mintavételi idővel. A napi 24 órás adatok átlagaiból határozzák meg az éves számtani középértéket. A regionális háttérszennyezettség jellemző egy-egy területi egység levegőszennyezettségére. A csapadékvíz kémiai összetétele is egy-egy nagyobb régió szennyezettségi viszonyaira utal. Meghatározására automatikus (csak csapadékhullás esetén nyitva tartó) mintavevőket használnak. Az állomásokon havi csapadékmintavételeket végeznek. Átlagoláskor a havi csapadékösszeg súlyozó faktorként szerepel. Az adatokat az Országos Meteorológiai Szolgálat kezeli.

Az utóbbi években változtak a mérőhálózáttal szemben támasztott elvárások. A környezet-epidemiológia, a szennyezettség-csökkentési intézkedések, a településrendezés, a környezeti hatásvizsgálatok, a nemzetközi koordinációban való részvétel és nem utolsósorban az európai uniós csatlakozási folyamat új kihívásokat jelent a levegőtisztaság ellenőrzésében. Az új kormány- és miniszteri rendelettervezet előkészítés alatt áll, a szabványosítási munka folyamatos. Például PM10 (szálló por 10 µm alatti frakciója) mérése a budapesti mérőállomásokon, a települési ózon mérőhelyek reprezentativitásának ellenőrzése és szükség szerinti áthelyezése, továbbá a településeken kívüli háttérszennyezettséget mérő állomások számának növelése, a benzol, a PM2,5 (szálló por 2,5 µm alatti frakciója), az ólom, a poliaromás szénhidrogének, a kadmium, az arzén, a nikkel és a higany mérésének bevezetése hálózati szinten.

A mérőállomásokon a mért paramétereket számítógéppel vezérelt adatgyűjtő rendszer alakítja félórás átlagokká. Az ehhez kapcsolódó rádió a területileg illetékes ÁNTSZ megyei intézetébe továbbítja az adatokat. Az így megvalósult valós idejű („real-time”) adatfigyelés lehetővé teszi az esetleges levegőtisztasági problémák gyors kezelését. A megyei intézetekből havi rendszerességgel kerülnek az adatok az OKI központi adatbankjába. A környezetminőségi megfigyelések időtartama és gyakorisága rendszeres és következetes.

A mobil mérőállomások adatai nem integrálhatók a központi adatbázisba, mivel ezek nem állandó telephelyen üzemelnek.

A megfigyelési, mérési információk terjesztése és hozzáférhetősége

Összességében kijelenthető, hogy a KIR késlekedése miatt a sokféle forrásból származó környezetvédelmi információk integrálatlanul állnak jelenleg rendelkezésre, nincs egyetlen átfogó környezetvédelmi információs forrás.

A különféle közigazgatási vagy más megbízott/meghatalmazott felelős intézmények nagyobb területeken ellenőrzik a levegőtisztaságot, emissziós és immissziós méréseket végeznek, de nem alkotnak összehangolt és átfogó országos hálózatot, vagy nem fedik le az érintett területek vagy levegőtisztaság egészét.

Az immissziós mérőhálózatok napjainkban kerülnek át a KÖM és felügyelőségei hatáskörébe. Ennek előnye lehet, hogy az emissziós és immissziós méréseket összehangolják,

és ok okozati összefüggések is levonhatók lesznek a mért adatokból. Ez hatékonyabb eljárásokat eredményezhet határtereken túli kibocsátások és azok hatásainak elemzése esetén (például térinformatika).

Az információt gyűjtő intézmények rendszeresen terjesztik az információkat kormányhivatalokon belül, és azokon kívül is. A kiválasztott levegőtisztasági megfigyelési rendszerre vonatkozó információk interneten beszerezhetők, és ezeket rendszeresen megjelenítik a médiában, például a helyi lapban, vagy közli a rádió. A levegőtisztasági és pollenjelentések napi rendszerességgel a média rendelkezésére állnak, és több honlap is közöl immisziós adatokat. A havonta közölt mérési adatok megtekinthetők az *Egészségtudomány* című közegészségügyi és járványügyi szaklapban is.

A KÖRNYEZETI TANÁCSADÓ IRODÁK VÁLASZAIBÓL KITŰNIK, HOGY A KÖRNYEZETI ADATOK TERÜL A LEVEGŐMINŐSÉGRE VONATKOZÓKAT RENDSZERESEN KAPJÁK A TANÁCSADÓK AZ ÁNTSZ KÖZLETTÉL ILLETÉKES INTÉZETÉTŐL. KONKRÉT LÉGSZENNYEZÉSI ÜGYBEN KÉRÉSRE, INGYENESEN SZOLGÁLTATTAK INFORMÁCIÓKAT, EGYES ESETekben A FÉNYMÁSOLÁSI KÖLTSÉGET FIZETTÉK MEG. EGYETLEN PÉLDA AKADT (GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE LÉGSZENNYEZŐ ANYAGOK KIBOCSÁTÓIT KÉRTÉK TELEPÜLÉSENKÉNT), AMIKOR AZ ADATFELDOLGOZÁSÉRT 50 000 Ft-ot FIZETETT A REFLEX KÖRNYEZETVÉDELMI EGYESÜLET.

A Nemzeti Egészségügyi Akcióprogram (NEKAP) végrehajtásáról folyamatos és széles körű a tájékoztatás a NEKAP <http://www.joboki.hu/nekap/> internetcímén. Tartalma: környezetre vonatkozó információk, közvetlen átlépés az OKK-OKI Levegőhigiénés osztály honlapjára, heti pollenjelentés. Az egyes pontok alpontjainál, a részletes információhoz számos ábra, térkép kapcsolódik. Jellemzői: széles körű információszolgáltatás, könnyű és gyors tájékozódás a hírek között, gyors mozgási lehetőség a különböző oldalak között, véleménynyilvánítási lehetőség elektronikus levélben, közvetlenül a honlapról küldve. Néhány további honlap, ahol immisziós adatok találhatóak:

Hatóság, szervezet	Internet elérhetőség
Nemzeti Egészségügyi Akcióprogram (NEKAP)	www.joboki.hu/nekap/
ÁNTSZ Baranya Megyei Intézete	www.antszbar.hu/ikozzeclu.htm
ÁNTSZ Heves Megyei Intézete	www.agria.hu/antsz/
Európai Közösség adatbázisa	www.etcaq.rivm.nl
Levegő Munkacsoport honlapja	www.levego.hu
Lélegzet újság honlapja	www.lclegzet.hu

Információk a víz minőségének rendszeres méréséről

Magyarországon decentralizált rendszerben több állami intézmény és hatóság méri és gyűjti a vízminőségi adatokat, a természetes vizek és az ivóvíz minőségét:

- a környezetvédelmi felügyelőségek (KöFe) méri a felszíni vizek általános vízminőségi paramétereit, illetve szennyezés esetén annak jellegétől függő további adatokat is vizsgálják;
- a megyei tisztiorvosi szolgálatok (ÁNTSZ) az ivóvíz minőségét ellenőrzik és a fürdőví-

zek minőségét vizsgálják (ivóvíz tekintetében az elsődleges mérési kötelezettség a vizsgálgatóra hárul, az ÁNTSZ csak az 6 méréseiket vizsgálja felül időről időre);

- a vízügyi igazgatóságok (VÍZIG) pedig a vizek mennyiségi adatait vizsgálják, illetve belső használatra gyűtenek egyes minőségi paramétereket is.

A környezetvédelmi felügyelőségek vízminőségi méréseinek helyét, gyakoriságát, módszertanát, illetve a mérendő anyagok listáját az MSZ 12749 sz. szabvány írja elő. Vízminőségi mérések már az 1960-as évek óta folynak; a jelen szabvány 1994. január 1. óta hatályos.

Az adatok összehangolása a különböző intézmények között azonban hiányzik, csak a környezetvédelmi felügyelőségek mérései kerülnek a minisztérium adatbázisába, és ezek a vízminőségi adatok általában 30 napon belül megszereshetők.¹¹

Az adatok hozzáférhetőségéről közvetlen megkereséssel is próbáltunk tájékozódni, és levelet küldtünk valamennyi megyei tisztifőorvosnak és környezetvédelmi felügyelőnek. Nemcsak arra voltunk kíváncsiak, hogy az adatok egyáltalán hozzáférhetőek-e, hanem arra is, hogy van-e különbség ugyanazon intézmény különböző területi szervei között, illetve a különböző hatóságok információszolgáltatási gyakorlatában.

Az 19 megyei ÁNTSZ-hez intéztem levelet:

„TISZTELT TISZTIFŐORVOS ASSZONY/ÚR!

AZ ŐKOTÁRS ALAPÍTVÁNY NEVÉBEN FORDULOK ÖNHÖZ KÉRÉSÜNKSEL. ALAPÍTVÁNYUNK A WASHINGTONI SZÉKHELYŰ WORLD RESOURCES INSTITUTE NEMZETKÖZI FELMÉRÉSÉNEK RÉSZÉKÉNT, A KÖRNYEZETI JOG ÉS MANAGEMENT EGYESÜLETTEL (EMLA) EGYÜTTMŰKÖDVE VÍZMINŐSÉGI ADATOKAT GYŰJT AZ EGÉSZ ORSZÁG TERÜLETÉRŐL. EHEZ KÉRÜNK SEGÍTSÉGET ÉS TÁJÉKOZTATást AZ ÖN INTÉZETÉTŐL. AZ ALÁBBI KÖZÉRDEKŰ INFORMÁCIÓRA LENNE SZÜKSÉGÜNK: A MEGYE 5000 FŐNÉL NAGYOBB TELEPÜLÉSEINEK IVÓVÍZMINŐSÉGI ADATAI, BELEÉRTVE A FIZIKAI, BAKTERIOLÓGIAI ÉS MIKROBIOLÓGIAI PARAMÉTEREIKET, AZ ELMŰLT EGY HÓNAPOS (2001. JÚLIUS) IDŐSZAKRA VONATKOZÓAN.

ALAPÍTVÁNYUNK TEVÉKENYSÉGÉNEK RÉSZLETESEBB BEMUTATÁSÁKÉNT MELLÉKELEM ÉVES JELENTÉSÜNKET IS. REMÉLEM, SZÁMÍTHATUNK SZÍVES KÖZREMŰKÖDÉSÜNKRE AZ ADATGYŰJTÉS SORÁN! VÁLASZUKAT ELŐRE IS KÖSZÖNÖM.”

A 12 regionális környezetvédelmi felügyelőségnek szóló levél:

„TISZTELT IGAZGATÓ ASSZONY/ÚR!

AZ ŐKOTÁRS ALAPÍTVÁNY NEVÉBEN FORDULOK ÖNHÖZ KÉRÉSÜNKSEL. ALAPÍTVÁNYUNK A WASHINGTONI SZÉKHELYŰ WORLD RESOURCES INSTITUTE NEMZETKÖZI FELMÉRÉSÉNEK RÉSZÉKÉNT, A KÖRNYEZETI JOG ÉS MANAGEMENT EGYESÜLETTEL (EMLA) EGYÜTTMŰKÖDVE VÍZMINŐSÉGI ADATOKAT GYŰJT AZ EGÉSZ ORSZÁG TERÜLETÉRŐL. EHEZ KÉRÜNK SEGÍTSÉGET ÉS TÁJÉKOZTATást AZ ÖN INTÉZETÉTŐL. AZ ALÁBBI KÖZÉRDEKŰ INFORMÁCIÓRA LENNE SZÜKSÉGÜNK:

¹¹ A mérési és információkiadási gyakorlat megismerése érdekében interjú készítettünk mind-egyik hatóság egy-egy területi szervével (elsősorban a Tisza folyó mentén, I., II. fejezet) és a KöM Közösségszolgálati Irodájának munkatársával. Az információk tényleges hozzáférhetőségéről pedig két környezeti tanácsadó irodával (Ökoszolgálat, Budapest; Tisza Klub, Szolnok) beszél-tünk, valamint közvetlenül, levélben is kértünk adatokat a megyei tisztifőorvosoktól és a környezetvédelmi felügyelőségektől.

- X FOLYÓTÓ MELY PONTJAIN ÉS MILYEN RENDSZERESSÉGGEL VÉGEZNEK VÍZMINŐSÉGI MÉRÉSEKET;
- MILYEN PARAMÉTEREKET VIZSGÁLNAK E PONTOKON?

VALAMINT SZERETNÉNK MEGKÉRNI A LEGFRISSEBB MÉRÉSI EREDMÉNYEKET IS, VALAMENNYI PARAMÉTERRE (FIZIKAI, KÉMIAI, BIOLÓGIAI) VONATKOZÓAN.

ALAPITVÁNYUNK TEVÉKENYSÉGÉNEK RÉSZLETESEBB BEMUTATÁSÁKÉNT MELLÉKELEM ÉVES JELENTÉSÜNKET IS. REMÉLEM, SZÁMÍTHATUNK SZÍVES KÖZREMŰKÖDÉSÜKRE AZ ADATGYŰTÉS SORÁN! VÁLASZUKAT ELŐRE IS KÖSZÖNÖM.”

Itt az „X”-et minden felügyelőség esetén annak illetékességi területén található nagyobb felszíni vizek nevével helyettesítettük be. A leveleket 2001. augusztus 28-án adtuk fel, ajánlva. Kérdecsünk eredményei:

A KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉGEKHEZ INTÉZETT LEVELÜNKRE A 12 REGIONÁLIS HATÓSÁG KÖZÜL TÍZ 30 NAPON BELÜL VÁLASZOLT, EGY PEDIG ENNÉL NÉHÁNY NAPPA KÉSŐBB. NEM ÉRKEZTET VISSZAJELZÉS A KÖZÉP-DUNA-VÖLGYI (A FŐVÁROSI!) KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉGTŐL. A VÁLASZOLÓK KÖZÜL NYOLC INTÉZMÉNY RÉSZLETES ADATSOROKAT KÜLDÖTT, INGYEN, A SZABVÁNYNAK MEGFELELŐ FORMÁTUMBAN, SÓT KETTEN ELEKTRONIKUS FORMÁBAN (MÁGNESLEMEZEN) IS RENDELKEZÉSÜNKRE BOCSÁTOTTÁK AZT. EGYÉBKÉNT TÖBB FELÜGYELŐSÉGTŐL ÉRDEKLŐTEK TELEFONON ARRÓL, HOGY MILYEN FORMÁBAN KÉRJÜK AZ ADATOKAT, ILLETVE PONTOSÍTANI KIVÁNTÁK, HOGY MELY IDŐSZAKRA VONATKOZÓ MÉRÉSI EREDMÉNYEKRE VAGYUNK KIVÁNCSIK. EZEK A FELÜGYELŐSÉGEK A KÖLTSÉGTÉRÍTÉS TEKINTETÉBEN IS RUGALMASAK VOLTAK: SEM A FÉNYMÁSOLÁSÉRT, SEM A FLOPPYÉRT NEM SZÁMÍTOTTAK FEL DÍJAT.

HÁROM FELÜGYELŐSÉGTŐL KÜLÖNBÖZŐ VÁLASZOKAT KAPTUNK:

- A NYUGAT-DUNÁNTÚLI KÖFÉ JOGSZABÁLYI HIVATKOZÁS KISÉRLETÉBEN TÁJÉKOZTATOTT ARRÓL, HOGY AZ ADATOKAT MEGADJÁK, DE „A KÖZERDEKŰ ADAT KÖZLÉSÉÉRT KÖLTSÉGTÉRÍTÉST” ÁLLAPÍTANAK MEG, MELYNEK MÉRTÉKÉT IS KÖZÖLTÉK.
- A DÉL-DUNÁNTÚLI KÖFÉ RÖVIDEN LEÍRTA A MÉRÉSEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐIT ÉS KÖVETELMÉNYEIT, MAJD A KGI KÖRNYEZETVÉDELMI INTÉZETHEZ, ILLETVE A KÖZÉP-DUNÁNTÚLI FELÜGYELŐSÉGHÉZ (AMELYIK NEM VÁLASZOLT) IRÁNYÍTOTT BENNÜNKEK.
- AZ ATIKÖFÉ PEDIG CSAK ANNIVIT JELZETT VISSZA, HOGY KÉRÉSÜNKEK TOVÁBBÍTOTTÁK A KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDELMI FŐFELÜGYELŐSÉGNEK. EZ UTÓBBI AZONBAN A LEVELÜNK ELKÜLDÉSÉTŐL SZÁMÍTOTT 30 NAPON BELÜL NEM KÜLDTE MEG SZÁMUNKRA A KÉRT ADATOKAT.

ÉRDEMES MEGJEGYZNI, HOGY A TISZA MENTI FELÜGYELŐSÉGEK ÁLTALÁBAN GYORSABB ÉS RÉSZLETESEBB VÁLASZT KÜLDTEK, MINT A DUNÁNTÚLIAK – EZ TALÁN A CIÁNSZENYVEDÉS „HATÁSÁNAK” TUDHATÓ BE, HISZEN EZEK AZ INTÉZMÉNYEK „HOZZÁÉDŐDHETTEK” MÁR A MEGKERESÉSEKHEZ, KIALAKULT A GYAKORLAT EZEK KEZELÉSÉRE.

A MEGYEI ÁNTSZ-EKNEK SZÓLÓ MEGKERESÉSÜNKRE A 19 INTÉZET KÖZÜL CSAK 9 VÁLASZOLT EGYÁLTALÁN, AZAZ AZ INTÉZETEK KEVESEBB MINT FELE, KÖZÜLÜNK KETTŐ A 30 NAPOS HATÁRIDŐN TÚL. (A VÁLASZOLÓ ÉS NEM VÁLASZOLÓ MEGYÉK TEKINTETÉBEN FÖLDRAJZI TENDENCIÁK NEM TALÁLUNK.) A LEGJELLEMZŐBB VÁLASZ (5) ARRÓL TÁJÉKOZTATOTT, HOGY AZ ADATOK AZ ÁLTALUNK KÉRT FORMÁBAN NEM ÁLLNAK RENDELKEZÉSRE, EZÉRT AOKAT CSAK MEGFELELŐ KIGYÚJTÁSSAL, KÖLTSÉGTÉRÍTÉS FEJÉBEN TUDJÁK RENDELKEZÉSÜNKRE BOCSÁTANI, KÖZÜLÜNK HÁROM ENNEK MÉRTÉKÉT IS MEGÍRTA (AZ ÖSSZEZEG NAGYSÁGÁT ILLETŐ ENDOKLÁST NEM KAPTUNK): MIN-

TÁNKÉNT BRUTTÓ 1731 Ft (NYOMTATOTT FORMÁBAN); ÖSSZESEN KB. 20 000 Ft (NYOMTATOTT FORMÁBAN ÉS FLOPPY); ILLETVE 80 000 Ft.

KÜLÖNÖSEN ÉRDEKES VOLT A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI TISZTIFŐORVOS E-MAILÉN (!) ÉRKEZŐ VÁLASZA. ELSŐ ÜZENETÉBEN ARRÓL ÉRTESETTET, HOGY AZ ÜGYBEN KIKÉRI AZ ORSZÁGOS TISZTIFŐORVOSI HIVATAL ÁLLÁSFOGLALÁSÁT, MAJD MEGKÜLDI LEVELÉBEN A KÉRT VIZSGÁLATI PARAMÉTEREK KÖRÉNEK PONTOSÍTÁSÁT KÉRTE, ILLETVE JELEZTE, HOGY A FELDOLGOZÁSÉRT KÖLTSÉGTÉRÍTÉST FOGNAK FELSZÁMÍTANI.

HÁROM INTÉZET KÜLÖNBÖZŐKÉPPEN TELJESÍTETTE KÉRÉSÜNKEK:

- A BÁCS-KISKUN MEGYEI FELSOROLTA A MÉRÉSEKET VÉGZŐ VÍZSZOLGÁLTATÓK LISTÁJÁT, TÁJÉKOZTATOTT ARRÓL, HOGY EZEK KÖZÜL HOL VÉGEZTEK LEGUTÓBB ELLENŐRZŐ VIZSGÁLATOKAT, ÉS MEGÍRTA, HOGY EZEK EREDMÉNYE MEGFELELŐ VOLT.
 - A BARANYA MEGYEI ELKÜLDTE A PÉCSETT ÉS SIKLÓSON MÉRT BAKTERIOLÓGIAI ADATOKAT (ÖSSZ-BAKTÉRIUMSZÁM, COLIFORM ÉS FEKÁLIS COLIFORMSZÁM), VALAMINT A MEGYE TÖBBI NAGYOBB TELEPÜLÉSÉN A MÉRÉSEKET VÉGZŐ VÍZSZOLGÁLTATÓK CÍMÉT.
 - A HEVES ÉS A SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI RÉSZLETES VIZSGÁLATI JEGYZŐKÖNYVEKET KÜLDÖTT ÖT, ILLETVE KÉT TELEPÜLÉS MINTAVÉTELI HELYEIRŐL, A BAKTÉRIUM-, COLIFORM- ÉS PSEUDOMONAS AERUGINOSA-SZÁM FELTŰNTÉSÉVEL.
- MINT KÉSŐBB, TELEFONBESZÉLGETÉS SORÁN KIDERÜLT, MEGKERESÉSÜNKKEL KAPCSOLATBAN AZ ORSZÁGOS TISZTIFŐORVOSI HIVATAL ÁLLÁSFOGLALÁST HOZOTT, AMELY SZERINT KÜLÖN FELTÉTELEK NÉLKÜL ENGEDÉLYEZTE AZ ADATOK KIADÁSÁT. EKKORRA AZONBAN MÁR TÖBB MEGYEI INTÉZET IS ELKÜLDTE VÁLASZÁT, ÉS MI ISMÉLT MEGKERESÉSSEL NEM ÉLTÜNK.
- FONTOS KÉRDÉS, HOGY A FENTI KÉT ELJÁRÁS KÖZÜL MELYIK TEKINTHETŐ FELELŐSEBB HATÓSÁGI GYAKORLATNAK: A NYERS – ÉS EZÉRT A LAIKUS SZÁMÁRA NEM ÉRTELMEZHETŐ VAGY FÉLREVEZETŐ – ADATOK INGYENES, TOVÁBBI KÉRDÉS NÉLKÜLI KIADÁSA, VAGY KÖLTSÉGTÉRÍTÉS ELLENÉBEN A FELDOLGOZOTT, KIGYÚJTOTT ADATOK SZOLGÁLTATÁSA?

A vizek állapotának, minőségének mérése, elemzése jelentős múltra visszatekintő, kialakult, szabályozott rend szerint folyik. A jog biztosítja ezek nyilvános hozzáférhetőségét, és ennek a kötelezettségnek a hatóságok az esetek többségében eleget is tesznek. E tekintetben fokozottabb együttműködési készséget tapasztaltunk a környezetvédelmi felügyelőségek, mint a tisztiorvosi intézetek részéről.

A környezetvédelmi felügyelőségek az országos törzshálózat rendszerében a felszíni vizek 150 pontján végeznek rendszeres méréseket. Ezt még kiegészítik a regionális, illetve a lokális törzshálózat további mérőpontjai. A méréseket – a szabványban meghatározott módon – heti, illetve kétheti, egyes állóvizeken négyheti, illetve havi gyakorisággal kell elvégezni, az alábbi paraméterekre vonatkozóan:

- a) az oxigénháztartás jellemzői (oldott oxigén, kémiai és biológiai oxigénigény, szaprobitási index stb.);
- b) a nitrogén- és foszforháztartás jellemzői (ammónium, szerves nitrogén, ortofoszfát, a-klorofill stb.);
- c) mikrobiológiai jellemzők (coliformszám, fekális coliform, salmonella stb.);

d) mikroszennyezők és toxicitási jellemzők: szerves mikroszennyezők (Al, As, B, cianid, Zn, Hg, Cd, Cr, Ni, Pb, Cu); szerves mikroszennyezők (fenolok, detergensok, kólaolajszármazékok, illékony klórozott szénhidrogének, növényvédő szerek, PCB-k stb.); radioaktív anyagok; toxicitás (daphniateszt, halteszt stb.).

Emellett vizsgálják a víz pH-ját, vezetőképességét, hőmérsékletét, zavarosságát, keménységét, átlátszóságát és iontartalmát (Na, K, Ca, Mg, Cl, karbonát, szulfát) is. A felsoroltak közül nem kell mindegyiket minden mérésnél vizsgálni – a szabvány részletesen leírja, hogy mely pontokon, milyen gyakorisággal mely paraméterek mérését kell elvégezni. A minőségi mutatók összegzése alapján a felszíni vizeket öt osztályba sorolják (kiváló, jó, tűrhető, szennyezett, erősen szennyezett víz).

A megfigyelési, mérési információk terjesztése és hozzáférhetősége

A felügyelőségek a minisztérium háttérintézményének, a Környezetgazdálkodási Intézetnek (KGI) küldik el méréseik eredményét, amely az összesítéseket automatikusan visszaküldi a területi szerveknek. A többi hatóság által gyűjtött adatok, információk integrációja nem zökkenőmentes, mivel az ágazati rendszerek régi szabályok alapján alakultak ki, eltérő formák és rendező elvek alapján. Az együttműködés jobb a VÍZIG-ekkel, mint az ÁNTSZ-szekkel, aminek részben történeti okai vannak, hiszen a környezetvédelmi felügyelőségek és a vízügyi igazgatóságok régebben azonos területi szervezet képeztek. A tisztiorvosi szolgálatoknál időnként a személyes jó viszonytól függ az adatszerep.

A vízminőségi információkat aktívan nem terjesztik. 2001 nyarán az interneten csak a természetes vizek fürdésre való alkalmasságát részletező táblázat volt megtalálható az Országos Tisztiorvosi Szolgálat honlapján. A Környezeti Tanácsadó Irodák sem kapnak automatikusan ilyen adatokat (szemben a levegőminőségi adatsorokkal), csak közvetlen megkeresésre.

A hatóság feladata és kötelessége a lakosság tájékoztatása, ennek mikéntje azonban nem meghatározott, nincsenek idevonatkozó részletes szabályok, vagy a hatóságokra (például a felügyelőségekre) vonatkozó belső ügyrendi, adatkezelési előírások, ezek meghatározása a területi szervek vezetőinek döntésére, megítélésére van bízva. Ezért fordulhat elő, hogy még azonos hatóság területi szervei is eltérő választ adnak, vagy – ahogy azt az ÁNTSZ-nél tapasztaltuk – központi állásfoglalást kérnek az adatszolgáltatáshoz. Az adatvédelmi törvény szerint díjat csak a felmerülő költségeikért (például adatok begyűjtése, fénymásolás stb.) lehet felszámítani, ennek meghatározása azonban szintén az egyedi szervek hatásköre. Ezeket a hiányszorgalmakat mihamarabb meg kellene szüntetni a hatóság és a nyilvánosság közötti kapcsolat megerősítése érdekében. Ugyanezért mielőbb szükség lenne az aktív információterjesztésre, legalább a mérési adatok nyilvánosan hozzáférhető, különböző intézmények között átjárható, egységes internetes rendszerének megalkotására.

C) Általános információk a környezeti állapotáról – környezeti állapotjelentés Magyarországon az első „valódi”, a nyilvánosságnak szóló állapotjelentés 2000-ben készült, bár természetesen nem előzmények nélkül. 1992-ben és 1994-ben a Központi Sta-

tisztikai Hivatal gondozásában már megjelent a *Környezeti mutatók Magyarországon* című kiadvány, azonban ekkor még a megfelelő jogi háttér és módszertan nélkül. A kiadványok zömében száraz, táblázatos adatokat közöltek a KSH gyűjtési alapján, környezeti elemek szerinti bontásban. A Kvtv., valamint a Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP) azonban hozott némi előrelépést e téren 1995 után.

A Kvtv. előírása szerint az NKP megvalósításának részeként a környezetvédelmi miniszter 1996 óta két évente köteles beszámolni az Országgyűlésnek a hazai környezet állapotáról. A beszámoló az Országgyűlés határozattal fogadja el, ami nyilvánosan is hozzáférhető. A beszámoló elfogadása azonban általában csúszik, a kormányzat és a képviselők számára az ügy nem túl nagy jelentőségű. A jogszabály ugyanakkor nem ír elő semmilyen kötelezettséget a kifejezetten a nyilvánosságnak szóló, közérthető tájékoztató jelentés kiadásáról, és ehhez külön költségvetési forrás sem áll rendelkezésre, a kiadvány fedezetét az NKP megvalósításának előirányzatából „préselik ki”.

Az NKP országgyűlési elfogadásának 1996-os előkészítéseként már készült egy úgynevezett B függelék, ami átfogó állapotjelentést tartalmazott. Ezt akkor magyar és angol nyelven is elhelyezték a minisztérium honlapján, és sok kérdés, visszajelzés érkezett az anyaggal kapcsolatban. Emellett a Környezetgazdálkodási Intézet minden évben megjelenteti az *Adatok hazánk környezeti állapotáról* című kiadványt, ami azonban a szűkebb szakmának szól.¹²

Általános észrevételek Magyarország környezeti állapotjelentéséről

A *Magyarország környezeti mutatói 2000* című kötet az első papíron, könyv formájában megjelentetett, kézzelfoghatóan hozzáférhető állapotjelentés. Míg a korábbi jelentések a környezeti elemek szerint készültek, az új az OECD ajánlásait követi a tekintetben, hogy a *terbelés* → *állapot* → *válasz* hármasára épül. Az adatgyűjtést 2000. július 31-én zárták le. A jelentés 14 fejezetből (és függelékből) áll: Gazdaság és környezet; Éghajlatváltozás; Sztratoszférikus ózoncsökkenés; Eutrofikáció; Savasodás; Toxikus anyagok szennyezése; A települési környezet minősége; Biológiai és táji sokféleség; Hulladékok; Vízkészletek; Erdővagyon; Talaj; Társadalom és környezet; Nemzetközi kitekintés.

A címszavakból is látható, hogy jó néhány fejezet jellegéből adódóan is több szektor és több környezeti elem elemzésének kombinációját, azaz multidiszciplináris megközelítést igényel. Ezzel együtt a „Válasz” alfejezetek zöme inkább a már megtett vagy folyamatban lévő intézkedéseket ismerteti, és nem szól a jövőbeli feladatokról.

¹² A Környezetvédelmi Minisztérium honlapjának megvizsgálása után a KöM köznevelésszolgálatánál tájékoztottunk, ahol sikerült beszerezni a 2000. évi jelentést. Mivel ez a dokumentum a korábbi, hasonló kiadványokhoz képest alapvetően megváltozott mind rendezőelvet, mind pedig célközönségét tekintve, a tartalmi elemzést csak erre vésztük el. A jelentés elemzése mellett a jogi előírások, az előzmények, az összeállítás és a szerkesztés elveinek és módszereinek megismerése érdekében interjút készítettünk Bozó Pállal, a Környezetvédelmi Minisztérium Informatikai Főosztályának vezetőjével.

Felhasznált irodalom: Magyarország környezeti mutatói, 2000 (Szerk: Szabó Elemér, dr. Pomázi István); Környezetvédelmi Minisztérium, Budapest 2000, pp. 172.

A könyv elsődleges feladatának a környezeti adatok bemutatását tartja (amint az a könyv bevezetéséből is kiderül). Laikusok számára is értelmezhető, bár a grafikonok némelyike már csak zsúfoltsága miatt is „figyelmes tanulmányozást igényel”, ahogy a szerzők is írják. Céljának megfelelően a jelentés nagymértékben támaszkodik a szemléltető eszközökre, táblázatokra és grafikonokra. Ez utóbbiak közül többfélélt is alkalmaz (vonalas, oszlop és kördiagram), viszont teljesen hiányoznak a térképek és ábrák. A grafikonok túlnyomó része az időbeli trendeket is mutatja, jellemzően az elmúlt 20 évre (1980-tól), de nagyon kevés a földrajzi eloszlásra vonatkozó információ. Néhány esetben (például a szálló és üledő por koncentrációjánál) külön-külön grafikon ábrázolja a különböző nagyvárosok helyzetét. Az utolsó fejezet és a függelék adatai azonban módot adnak a nemzetközi összehasonlításra. A jelentés végül általános tájékoztató statisztikát is közöl, ami elősegíti a korábbi fejezetekben bemutatott adatok összefüggésbe hozását.

A környezeti állapotjelentés terjesztése és hozzáférhetősége

A kiadvány 1500 példányban jelent meg magyarul és 500 példányban angolul. A jelentést elsősorban egyetemre, főiskolákra, önkormányzatokhoz, kutatóintézetekhez, illetve a környezetvédelmi felügyelőségek közönségszolgálataihoz juttatták el térítésmentesen, és kaptak belőle a civil környezeti tanácsadó irodák is. Emellett a KÖM közönségszolgálatánál is beszerezhető volt, bár mára a példányok zöme elfogyott. A magyar változat felkerült a minisztérium honlapjára is, az angol azonban kapacitás hiányában nem. (Így a honlapon közzétett angol változat az 1996-os, míg a magyar a 2000-es jelentést tartalmazza.)

A kiadványhoz (az angol fordításon kívül) nem készült tájékoztató termékcsalád, és megjelenését sem övezte sajtókampány. Ami az előbbi illeti, a jelentés gondozói szerettek volna rövidebb brosúrákat, szórólapokat megjeleníteni, de ehhez sem pénzügyi, sem humán erőforrások nem álltak rendelkezésre. A Környezetgazdálkodási Intézet Állapotfelvételi Irodájának feladata lett volna a tájékoztató lapok elkészítése, de az irodát időközben megszüntették, ami hosszú távon is rontja az aktív információterjesztés feltételeit. A KÖM Közönségszolgálati Irodája ugyan terjeszt tematikus brosúrákat, tájékoztatókat, de ezek nem az állapotjelentéshez készültek. A kiadványok ingyenesek, de nagyon kis példányszámban nyomtatták őket, ezért a legtöbb már elfogyott, és a fokozott igény ellenére sem nyomják újra.

A sajtókampány hiányát részben szintén a minisztériumi átszervezés indokolta: a jelentés egy meglehetősen viharos minisztercserére (Ligetvári és Turó-Kovács) idején látott napvilágot. Jellemző, hogy az előzőt még a régi miniszter jegyezte, de a nyomdából már az új beiktatása után került ki a kiadvány.

Bár a jelentéshez sok helyről gyűjtöttek adatokat, annak megírásában csak a Környezetvédelmi Minisztérium különböző egységei vettek részt, elsősorban a Stratégiai Főcsoport és a KGI. Külső résztvevőket nem vontak be. A különböző tárca közötti együttműködés és adatcsere általában is problémát okoz, a kéréseket sokszor csak nehezen és sokára teljesítik.

Mivel a *Magyarország környezeti mutatói 2000* tekinthető az első valódi, az elvárható feltételek legalább egy részét kielégítő állapotjelentésnek, hiányosságai, „gyermekbe-

tegségei” a következő kiadásokban még pótolhatók lesznek – ha a minisztérium gondoskodik az adatgyűjtéshez, szerkesztéshez, elemzéshez és kiadáshoz szükséges forrásokról.

D) Üzemi szintű információk a környezeti megfelelésről, vállalati környezeti jelentések

A Kvtv. szerint a környezethasználók tájékoztatási kötelezettség terheli az általuk okozott környezetterhelésről és -igénybevételről, valamint környezetveszélyeztetéséről. A környezethasználó köteles a tevékenysége során okozott környezetterhelést, környezetigénybevételt – jogszabályban meghatározott módon – mérni, vagy technológiai számítással alátámasztani, nyilvántartani, nyilvántartását a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságok rendelkezésére bocsátani, illetve adatot szolgáltatni. A törvény alapján valamennyi környezeti elem és hatótényező esetében szabályozták a környezethasználat kapcsolatos jelentési kötelezettségeket. A létesítményeknek éventenként kötelező jelentést készíteni a hatóságok számára, amiből nyomom követhető a kapcsolattartó személy neve, telefonszáma, címe is. Elektronikus jelentéskészítésre van lehetőség, de nem előírás. A hatóságoknak szóló adatszolgáltatás többnyire friss (előző évi) információkat tartalmaz. A hatósági előzési periódus miatt (egyéves összesítés) lehetnek csúszások, de a tárgyévet követően 60-90 nappal eleget kell tenni az adatszolgáltatási kötelezettségnek.

A jelentések adatait elektronikus adatbázisokban kezelik. Megfelelő személyi és forráslehetőségek hiányában az adatbázisok feltöltése késlekedik. Az adatok megosztását is elektronikusán végzik a különböző kormányzati szintek (például immisziós adatok ÁNTSZ, ÉKF) között. Ezek átjárhatóságát a 2002-re ígért KIR biztosíthatja majd.

A hatóságok által gyűjtött információkhoz való hozzáférés

Jelenleg a hatóságokat nem készítik aktív információterjesztésre, és az előírások betartásáról szóló jelzéseket sem hozzák nyilvánosságra. Kérésre azonban négy hétnél rövidebb idő alatt beszerezhetőek kormányügynökségektől, környezetvédelmi hatóságoktól, iparszövetségektől, a létesítménytől vagy más forrásból a törvényi előírások betartására és a teljesítésre vonatkozó létesítményjelentések adatai, azok elemzése. Az adatfeldolgozásért költségterítést állapítanak meg, és az információt kérésre elektronikus formában is rendelkezésre bocsátják.

Levegőtisztaság-védelem. A levegő tisztaságának védelméről szóló, a vizsgálat lefolytatásakor hatályban lévő 4/1986. (VI. 2.) OKTH rendelkezés és a 21/1986. (VI. 2.) MT rendelet szerint az üzemeltető köteles az erre rendszeresített adattapon bejelentést tenni (a továbbiakban: változás-bejelentés) a levegőtisztaság-védelmi hatósághoz, a kibocsátási határérték változása esetén (kibocsátott légszennyező anyagok, légszennyező források számának, nagyságának megváltozása) 30 napon belül, valamint a tárgyév végéig, egyébként a következő év végéig azokról az anyagokról, amelyekre a tárgyév június 30-ig mérési szabvány lépett hatályba.

A Levegőtisztaság-védelmi hatóság a működő pontforrás kibocsátási határértékét az üzemeltető által tett alapbejelentés, változás-bejelentés, illetve vizsgálat vagy mérés, új

pontforrását a tervező vagy a beruházó, illetve az építető által szolgáltatott adatok figyelembevételével állapítja meg, és azt határozatban közli az érdekelttel. Az éves jelentést a tárgyévet követő 90 napon belül a rendszeresített adatlapon kell megtenni.

Alapbejelentést csak azokról a légszennyező anyagokról kell tenni, amelyek kibocsátásának méréseit országos, illetve ágazati szabvány szabályozza. A telephelyek a levegőtisztaság-védelmi alapbejelentést a területileg illetékes környezetvédelmi felügyelőségnek küldik meg. A levegő tisztaságának védelméről szóló új 21/2001. (II. 14.) sz. kormányrendelet szerint 2001. szeptember 30-ig az eddigiekkel jóval részletesebb nyomtatványt kellett kitölteniük az adatszolgáltatóknak, mely alapján az év végéig új határértékeket szabtak ki számukra. Az adatszolgáltatás nem teljesítése 150 000 Ft, felszólítást követően 300 000 Ft bírságot von maga után.

PÉLDÁUL AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉGNÉL 860 TELEPHELYET TARTANAK NYILVÁN, ÁM AZ ÚJ RENDELET ALAPJÁN VÁRHATÓAN 1000-RE NŐ AZ ADATKÖZLŐK SZÁMA.

Víz A vízgazdálkodási feladatok alapadatairól szóló 178/1998. (XI. 6.) sz. kormányrendelet szabályozza az állam és a helyi önkormányzatok vízgazdálkodási közfeladatainak elvégzését szolgáló vízgazdálkodási alapadatok gyűjtését, feldolgozását, szolgáltatását (hasznosítását), melyet a Vízgazdálkodási Információs Rendszer (VIZIR) fog össze. A VIZIR működtetése az Országos Vízügyi Főigazgatóság feladata. A vízgazdálkodási feladatok alapadatait a VIZIR részére a vízügyi igazgatóságok, a helyi vízgazdálkodási hatósági jogkört gyakorló jegyző, a vizek és vízi létesítmények tulajdonosai, a feladat- és hatáskörük, illetve a kormányzati munkamegosztás szerint elsődleges adatkezelő igazgatási szervek szolgáltatják, a gazdálkodási alapadatokat pedig a vízi munkát vagy egyéb vízgazdálkodási tevékenységet végző, vízi létesítményt üzemeltető, illetve vízhasználatot gyakorló (vízjogi engedéllyel rendelkező) természetes és jogi személyek. A felszín alatti és a felszíni vizek mennyiségi és minőségi adatait – a vízügyi szervezet vízrajzi feladatainak ellátásáról szóló külön jogszabály szerint – a vízügyi igazgatási szervezet vízrajzi adatairaiban kell nyilvántartani.

A vízkészletek, vízhasználatok és vízi létesítmények nyilvántartását a leíró, műszaki (például helyrajzi, geometriai, vízföldtani, talajmechanikai, hidraulikai) adatokat, a vízgazdálkodási objektumokhoz tartozó vízkészlet- és vízhasználat-adatokat, adatsorokat, továbbá a vízi létesítményekkel, a vízi munkákkal és a vízhasználatokkal összefüggő jogokat és kötelezettségeket, a jogi szempontból jelentős – a hatósági nyilvántartás körébe tartozó – tényeket és adatokat külön jogszabály határozza meg.

Az adatszolgáltatási kötelezettségre vonatkozó előírásokat évenkénti rendszerességgel, a kiadott tájékoztató szerint kell teljesíteni.

A tájékoztatás a vizek kártételei elleni védelemről, a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény szerint, a vízügyi igazgatási szervezet területi szervének vízkárelhárítással összefüggő feladata. A vízbázisok, a távlati vízbázisok, az ivóvízellátást szolgáló vízi létesítmények védelméről szóló 123/1997. (VII. 18.) sz. kormányrendelet szerint a belső és külső védőterületet, védőásvot érintő korlátozásoknak ingatlan-nyilvántartási bejegyzése mellett a hidrogeológiai, hidrológiai védőövezet-

tekre vonatkozó jogokat, kötelezettségeket és tilalmakat a vízikönyvi nyilvántartás tartalmazza.

A mezőgazdasági tevékenységet folytatónak az adatszolgáltatást megalapozó, folyamatos nyilvántartást kell vezetnie a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezése elleni védelméről szóló 49/2001. (IV. 3.) sz. kormányrendelet szerint. A mezőgazdasági tevékenységet folytató adatlapon köteles adatot szolgáltatni a tárgyévet követő év február 28-ig a tevékenység helye szerint illetékes talajvédelmi hatóságnak.

Hulladék. A hulladékkezelő köteles a hulladék birtokosa számára előírt nyilvántartás és adatszolgáltatás elvégzésén túl a birtokába került, átvett hulladékokra és az általa végzett kezelésre vonatkozó adatokat is külön jogszabályban meghatározott módon nyilvántartani és a hatóságoknak adatot szolgáltatni. A veszélyes hulladékok termelőnek anyagmérleget kell készítenie. A veszélyes hulladék birtokosa köteles a veszélyes hulladék sorát (keletkezését, gyűjtését, szállítását, kezelését, átadását, átvételét) szoros elszámolásban nyilvántartani, bizonylatolni, és arról a környezetvédelmi hatóságoknak adatokat szolgáltatni. A veszélyes hulladék termelője köteles legalább 3 évre szóló, a veszélyes hulladék keletkezésének megelőzésére, veszélyességének és mennyiségének csökkentésére, hasznosítására vagy ártalmatlanítására vonatkozó hulladékgazdálkodási tervet készíteni (2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról). A vizsgálat idején hatályos, a veszélyes hulladékokról szóló 102/1996. (VII. 12.) sz. kormányrendelet szerint a felügyelőseknek a Veszélyes hulladék bejelentőlapon (VHB) kell adatokat szolgáltatni.

Nukleáris anyagok. A nukleáris anyagok nyilvántartási rendszeréről, nemzetközi ellenőrzéséről és egyes hatósági jogkörökről szóló 39/1997. (VII. 1.) IKIM rendelet hatálya kiterjed a Magyar Köztársaság területén, illetve joghatósága alatt vagy ellenőrzése mellett bárhol, bármely nukleáris anyaggal rendelkező szervezet által folytatott valamennyi békés célú nukleáris tevékenységben szereplő anyag nyilvántartási kötelezettségére és nemzetközi ellenőrzésére. A nukleáris anyagokra, továbbá az e rendelet hatálya alá tartozó tevékenységekre, telephelyekre és helyszínekre vonatkozó központi nyilvántartást az Országos Atomenergia Hivatal (OAH) vezeti. Azok a létesítmények, illetve létesítményen kívüli telephelyek, amelyek nem képeznek önálló anyagmérleg-körzetet, az OAH által kijelölt anyagmérleg-körzetnek jelentenek.

Zaj. A zaj- és rezgésvédelemről szóló 12/1983. (V. 12.) MT rendelet szerint a zajkibocsátási határérték megállapítását kérő beadványban ismertetni kell a zajforrásokat, a helyszíni viszonyokat, a zaj csökkentésére tervezett megoldásokat, azok várható eredményét, valamint a zajkibocsátási határérték megállapításához szükséges egyéb adatokat.

Titkosítás. A fenti adatok esetében az adatkezelő hatóságok titokjegykezeket alkalmaznak, illetve a vállalat is kérheti egyes kibocsátási adatainak titkosítását. A titkosított adatokba csak esetenként, a „manipulációs lehetőségek elkerülése érdekében” korlátozottan lehet betekinteni: például egyedi elbírálás alapján. Ennek jogosságát sem az MGYÖSz, sem a föld szervezetek nem vitatják. Az „érzékeny adatokkal” visszaérhetnek, mindenképpen felélesen kell áttekinteni az ilyen kérelmet. A környezeti jelentésekben természetesen ezeket az „adatokat” nem ismertetik, melynek terjedelmi okai is vannak.

Ugyanakkor a vállalati adatok titkosságának jogosságát csak egy határon belül lehet elismerni, addig, amíg ezzel fontosabb érdekek, mint a környezet védelme vagy a közérdeki információk szabadsága, nem sértenek.

AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉG PÉLDÁUL AZZAL INDKOLJIA A TITKOSÍTÁS JOGSSÁGÁT, HOGY AZ ADATKÖZLÉS EGY-EGY NAGYVÁLLALAT TÖZSDEI HELYZETÉT, AKTUALIS VÁLLALATI KÖZGYŰLÉSI DÖNTÉSEIT KEZDEZŐTLENŰL BEFOLYÁSOLHATJA, EZÉRT A KÖZÖLT ADATOKAT NÉHÁNY ESETBEN CSAK RÉSZBEN ISMERTETÉK, VAGY NEM A TÉNYLEGES IDŐSZAKRA VONATKOZÓAN HOZTÁK NYILVÁNOSSÁGRA. AZ ADATVÉDELMI BIZTOS 181/H/1999-ES BAZ MEGYEI VIZSGÁLATA SORÁN EZ ELLEN KIFOGÁSSAL ÉLT. A FELÜGYELŐSÉG ENNEK ELLENÉRE JELENLEG SEM HAJLANDÓ NYERS ADATOT KIADNI, CSAK HA AZ MÁS ÖSSZEFÜGGÉSEKKELE EGÝÜTT ÉRTELMEZHETŐ.

Szennyezőanyag-kibocsátási és Átviteli Jegyzék (PRTR) A nemzetközi kötelezettségeknek megfelelően Magyarországon is megkezdődött a Szennyezőanyag-kibocsátási és Átviteli Jegyzékről, PRTR-ről (Pollution Release and Transfer Register) szóló jogszabály - a tervek szerinti miniszteri rendelet - kidolgozása, amire a 2000-ben elfogadott kémiai biztonsági törvény adott felhatalmazást a környezetvédelmi miniszternek. A rendelet előkészítése érdekében a Környezetvédelmi Minisztérium többoldalú bizottságot hívott össze a tárca különböző osztályai, a társminisztériumok, az ipar és a környezetvédelmi szervezetek képviselőiből. 2001 közepére elkészült a rendelet tervezete, ez azonban a mai napig nem került elfogadásra, mivel a tárca vezetése a jogharmonizációs folyamat keretében inkább az EU EPER (European Pollutant Emission Register) rendszerének átvételével döntött. Ezt az elképzelést az EPER korlátozottabb hatásköre miatt éles bírálatok érték. Nemzetközi szinten még korántsem lefutott a kérdés, az Aarhusi Egyezményhez fűzött PRTR-jegyzéknyv terjedelme az EPER-t jóval meghaladhatja majd.

Az eredeti rendelettervezet melléklete 58 vegyi anyagot és anyagcsoportot sorol fel, szerepelnek közöttük a metán, a szén-dioxid és más üvegházhatású gázok, valamint a finom por (PM10) és számos más vegyület is (például nem illékony metánvegyületek, halogénezett szerves vegyületek, policiklikus aromás szénhidrogének stb.). Ha egy üzem a listán szereplő bármely anyag esetében túllépi az éves küszöbértéket, jelentést kell tennie valamennyi, általa kibocsátott listás anyag levegőbe, felszínre és felszín alatti vízbe, valamint földtani közegebe való kibocsátásáról, illetve hulladékként - égetésre, lerakásra vagy közsztornába - való átadásáról.

A vállalatoknak a tervezet szerint évente egyszer, standard adatlapon, standard üzem, területi és anyag-azonosítókat alkalmazva kell jelentést tenniük, legkésőbb február végéig. Az adatokat a területileg illetékes környezetvédelmi felügyelőség gyűjti, ellenőrzi, és - a rendelkezésre álló adatok alapján - becsléseket kell tennie a nem pontszerű (diffúz) forrásokból származó kibocsátások mértékére is, majd mindezeket együtt átadja az országosan egységes PRTR-rendszernek. Ennek létrehozására és működtetésére külön iroda áll majd fel, amelynek szakmai felügyeletét a rendlethez is áttemelt PRTR Bizottság látja el, amely a tervek szerint 19 tagból áll majd.

A PRTR elektronikai alapú eszköz, ezért a rendszer elsősorban az interneten keresztül

lesz elérhető, és az adatszolgáltatók is benyújthatják jelentésüket elektronikus formában. A miniszterterv a rendszer megismertetésére és használatának bemutatására saját honlapján tervez tájékoztatót, más aktív információterjesztési eszköz igénybevételén azonban nem gondolkoznak.

Éltbe lépését követően a PRTR-rendszert két-, majd négyévente kell felülvizsgálni, melynek során figyelembe kell venni az irodához beérkező észrevételeket is.

A vállalatok által gyűjtött információkhoz való hozzáférés

A környezethasználók a környezetvédelmi törvény szerinti tájékoztatási kötelezettség terhelii.¹³ A kötelező adatszolgáltatáson túl az ISO 9001, 14 001-es környezetvédelmi minősítéssel rendelkező (közel háromszáza) vállalat többsége önkéntesen a környezetvédelmi felügyelőség rendelkezésére bocsátja az ISO minősítés során készített Minőségügyi és Környezeti Kézikönyvét is. Az EMAS-szabványnak már kötelezően része a környezetvédelmi nyilatkozat kiadása, bár ebbe a körbe napjainkban csupán négy vállalat tartozik (Dunapack Rt., Opel, Audi, Temic).

Megkeresésre általában valamennyi vállalat szintén a Minőségügyi és Környezeti Kézikönyvét bocsátja rendelkezésre, s szükség esetén ezt egészíti ki további információkkal.

¹³ A vállalati szintű környezeti információszolgáltatás szabályozását és gyakorlatát, továbbá a szennyezés-kibocsátási és átviteli nyilvántartások (PRTR) modern rendszerének jogunkban és gyakorlatunkban meglévő kezdeti elemeit dolgoztuk fel. A vonatkozó jogszabályok áttekintése mellett a Központi Statisztikai Hivatal és a KÖM publikált alapinformációt gyűjtöttük össze. Megkerestünk nyolc vállalatot, melyek közül ötöt környezeti jelentést kaptunk (BorsodChem Rt., TVK Rt., Mol Rt., Budapesti Erőmű Rt., Dunapack Rt.), s négyben (BorsodChem Rt., Észak-magyarországi Vegyiművek Kft., Sajó Környezetvédelmi Kft., Diósgyőri Papírgyár Rt.) személyes látogatás során tájékoztudunk. A Környezetvédelmi Tanácsadó Irodák Hálózatának irodáitól kérdőíveken kaptunk információkat tapasztalataikról, arról, hogy milyen széles körben használják ezeket az információkat. Interjúkat is készítettünk az alább felsoroltakkal.

Régió: Észak-Magyarország. Ágazat: vegyipar. Öt létesítmény: BorsodChem Rt., Sajóabonyi Vegyi Művek Kft., Diósgyőri Papírgyár Rt., MOL Rt., Dunapack Rt.

Helyi közösség: Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, Miskolc

Interjúk, információk: Kozák Kristóf osztályvezető, Környezetvédelmi Minisztérium Környezeti Elemek Főosztály; Sallai Ferenc igazgató-helyettes, Észak-magyarországi Környezetvédelmi Felügyelőség; Dzubay László vezető környezetvédelmi szakértő, Gyáriparosok és Munkaadók Szövetsége; Máyer Zoltán programvezető, Magyar Természetvédők Szövetsége; Nagy Dezső, Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, programvezető; Mogyorósi György, Gazdasági Minisztérium Vegyipari Főosztály, osztályvezető; Gáspárné Buda Magda, Vegyipari Szövetség, környezetvédelmi szakértő

Kérdőív (több fejezetre vonatkozó kérdéssor): Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózatának irodái (Gaja Környezetvédelmi Egyesület, Ökológiai Intézet, Csemete, E-misszió Környezetvédelmi Egyesület, Levegő Munkacsoport, Tisza Klub, Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány)

Felhasznált dokumentumok, honlapok: környezeti jelentések: BorsodChem Rt., TVK Rt., MOL Rt., Budapesti Erőmű Rt., Dunapack Rt.; Környezettudatos Vállalati Irányítási Egyesület: www.kovet.hu; Magyar Természetvédők Szövetsége www.mtsz.hu

Egység módszer: BAZ megyében, 2001-ben négy létesítményben (BorsodChem Rt., Észak-magyarországi Vegyiművek Kft., Sajó Környezetvédelmi Kft.) szervezett Nyilvánossággal a környezetért program vállalatlátogatási tapasztalatait, emlékeztetőt (Ökológiai Intézet Miskolc).

A kézikönyv a nyers adatokat is tartalmazza, de a környezetközponitú vállalatirányítási rendszer működését is átláthatóvá teszi. Személyes látogatás során betekintés nyerhető a számítógépes adatbázisokba, a kapott adatok egy-másfél évesek. A kért információk lemezen, honlapokon, írásos dokumentumként is rendelkezésre állnak, a legtöbb esetben ez a vállalat gazdasági lehetőségeitől is függ (kft-knek még nemigen van honlapjuk).

A FELDOLGOZÓIPARON BELÜL A VEGYIPARI ÁGAZAT SPECIFIKUS ADATAINAK HOZZÁFÉRÉSI LEHETŐSÉGEIT PRÓBÁLTONK ÁTTEKINTENI. A KSH IPAR CÍMŰ KIADVÁNYAINAK ADATAIN KIVÜL AZONBAN RÉSZLETESEBB, BŐVEBB INFORMÁCIÓHOZ NEM LEHET JUTNI. A GAZDASÁGI MINISZTERIUM VEGYIPARI FŐOSZTÁLYÁNAK ILLETKESEI SZERINT IS A KSH ÉS AZ APEH ÁLTAL NYILVÁNOSSÁGRA HOZOTT INFORMÁCIÓK ÖSSZEFÜLÉSE LEHET A JÁRHATÓ ÚT. AZONBAN A VEGYIPAR KÖRNYEZETI HATÁSAIRÓL ÁGAZATI SZINTEN EGYÁLTALÁN NEM TALÁLHATÓK ÖSSZESÍTETT ADATOK, HOLTT AZ ÉVES STATISZTIKAI KIMUTATÁSOK SZERINT AZ ÁGAZAT AZ IPARI TERMELÉSBŐL 15-20 SZÁZALÉKAL, AZ IPARTELEPEK MEGOSZLÁSÁBAN 7 SZÁZALÉKBAN RÉSZESEDIK. A VEGYIPARI SZÖVETSÉG MUNKATÁRSA 2-3 ÉVVEL EZELETT PRÓBÁLT HOZZÁJUTNI A VEGYIPARI ÁGAZAT KÖRNYEZETI TELJESÍTMÉNYÉT REPRESENTÁLÓ ADATOKHOZ. A KÖRNYEZETVEDELMI MINISZTERIUMBAN PÉNZÉRT, ILLETVE SZEMÉLYES KAPCSOLATAINK KÖSZÖNHETŐEN, MINDEN EGYES FŐOSZTÁLYT VÉGIGJÁRVA JUTOTT A VÁLLALATI BEVÁLLÁSOK ADATAIHOZ. AZ ADATOKAT A VEGYIPAR CÍMŰ 2000. ÉVI JUBILEUMI ÖNÁLLÓ KIADVÁNYUKBAN PUBLIKÁLTÁK.

A létesítmények adatait kormányzintú szervezetek mellett szakemberek, civilek is hasznosítják (például megyei programkészítés, ipari park létesítése stb.). Az iparvállalaton kívül azonban kormányzintú szervezet, helyi hatóság nem vesz részt a létesítményi adatok terjesztésében. Szakmai szervezetként a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Tisztább Termelés Magyarországi Központja, a Magyar Természettudományi Szövetsége és a Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesületének (KÖVET) tagjai útmutatókkal nyújtanak segítséget környezeti jelentések készítéséhez, s szerepet vállalnak terjesztésükben is. A Környezeti Tanácsadó Irodák egyike sem vett részt jelentéskészítésben, azonban majd fele már kapott ílyet, és segítséget is nyújtott terjesztéséhez.

A VIZSGÁLT (BAZ MEGYEI) VEGYIPARI LÉTESÍTMÉNYEK RÉSZLETES KIBOCSÁTÁSI ADATAI ÉS TRENDADATAI AZ ÉKF-NÉL IS MEGTALÁLHATÓK. AZ ADATSZOLGÁLTATÁSI ÁTCSÚSZÁS MIATT EZEK 1-3 ÉVESEK. A LÉTESÍTMÉNYI ADATOKAT A KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZETBE TOVÁBBÍJTÁK. A LÉTESÍTMÉNYEKRE VONATKOZÓ SPECIFIKUS ADATOK AZ ÁLLAMIGAZGATÁSI ELJÁRÁS SZERINTI 30 NAPON BELÜL BESZEREZHETŐK.

A NÉGY ÜZEMLÁTOGATÁS SORÁN FOGADÓKÉSZSÉGET TAPASZTALTUNK, ANNAK ELLENÉRE, HOGY KÖZÜLK KÉT CÉG NEM AZ ÉLVONALBA TARTOZIK (ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI VEGYIMŰVEK KFT., SAJÓ KÖRNYEZETVEDELMI KFT.). ÁLTALÁNOS SZÓBELI ÉS ÍRÁSOS TÁJÉKOZTATÁS KÖVETŐEN 8-10 FŐS CSOPORTUNK KÉRDÉSEIRE HELYBEN ÉS AZONNAL KAPTUNK VÁLASZOKAT, SZÁMÍTÓGÉPES NYILVANTARTÁSAIKBA BETEKINTHETTÜNK, AZ ÜZEM TERÜLETÉT VÉGIGJÁRHATTUK, FÉNYKÉPEZHETTÜNK. (KIVÉVE A DIÓSGYŐRI PAPIRGYÁRAT, AHOL A PÉNZJEGYNYOMÁS BIZTONSÁGI KÖVETELMÉNYEINEK BETARTÁSA MIATT A GYÁR EGY RÉSZÉRŐL A NYILVÁNOSSÁGOT KIZÁRJÁK.). AZ ŐT LÉTESÍTMÉNY MINDGYIKÉ RENDELKEZIK RÉSZLETES ADATOKKAL A MEGHATÁROZOTT ANYAGOK KIBOCSÁTÁSÁRÓL ÉS VANNAK TRENDADATOK IS (EGY ÉVNÉL HOSSZABB IDŐSZAKRA). AZ ELŐZŐ ÉVI ÉRTÉKEKET ÉS 5-10 ÉVES TRENDEKET KÖRNYEZETI JELENTÉSEIKBEN RENDSZEREN PUBLIKÁLJÁK.

A MISKOLCI ÖKOLÓGIAI INTÉZET ALAPÍTVÁNY A SAJÓ-VÖLGY HULLADÉKLERAKÓINAK, NEHÉZFÉM SZENNYEZÉSEINEK VIZSGÁLATAI SORÁN PÉLDÁUL AZ ÉRINTETT VEGYIPARI ÜZEMEKŐL MINDEN SZÜKSÉGES INFORMÁCIÓT MEGKAPOTT MÉG A KILENCVENES ÉVEK KÖZÉPÉN, MELY TECHNOLOGIA-TÖRTÉNETI TANULMÁNY FORMÁJÁBAN ÖSSZEGETE A KIBOCSÁTÁSOKAT, S ENNEK OKAIT.

A MEGKÉRDÉZETT KÖRNYEZETI TANÁCSADÓ IRODÁK KÖZÜL EZ IDÁIG HÁROM KÉRT ÉS KAPOTT INFORMÁCIÓKAT VÁLLALATOKTÓL AKADÁLYMENTESEN, KÉT ESETBEN BÍRÓSÁGI ÚTON JUTOTTAK A KÉRT INFORMÁCIÓKHOZ (GYŐR – KOMSZOL RT., SZELEKTIV HULLADÉKGYŰJTÉS ADATAI, ÉSZAK-DUNÁNTÚLI SUGÁRZÓ LÉTESÍTMÉNYEK TELEPÍTÉSE ESETÉBEN).

A környezeti adatok meghatározott körének rendszeres és szervezett közreadási formája a gazdálkodó szervezetek éves környezeti jelentése, azonban elkészítését nem írja elő törvény. 1999-ben ugyan már készült egy törvénytervezet (a gazdálkodó szervezetek környezeti védelmi tevékenységéről szóló környezeti jelentés tartalmáról), ami az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága elé került. A módosított előterjesztést – amelynek javaslatára szerint 2001-ben ajánlotta, 2002-re kötelezővé tennék a környezeti jelentés készítését a vállalatok számára – azonban 2001 derekán nem szavazta meg az Országgyűlés.

AZ MTVSZ 2000-BEN, A VÁLLALATI SZFÉRA ÉS A NEM KORMÁNYZATI SZERVEZETEK KÖZÖTTI PÁRBESZÉD ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS ELŐSEGÍTÉSE CÍMŰ PROGRAMJA KERETÉBEN SZÁMOS TALÁLKOZÓT SZERVEZETT, S A RÉSZTVEVŐ ZÖLD SZERVEZETEK MEGFOGALMAZTAK EGY AJÁNLÁST, MELYBEN ARRRA KÉRIK A VÁLLALATOKAT, HOGY A HELYI KÖZÖSSÉGEKET AKTÍVABBAN INFORMÁLJÁK KÖRNYEZETVEDELMI TEVÉKENYSÉGÜKRŐL, KÉSZÍTSENK KÖRNYEZETI JELENTÉSEKET STB. A JAVASLATCSOMAGOT 25 JELENTŐ CIVIL SZERVEZET IRTA ALÁ.

1999–2000. évben jellemzően a tőzsdén szereplő mintegy 20 nagyvállalat készítette környezeti jelentést, melyet a hatóságokon, érdekvédelmi, szakmai szervezeteken kívül a nem kormányzatiakhoz és az érintett lakossághoz is eljuttattak.

A környezeti jelentés jellemzően a lakoságnak szóló, a szélesebb nyilvánosság számára is érthető, szép küllemű kiadvány, ami tömören a vállalat környezeti teljesítményéről ad számot. Bemutatja a társaság tevékenységét, a környezeti politikát, a környezetet érintő célkitűzéseket, a társaság működéséből adódó jelentősebb környezeti hatásokat, valamint azokat a már megvalósított, illetve rövid és közép távon tervezett környezeti védelmi intézkedéseket, amelyekkel egyrészt a negatív hatások mérsékelhetők, másrészt a környezet állapota javítható. A technikai, szakmai adatok mellett a jelentés ismerteti a környezetvédelemre költött (és elkölteni tervezett) anyagi erőforrásokat is. A nyilvánosság számára hozzáférhető, az információkat közérthető formában tartalmazó jelentés visszacsatolási lehetőséget is ad az olvasó számára.

A vállalatok környezeti jelentéseiket 1-2 évente jelentetik meg, melyben a vállalat környezeti hatásairól többnyire 10 év trendjét bemutató grafikonokat közölnek szöveges kiegészítéssel. A jelentésben feltüntetik a kapcsolattartó osztály, személy elérhetőségét, illetve egyre gyakrabban válasz levelezőlap beépítésével az olvasók véleménynyilvánítására is lehetőséget adnak. Részletesebb információkat is készségesen átadnak, derült ki megkereséseink alapján.

PÉLDÁUL A TISZAI VEGYI KOMBINÁT RT., MELY KÖZÉP-EURÓPA PETROLKÉMIAI KAPACITÁSÁNAK 20 SZÁZALÉKÁVAL RENDELKEZIK, A KÖRNYEZETI JELENTÉSÉBEN NEM SZEREPLŐ ADATOKAT (KONKRÉT KIBOCSÁTÁSI MENNYISÉGEK, HATÁRÉRTEK-TÜLLÉPÉSEK, BÍRSÁGOK) KERESŐNKRE ÍRÁSBAN KÉT HÉTEN BELÜL RÉSZZLETESEN ISMERTETTE.

Környezeti jelentéseit egyre több vállalat teszi fel a honlapjára (például MOL Rt., Dunapack Rt., TVK Rt. stb.). Az értékelés során az 1999-es jelentéseket tekintettük át. Az első környezeti jelentést a MOL Rt. készítette 1996-ban.

MOL RT. KÖRNYEZETI JELENTÉSÜK TARTALMAZZA A 12 EZER FŐT FOGLALKOZTATÓ VÁLLALAT EGÉSZSÉG, BIZTONSÁG ÉS KÖRNYEZET (EBK) POLITIKÁJÁT, ADOTT ÉVI ÜZLETI EREDMÉNYEIT, TELJESÍTMÉNYEIT ÉS AZ EGÉSZSÉG-, TŰZ- ÉS KÖRNYEZETVÉDELMET RÉSZZLETESEN ELEMZI. RÉSZZLETESEN ISMERTETIK AZ ÉV KÉT RENDKÍVÜLI ESEMÉNYÉT IS, A PUSZTASZŐLŐSI GAZKÍTÓRÉST, ILLETVE A GUDRONVEZETÉK MIATTI TÜZESETET A TISZAI FINOMÍTÓNÁL. A KÖRNYEZETVÉDELMEBEN BELÜL KÖZLIK A SZENNYVÍZKIBOCSÁTÁS, LEVEGŐTISZTASÁG-VÉDELEM, VESZÉLYES HULLADÉK KELETKEZÉSÉNEK MENNYISÉGI ÉS MINŐSÉGI KIMUTATÁSÁT IS, NÉGYES ÉV ADATOKKAL ÖSSZEVEVE. A KÖRNYEZETVÉDELMI KÖTELEZETTSÉGEKNEK ÉS A JOGSZABÁLYOKNAK VALÓ MEGFELELEST BŐR SZAKEMBEREKKEL, ÖTÉVENTE FÜGGETLEN TANÁCSADÓ CÉGSEL HITELESÍTTETIK AUDITOK KERETÉBEN. EZ ALAPJÁN HATÁROZZÁK MEG A KÖRNYEZETVÉDELMI FEJLESZTÉSEKET, RÁFORDÍTÁSOKAT, MELYEKREKL KIMERŐT INFORMÁCIÓ TALÁLHATÓ A JELENTÉSÉBEN. A KÖRNYEZETVÉDELMI BÍRSÁGOK AZ ELMŰLT ÉVEK TRENDJÉT KÖVETVE TÖBB CSÖKKENTEK, A KÖZÖLT GRAFIKON SZERINT 5-6 MILLIÓ FORINTRA, AZONBAN ENNEK RÉSZZLETES MEGOSZLÁSÁT NEM ISMERTETIK. ÖSSZEFOGLALJÁK MÉG AZ ÜZLETI EGYSÉGEK EBK-TELJESÍTMÉNYÉT ÉS A 2001. ÉVI CÉLKITŰZÉSEKET. A ZÁRÓFEJZETBEN AZ ÉRDEKELT FELEKKEL VALÓ KOMMUNIKÁCIÓRÓL TÁJÉKOZTATNAK, MELYBEN A CIVIL DADÁSÁGI, ÜZLETI, UNIÓS DÖNTÉSELŐKÉSZÍTÉST SEGÍTŐ INFORMÁCIÓS RENDSZER MELLETT A GAZDASÁGI, ÜZLETI, UNIÓS DÖNTÉSELŐKÉSZÍTÉST SEGÍTŐ INFORMÁCIÓS RENDSZER MELLETT A CIVIL SZERVEZETEKKEL ÉS TÁRSADALOMMAL KIALAKÍTOTT KAPCSOLATOKRÓL IS SZÓLNAK. PONTOS, VALÓS INFORMÁCIÓK SZOLGÁLTATÁSA A KIJELELT CÉLJUK. VÁLASZLAP MELLÉKLETÉVEL KÉRİK MUNKÁJUK SEGÍTÉSÉT, ILLETVE LEHETŐSÉGET KÍNÁLNAK BŐVEBB INFORMÁCIÓKÉRÉSRE. KAPCSOLATFELVÉTELRE AZONBAN EGYETLEN FAXSZÁM SZOLGÁL, AMI SZŰK LEHETŐSÉGET KÍNÁL A KOMMUNIKÁCIÓRA, S RÁDÁDÁSUL EGYEDKÉNT TARTALMAS, FORMAILAG JELENTŐSÉGEZEL MÉLTÓ KIÁLLTÁSÚ AZ EBK-JELENTÉS.

BVK RT. KÖRNYEZETÜNKÉRT, EGÉSZSÉGUKNÉRT CÍMMEZELT KÖRNYEZETI JELENTÉSÜK A TERMEÖL, SZOLGÁLTATÓ TEVEKENYSÉGRÖL, A TÁRSASÁG GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI MUTATÓIRÓL TÁJÉKOZTAT, MELYNEK RÉSZÉ A KÖRNYEZETVÉDELMI BERUHÁZÁSOKRA FORDÍTOTT KÖLTSÉGEK ELMŰLT TIZ ÉVÉRÖL RÉSZZULT GRAFIKON, VALAMINT A BERUHÁZÁSOK KÖRNYEZETI ELEMENKÉNTI ÉS HATÓTÉNYEZŐK KÖZÖTTI KÖLTSÉGMEOGOSZLÁSA. ISMERTETIK A VÁLLALAT KÖRNYEZETVÉDELMI POLITIKÁJÁT ÉS IRÁNYÍTÁSI RENDSZERÉT, (MELYET 1998-BAN FÜGGETLEN TANUSÍTÓ SZERVEZETTEL VEGEZTETTEK), S SZERVEZETÉT. SZÉLES KÖRŰ A CÉG KOMMUNIKÁCIÓS TEVEKENYSÉGE: GYAKORIAK A GYÁRLÁTOGATÁSOK, EGYETEMI HALLGATÓK FOGADÁSA, AZ ÍROTT ÉS ELEKTRONIKUS SAJTÓBELI MEGJELENÉSE. ÚJ BERUHÁZÁSOK ESETÉN KÖZMEGHALLGATÁSOKAT SZERVEZNEK, FORUMOKON ADNAK TÁJÉKOZTATÓT. A HATÓSÁGOKKAL S A SZAKMAI SZERVEZETEKKEL TARTOTT KAPCSOLATRÓL IS BESZÁMOLNAK. A FELSZÍNI VIZEK VEDELMÉRÖL SZÓLÓ FEJZETBEN A VIZGAZDÁLKODÁSI RENDSZERT, A VÍZFELHASZNÁLÁST, A TISZTÍTOTT SZENNYVÍZ HIGANY- ÉS SÓTARTALMÁNAK ALAKULÁSÁT ISMERTETIK 10-15 ÉVRE VISSZAMENŐ GRAFIKONSOROKKAL. A VISSZAMARADT TALAJ, TALAJVÍZ-SZENNYEZÉSEK KEZELÉSÉRÖL RÉSZZLETESEN SZÓLNAK, HISSZEN AZ ÜZEMEK IVÓVÍZBÁZISON HELEZKEDNEK EL, S A KÖRÁBBI KIBOCSÁTÁSOK (PÉLDÁUL HG-SZEN-

NYEZÉS) MÁIG TERHELIK A VÁLLALATOT. BEMUTATJÁK A HIGANY-MONITORING RENDSZERT, S ISMERTETIK FÜGGETLEN ÉS NEMZETKÖZI SZAKRŐT INTÉZETEK VIZSGÁLATAIT. A LEVEGŐTISZTASÁG-VÉDELMÉRÖL, HULLADÉKGAZDÁLKODÁSÉRÖL, ENERGIAGAZDÁLKODÁSÉRÖL HASONLÓ RÉSZZLETESSEGGEL ÉS GRAFIKONKALL TÁJÉKOZTATNAK. A BIZTONSÁGTECHNIKAI, FOGLALKOZÁS-EGÉSZSÉGUGYI FEJZETBEN A BALESETEKÉRÖL, TÜZESETEKÉRÖL SZÁMSZERŰ ADATOKAT KÖZÖLNEK, MAJD AZ EU-CSATLAKOZÁS TÁRSASÁGÁRA VONATKOZÓ FELADATAIT ELEMZIK. VÁLASZ LEVEZÖLÁP NEM TALÁLHATÓ A JELENTÉSÉBEN, AZONBAN FELTÜNTETIK A KÖRNYEZETVÉDELMI FÖVÖSZTÁLY ÉS VEZETÖJE NEVÉT, E-MAIL CÍMÉT, TELEFONJÁT, FAXSZÁMÁT, S A VÁLLALAT HONLAPCÍMÉT TÖVÁBBI INFORMÁCIÓKÉRÉS ESETÉRE.

BUDAPESTI ERÖMŰ RT. AZ 1999. ÉVI KÖRNYEZETI JELENTÉS A CÉG ALAPADATAINVAL KEZDÖDIK, MELYBÖL MEGTUDHATÓ, HOGY AZ ALIG 1000 FÖT FOGLALKOZTATÓ VÁLLALAT HAT TELEPHELYET MŰKÖDTET BUDAPESTEN. A VÁLLALAT KÖRNYEZETPOLITIKÁJÁNAK ISMERTÉSE UTÁN, AZ 1999. ÉVI BESZÁMÖLÖBEN ÍRNAK A KÖRNYEZETI KÁRELHÁRÍTÁSI PROJEKTRÖL, MELYNEK CÉLJA, HOGY VALAMENNYI TELEPHELYÜKÖN FELSZÁMOLJÁK A TALAJSZENNYEZÉST, MAJD A LÉGSZENNYEZÉSI, HULLADÉK-, ZAJKIBOCSÁTÁS HELEZTÉT ISMERTETIK GRAFIKONKALL ALÁTÁMASZTVA, AZONBAN HATÁRÉRTEK TÜLLÉPÉSEKET, ESETLEGES BÍRSÁGOKAT NEM EMLITÉNEK. A VÁLLALAT ELKEZDTE AZ EGÉSZSÉG, BIZTONSÁG ÉS KÖRNYEZET POLITIKA KIALAKULÁSÁT AZ ISO 14 001 SZÁVÁNY SZERINT. FEJLESZTÉSEIK KÖRNYEZETVÉDELMI ELÖNYEIT FOLYAMATÁBRÁN ISMERTETIK. A KÖRNYEZETI KÁRELHÁRÍTÁS KERETÉBEN RÉSZZLETESEN BEMUTATJÁK ÖT TELEPHELY 1-4 ÉVIG TARTÓ KÁRELHÁRÍTÁSI MUNKÁIT. AZ EU-JOGHARMONIZÁCIÓ LEVEGŐTISZTASÁG-VÉDELMI, HULLADÉKGAZDÁLKODÁSI, ZAJSZINT ELVÁRÁSAINAK VALÓ MEGFELELEST RÉSZZLETESEN ELEMZIK. A TÁJÉKOZTATÁS ÉS A NYITOTTÁSS FÖVÖSSÁGÁT FELISMERVE A VÁLLALAT SZÁMOS TERÜLETEN FEJLESZTI KOMMUNIKÁCIÓS KAPCSOLATAIT. A KÖRNYEZETVÉDELMI KOMMUNIKÁCIÓ RÉSZÉ A KÖRNYEZETI JELENTÉS KÉSZÍTÉSE MELLETT A KONFERENCIÁKON, FELSÖOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN ELÖADÁSOK TARTÁSA, S BELSÖ KIADVÁNYUK MEGJELENITÉSE. TÁBLÁZATBAN ISMERTETIK A LAKOSSÁGI BEJELENTÉSEK ÉS A RENDSZERES HATÓSÁGI ELLENÖRZÉSEK ÉSZREVÉTELEIT, OKÁT, A MEGTÉT INTÉZKEDÉSEKET. SZÖJEGYZETTEL SEGÍTİK A TÁJÉKOZÓDÁST, A KELLÖN KÖZÉRTHETÖ JELENTÉS SZAKMAI KIFEJEZÉSEINEK MEGÉRTÉSÉT. VÁLASZ LEVEZÖLÁP NEM TALÁLHATÓ A JELENTÉSÉBEN, AZONBAN FELTÜNTETIK A KÖRNYEZETVÉDELMI ÉS BIZTONSÁGTECHNIKAI VEZETÖ NEVÉT, E-MAIL CÍMÉT, TELEFONJÁT, FAXSZÁMÁT, S A VÁLLALAT HONLAPCÍMÉT TÖVÁBBI INFORMÁCIÓKÉRÉS ESETÉRE. 2000. ÉVI JELENTÉSÜK ELNYERTE AZ ELSÖ HELEZÉST A KÖZÉP-EURÓPAI KATEGÓRIÁBAN.

DUNAPACK RT. AZ 1999-ES JELENTÉS ISMERTETI A JELENLEG NÉGY TELEPHELYEN MŰKÖDÖ RT. KÖRNYEZETPOLITIKÁJÁT, A VÁLLALAT TÖRÉNÉTÉT, A TERMEÖLÉSI FOLYAMAT LEGFÖTOSABB JELEMMÖJT, PÉNZÜGYI ÉS TERMEÖLÉSI MUTATÓIT, AZ ELÖÁLLITOTT TERMEÖKEKET ÉS AZ ÉRTEKESÍTÉS ADATAIT. ISMERTETI A KÖRNYEZETI TELJESÍTMÉNY MEGHATÁROZÓ KÖRNYEZETI HATÁSOK KÖZÖL A LEGFÖTOSABB DIREKT, INDIREKT HATÓSAKAT ÉS POTENCIÁLIS VESZÉLYFORRÁSOKAT, MELYET TÁBLÁZATOK EGÉSZITÉNEK KI. RÉSZZLETEZI AZ EDDIG BEVEZETÉTT MÍNÖSÉGBIZTOSÍTÁSI ÉS KÖRNYEZETIRÁNYÍTÁSI RENDSZEREK ÉS AZ ÚJ INTEGRÁLT RENDSZER TERVÉT, MELYET 2000-TÖL VEZETNEK BE, S MELYNEK CÉLJA A TERMEÖZETI ERÖFORRÁSOK HATÉKONY FELHASZNÁLÁSA. BESZÁMÖL A FAJLLAGOS HÖ- ÉS FRISSVIZIGÉNY, A LÉGSZENNYEZÉS, AZ ENERGIAFELHASZNÁLÁS CSÖKKENTÉSÉRÖL. A SZENNYVÍZKIBOCSÁTÁS ÉS A VESZÉLYES HULLADÉK KELETKEZÉSÉNEK ALAKULÁSÁT GRAFIKONKALL ALÁTÁMASZTJÁK. AZ EGYES DIVÍZIÓK KÖRNYEZETVÉDELMI TELJESÍTMÉNYI ADATAIT TÁBLÁZATOS FORMÁBAN ISMERTETIK, MELYBÖL KIDERÜL, HOGY AZ ELMŰLT 3 ÉVBEN MELYIK TELEP-

HELYEN MENNYI KÖRNYEZETI BÍRSÁGOT FIZETETT A VÁLLALAT, AZONBAN NEM TUDHATÓ MEG, MELYIK HATÁSTERÜLETEN. RÉSZLETESEN SZÓL AZ ELMÚLT ÉVEK KÖRNYEZETVÉDELMI FEJLESZTÉSEIRŐL, MAJD A 2000. ÉVI CÉLOKAT, TERVEZETT INTÉZKEDÉSEKET MUTATJA BE. ÖSSZEFOGLALJA A VÁLLALAT TEVÉKENYSÉGE ÁLTAL ÉRINTETTEK FELÉ IRÁNYULÓ KOMMUNIKÁCIÓT. EZEK SZERINT TÖBB IPARI SZÖVETSÉG MUNKÁJÁBAN VESZNEK AKTÍVAN RÉSZT, S SZAKIGAZGATÓJUK AZ ORSZÁGOS KÖRNYEZETVÉDELMI TANÁCSNAK IS TAGJA, KAPCSOLATOKAT TART FENN KÖRNYEZETVÉDŐ CIVIL SZERVEZETEKSEL. A KÖRNYEZETI JELENTÉSBEN SZEREPLŐ SZAKKIFEJEZÉSEK MAGYARÁZÁTVÁL ZÁRUL A TÁJÉKOZTATÓ. VÁLASZ LEVELEZŐLAP IS TALÁLHATÓ A JELENTÉSBEN, S FELTÜNTETIK A TELEPHELYEK TELJES CIM ÉS ELÉRHETŐSÉGI LISTÁJÁT, A KÖRNYEZETVÉDELMI VEZETŐK NEVÉT, TELEFONJÁT, FAXSZÁMÁT TOVÁBBI INFORMÁCIÓKÉRÉS ESETÉRE.

III. TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL A KÖRNYEZETI DÖNTÉSHOZATALBAN

Amíg a környezeti információval való rendelkezés a közösségi részvétel mindennapos ügye, az egyes döntésekbe a lakosság vagy a társadalmi szervezetek természetes módon csak a legnagyobb horderejű, legnagyobb figyelmet felkeltő esetekben kívánnak beleszólni. A TAI-program e témakört három szinten vizsgálja: az olyan, az egész országra vagy nagyrégiókra kiterjedő terveket és programokat, amelyeknek jelentős hatása van a környezetvédelemre (III/A fejezet), a kisebb régiókra, településekre vonatkozó koncepciókat és településrendezési terveket (III/B) és a jelentős környezetvédelmi hatással járó egyedi nagyberuházásokra vonatkozó környezeti hatásvizsgálatokat (III/C).

A) Országos politikák, tervek és programok – területfejlesztési tervek

Az elmúlt két-három évben az európai uniós csatlakozási folyamat és jogharmonizáció jelentősen megváltoztatta a társadalmi részvétel lehetőségeit a területfejlesztésben, a regionális politikában. A részvétel lehetőségének vizsgálata e területen azért fontos, mert valamennyi gazdasági ágazat politikájára hatással van, s a legalkalmasabb a környezeti érdekeket átfogó megközelítésre.

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény alapján, az Országos területfejlesztési koncepcióról (OTK) szóló 35/1998. (III. 20.) OGY sz. határozatában az Országgyűlés felkérte a helyi önkormányzatokat, a gazdasági kamarákat, a területfejlesztésben érdekelt szakmai érdekképviseleti és civil szervezeteket, hogy sajátos eszközökkel segítsék a koncepció megvalósítását, az intézményrendszer működése során a területfejlesztés szereplőinek partnerségen alapuló együttműködését, a lehetséges területi fejlődési változatok közül a kiegyensúlyozott fejlődési minta érvényesítését. A területfejlesztési politika céljait a gazdaságpolitika egészében kell érvényesíteni: az éves költségvetések kialakításában, az ágazati és területfejlesztési programokban, valamint a jogalkotási tevékenység során figyelembe kell venni a koncepcióban megfogalmazott feladatokat. Ezt a szándékot tisztázta és erősítette az Alkotmánybíróság 14/1998. (V. 8.) sz. határozata is, miszerint „a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 3. § (3) bekezdés b) pontjának alkalmazásánál alkotmányos követelmény: a területrendezés körében egyfelől a környezetvédelmi célok, másfelől a fejlesztési célok a döntéshozatalnál azonos súllyal kerüljenek mérlegelésre; ennek megfelelően „az ágazati koncepciókkal összhangban” szövegrész nem értelmezhető úgy, hogy az ágazati koncepciók a fontossági sorrendben bármiféle elsőbbséget élveznek a környezetvédelmi érdekekkel szemben.

A területfejlesztési koncepciók és programok egyeztetésében a következők vesznek részt: a) az Országos Területfejlesztési Tanács; b) a területfejlesztési és területrendezési feladatok ellátásának irányításáért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter); c) a Tft. 17. §-a (6) bekezdésének b) pontjában meghatározott miniszterek – a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter a közigazgatás- és területpolitikai feladattal megbízott politikai államtitkár útján –, valamint az érintett országos hatáskörű szervek vezetői; d) a regionális területfejlesztési tanácsok; e) a térségi fejlesztési tanácsok; f) a megyei területfejlesztési

tanácsok; g) a megyei önkormányzat közgyűlése; h) a fővárosi önkormányzat közgyűlése; i) a megyei jogú város közgyűlése; j) az országos önkormányzati szövetségek; k) az országos gazdasági kamarák, a tervező- és szakértő mérnökök, valamint építésszakmai kamarái és a szakmai társadalmi szervezetek; l) az érintett területi gazdasági kamarák, a tervező- és szakértő mérnökök, valamint építésszakmai kamarája és a szakmai társadalmi szervezetek területi szervei; m) az érintett területi államigazgatási szervek; n) az érintett területfejlesztési önkormányzati társulások; o) az érintett települési önkormányzatok; p) az érintett felsőoktatási intézmények.

Az FVM javaslataira született döntés arról, hogy az Országos Területfejlesztési Tanács munkájába a Környezet- és Természetvédő Társadalmi Szervezetek Országos Találkozóján megválasztott delegátus is vonjanak be. A 25 szavazati jogú, 25 kötelező meghívott mellett az egyéb résztvevők körét bővítik a zöld delegátus, hiszen a tanács csaknem 70 fővel tartja üléseit.

Részvétel a környezeti szempontból jelentős regionális területfejlesztési tervek kidolgozásában Magyarországon a nagyrégiók, a megyék és a kistérségek fejlesztését a területfejlesztési tervek határozzák meg. A kidolgozó szerv országos, illetve helyi napilapban vagy más alkalmas módon köteles tájékoztatni az érintett települési önkormányzatokat és lakosságokat a tervezés megindításáról, a terv készítésének céljáról és a terv által megoldható kérdések jellegéről; az egyes fő munkarészek elkészültéről; a lakossági észrevételek megtevéseinek lehetőségéről és módjáról; a terv elfogadásáról és az elfogadót határozat tartalmáról.

Az országos területfejlesztési koncepciót, a regionális, megyei, kistérségi, területfejlesztési koncepciót és programot véleményezésre meg kell küldeni a területileg illetékes vagy érintett, fentiekben felsorolt térségi szereplőknek is. A területfejlesztési koncepcióhoz és programhoz – annak környezeti, társadalmi és gazdasági hatásait bemutató – vizsgálati elemzést kell készíteni. Ezt a területfejlesztési koncepció és program kidolgozója készítteti el. A területi terv kidolgozója határidő kitűzésével felhívja az együttműködő és véleményező szerveket javaslataik közlésére. A véleményezésre a kistérség területfejlesztési koncepciója és programja esetén legalább 30, egyébként 60 napot kell biztosítani. A tervezési, megfogalmazási vagy meghatározási szakaszban az érintett felekkel és az érdekelt közösséggel 1-2 konzultációt tartanak általában, regionális szinten ritkábban, megyei, kistérségi szinteken pedig gyakrabban. Az egyeztetés során tett írásbeli észrevételeket – a tervezői válaszokkal kiegészítve – az egyes munkafázisok dokumentációjához kell csatolni.

VAN OLVAN TÖREKVÉS, HOGY A KIDOLGOZOTT POLITIKAI IRÁNYVONALAT, TERVET, PROGRAMOT VAGY STRATÉGIÁT AZ ELJÁRÁS MEGINDULÁSA ELŐTT 1-2 HÉTTEL NYILVANOSSÁGRA HOZZÁK, AZONBAN RÉGIÓNKÉNT MÁS A GYAKORLAT. A HELYI POLITIKAI ÉS ÉRDEKELLENTEK MIATT SZINTE A DÖNTÉST MEGELŐZŐ NÉHÁNY NAPIG SEM LEHET TUDNI, MI KERÜL ELŐTERJESZÉSRE. ÁLTALÁBAN MAXIMUM EGY HÉT ÁLL RENDELKEZÉSRE, DE INKÁBB NÉHÁNY NAP, EGYES ESETKÉBEN FÉL NAP, HOGY MEGISMERHESSEK AZ ÉRINTETTEK AZ ELŐTERJESZÉSEKET, S VÉLEMÉNYEZZEK, AMI TERMÉSZETESEN SZINTE LEHETETLEN. A TERVEZÉSHEZ ÍRÁSBAN BENYÚJTOTT KÖZÖSSÉGI ÉSZREVÉTELEK FOGADÁSÁRA NINCIS PROGRAM VAGY TÖREKVÉS, A NYILVANOSSÁG 30 NAPNÁL RÖVIDEBB

IDÉIG NYÚTHAT BE ÍRÁSBAN ÉSZREVÉTELT. A FOLYAMAT VALAMENNYI SZINTJÉN ÉS TERÜLETÉN HÁTRÁLTATJA A HELYI KÖZÖSSÉGEK HATÉKONY RÉSZVÉTELÉT A DÖNTÉSHOZATALRA KÉSZÍTETT DOKUMENTUMOK KÉSEI MEGISMERHETŐSÉGE. OTT, AHOV FŐÁLLÁSBAN NINCIS FÜGGETLEN CIVIL SZAKÉRTŐ, SZINTE LEHETETLEN BEKAPCSOLÓDNI EMIATT A DÖNTÉSELŐKÉSZÍTÉSI FOLYAMATBA. ERRŐL, AZ ÉRINTETT FELEKKEL SZÜKSÉGES KONZULTÁCIÓ MIKÉNTJÉRŐL, A DÖNTÉST KÖVETŐ TÁJÉKOZTATÁS RÓL, A MÓDOSÍTÁSOKAT KÖVETŐ ELJÁRÁSOKRÓL KONKRÉTBAB ELŐÍRÁSOKRA, HATÁRIDŐKRE LENNE SZÜKSÉG VALAMENNYI TERÜLET- FEJLESZTÉSI TERÜLETEN.

A politikai, terv- vagy programdokumentumok végső változata áttekinti, illetve tárgyalja a nyilvánosság észrevételeit begyűjtő eljárást. Ha az nem épült be az anyagba, többnyire meg sem említik, hogy voltak más jellegű észrevételek és javaslatok. Az elfogadott területi terveket a külön jogszabályban meghatározott módon nyilván kell tartani és meg kell őrizzni, illetve a nyilvánosság számára a hozzáférhetőséget biztosítani kell. Az áttekintő dokumentum nyilvános helyen, kormányzati információs központban, nagyobb nyilvános könyvtárban vagy valamely hivatal nyilvános információs részlegénél hozzáférhető. A stratégia, program felelőseit jelentő közhivatalban, szervezetnél, a törvényben előírtaknak megfelelően 6-8 helyszínen lehet betekintést nyerni egyénnél több formátumban, s az áttekintő dokumentum megtalálható az érintett közhivatal honlapján is.

A területfejlesztési politikára, tervre, programra vagy stratégiára vonatkozó döntést nyilvános fórumon ismertetik az elfogadásától számított 90 napon belül, általában sajtótájékoztató, szakmai fórum keretében.

AHHOZ, HOGY ÁLTALÁNOS GYAKORLATRÓL BESZÉLHESÜNK, NEM TELL EL LEGENDÓ IDŐ, DE A POLITIKAI, TERVET, PROGRAMOT VAGY STRATÉGIÁT VÉGREHAJTÓ HIVATAL A POLITIKAI IRÁNYVONAL REVÍZIÓJAKOR TÖBBNYIRE NEM KÉRI KI A NYILVANOSSÁG VÉLEMÉNYÉT.

Az egészében vagy egyes részfejezeteiben elfogadott területi tervet közzé kell tenni: a regionális, megyei és kiemelt térségi területi tervet az érintett megyei önkormányzatok hivatalos lapjában, vagy a szervezeti és működési szabályzatukban megállapított módon; a kistérség területfejlesztési koncepcióját és programját az érintett települési önkormányzatok hivatalos lapjában, vagy a szervezeti és működési szabályzatukban megállapított módon.

A területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek nyilvánartásáról, továbbá az építésügyi műszaki dokumentációk megőrzésének és hasznosításának részletes szabályairól szóló 5/2000. (II. 11.) FVM rendelet kimondja: A területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek (a továbbiakban: területi tervi dokumentációk) megőrzéséről a Dokumentációs Központ gondoskodik. A Dokumentációs Központ a beérkezett dokumentációkat megőrzi, nyilvánartja, rendszerezzi, kérésre abba betekintést ad, a dokumentumokat szolgáltat, illetve arról másolatot ad, kapcsolatot tart más adatbankokkal, illetve a terv- és műszaki dokumentációkat őrző közlevéltárakkal, továbbá szolgáltatásairól tájékoztatót bocsát ki. A szolgáltatásért fizetendő díjakat úgy kell megállapítani, hogy fedezze a

dokumentáció kezelésének (másolás, sokszorosítás) költségeit, esetlegesen felmerülő szerzői díjak költségeit, hasznot azonban nem tartalmazhat.¹⁴

A GAZDASÁGI MINISZTERIUMBAN ELSŐSORBAN A TURISZTIKAI ÁGAZAT NYÚJT RENDSZERESEN ALKALMAT ARRÁ, HOGY PROGRAMJAIKAT, TÖRVÉNYELŐKÉSZÍTŐ ANYAGAikat MEGISMERJÉK. A GAZDASÁGI ÁGAZAT A HELYZETFELTÁRÁS IDŐSZAKÁBAN VÁRJA, FOGADJA ÉSZREVÉTELEIKET, DE A STRATÉGIÁK KIDOLGOZÁSÁNÁL MÁR KEVÉSBÉ. VALAMENNYI ESETBEN A LEGNAGYOBB GONDOT A VÉLEMÉNYEZÉSI HATÁRIDŐK RÖVIDSÉGE OKOZZA. A RÉGIÓK CIVIL SZERVEZETEINEK IS EL KELL JUTTATNIUK AZ ADOTT DOKUMENTUMOKAT, VIDÉKEN AZONBAN KEVÉSBÉ FŐÁLLÁSÚ SZAKEMBER ALKALMAS Ezek MEGVITATÁSÁRA, S AZ ÖSSZEGZÉSRE ALIG-ALIG JUT IDŐ, EMIATT LECSÚSZNAK A LEHETŐSÉGEKÉNT MEGADOTT HATÁRIDŐKRŐL.

Közösségi részvétel a területfejlesztési döntésekben

A végrehajtható vagy ágazati hivatalnak nincs bevett eljárása arra, hogy egy politikai állásfoglalás hatályba lépését követően figyelembe vegye az érintett felek által felvetett problémákat, aggodalmakat.

A Levegő Munkacsoport évek óta részt vesz országos, budapesti és helyi szintű tervek, programok döntés-előkészítési folyamataiban. A szervezet minden évben alternatív zöld költségvetést készít, melyből elvételre ültetődnek át javaslatok az állami költségvetésbe. Konzultációkra főállásban 4-5 személy részvételét tudják biztosítani. Fővárosi és helyi szinteken észrevételeiket gyakrabban hasznosítják, a fővárosi közgyűlés például a szervezetre hivatkozva terjeszt be javaslatokat. A kerületeknél azonban kevésbé veszik ezeket figyelembe. A döntést követően, mint ügyfél többnyire megkapják a szükséges tájékoztatást a végső határozatokról. Helyi ügyekben az ország minden területéről fordulnak hozzájuk, s több esetben helybenhagyták a helyi közösség érdekeinek védelme érdekében indított, államigazgatási eljárás felülvizsgálatára szóló kérelmüket. Évente 2-3 alkalommal jogi úton szereznek érvenyt véleményüknek, szakértői testületük s az EMLA jogszámainak segítségével.

A regionális fejlesztések döntően hatnak a fenntartható fejlődés megvalósításának esélyeire, a környezet állapotára, ezért a Magyar Természetvédők Szövetsége kezdeményezte környezetvédő társadalmi szervezetek körében egy országos hálózat kialakítását. A régiók intézményrendszere most van kialakulóban, megalakultak a fejlesztési tanácsok és a munkájukat támogató fejlesztési ügynökségek. A társadalmi részvétel formái viszont nem alakultak ki olyan szinten, ahogy az Európai Unió normái és gyakorlata elvárja. Mivel az

Európai Unió deklarálta, hogy a fenntartható fejlődés megvalósítására törekszik, elengedhetetlen, hogy a környezeti érdekek artikulációjával foglalkozó civil szervezetek is helyet kapjanak az új intézményrendszerben.

Ennek érdekében a hét régióban közel húsz társadalmi szervezettel együttműködve felvették a kapcsolatot valamennyi minisztériummal, a regionális fejlesztési tanácsokkal, ügynökségekkel. A program célja a környezet- és természetvédő civil szervezetek képességfejlesztése regionális szinten, mely során regionális szakértői csoportok létrehozásával a fejlesztési intézmények munkája figyelemmel kísérhető, s javaslatok is megfogalmazhatók az intézményrendszer működéséről. A szövetség 2000 októberében kérdőívvel kereste meg a Regionális Fejlesztési Ügynökségeket. A kérdésekkel a Regionális Fejlesztési Tanácsok és ügynökségek tevékenységét, a civil szervezetek együttműködési lehetőségeit kívánták feltárni. Eredmények:

A BIZOTTSÁGOKBAN VANNAK-E CIVIL SZERVEZETI KÉPVISELŐK, S HA IGEN, KIK?

KIFEJEZTETEN CIVIL TAGOK MEGHÍVÁSÁRA, A KÉRDŐÍVRE ADOTT VÁLASZOK ALAPJÁN, CSAK A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓBAN KERÜLT SOR (A KÖRNYEZETVÉDELMI KABINET TAGJA A KISS FERENC CSONGRÁD MEGYEI TERMÉSZETVÉDELMI EGYESÜLET ELSŐJE). AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN A PRÍMOR VÁLLALKOZÁSÉLENKÍTŐ ALAPÍTVÁNY KÉPVISELŐI A CIVILEKET, KÖZÉP-MAGYARORSZÁGON A KERESKEDELMI KAMARA ÉS A VÁLLALKOZÁSFEJLESZTÉSI ALAPÍTVÁNY TAGJA A TANÁCSNAK, S AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN SEM ZÁRJÁK KI A CIVIL RÉSZVÉTELT A SZAKÉRTŐI CSOPORTOKBAN. A TÖBBI RÉGIÓBAN VAGY NINCSENEK CIVIL TAGOK, VAGY NEM NYILATKOZTAK RÓLA.

MILYEN LEHETŐSÉGEI VANNAK A CIVIL – KÜLÖNÖSEN A KÖRNYEZETVÉDŐ – SZERVEZETEKNEK A TÁRSADALMI RÉSZVÉTELRE A FEJLESZTÉS KÜLÖNBÖZŐ FÁZISAIBAN (PROGRAMOZÁS, PÉNZALAPOK ELOSZTÁSA, MONITORING, ÉRTÉKELÉS)?

A PROGRAMOZÁS TERÜLETÉN ÁLTALÁBAN SZÍVESEN LÁTJÁK A CIVILEKET, SZAKMAI TUDÁSUKRA SZÁMÍTANAK. A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN A KOMPLEX FEJLESZTÉSI PROGRAM ELFOGADÁSA ELŐTT TÁRSADALMI VITÁT, KERESKASZTAL-MEGBESZÉLÉSEKET SZERVEZTEK, Míg A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓBAN A TÁRSADALMI EGYEZTETÉSEKEN TÚL A KABINETRENDSZERBEN VALÓ RÉSZVÉTELEN KERESZTÜL AZ ELŐKÉSZÍTÉS ÉS AZ ELLENŐRZÉS SZAKASZÁBAN IS BEKAPCSOLÓDHATNAK. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN EGYEZTETTÉK VELÜK A REGIONÁLIS PROGRAMOT, RENDEZVÉNYEKRE ÉS A TANÁCS ÜLÉSEIRE MEGHÍVJÁK ÖKET, KÉRÉSÜKRE EGYEZTETÉSEKET SZERVEZNEK. A KÖZÉP-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN ÚGY NYILATKOZTAK, HOGY A TERÜLETFEJLESZTÉSI PÁLYÁZATI LEHETŐSÉGEK A CIVILEK SZÁMÁRA IS ADOTTAK, HA ANYAGUKAT MEGFELELŐEN TARTJÁK A BÍRALÓK, AKKOR RÉSZT VEHETNEK A FEJLESZTÉSI PROGRAMOK KIDOLGOZÁSÁBAN. A TÖBBI RÉGIÓ SEM ZÁRKÓZIK EL ELEVE A LEHETŐSÉG TŐL. AZ ÉRTÉKELÉS, VÉLEMÉNYEZÉS TERÜLETÉN ÁLTALÁBAN SZINTÉN SZÁMÍTANAK A CIVILEKRE, VAGY LEGALÁBBIS LEHETŐSÉGET ADNAK NEKIK A VÉLEMÉNYALKOTÁSRA. A PÉNZALAPOK ELOSZTÁSÁRÓL SZIGORÚ JOGSZABÁLYOK RENDELKEZNEK, ÍGY ENNEK FOLYAMATÁBA A CIVIL SZERVEZETEKNEK NINCS MÖDJK BEÉLYEZŐLNI EGYETLEN RÉGIÓBAN SEM. AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN AZONBAN ELMONDTÁK, HOGY A CIVILEK MEGHÍVOTTKÉNT JELLEN LEHETNEK ILYEN DÖNTÉSEKNÉL, Míg VOLT OLYAN RÉGIÓ, AHOL ELEVE ELZÁRKÓZTAK ENNEK LEHETŐSÉGÉTŐL. A MONITORING, AZAZ AZ ELLENŐRZÉS FOLYAMATÁBA VALÓ BEVONÁS LEHETŐSÉGEIT MÁS-MÁS MÓDON ÍTÉLTÉK MEG AZ EGYES RÉGIÓK, BÁR ENNEK

¹⁴ A hatályos törvények, jogszabályok és dokumentumok áttekintését követően interjú készült egy gazdasági érdekképviseleti szervezet szakértőjével, két társadalmi szervezet szakemberével, mely közül egyik a regionális politikák figyelemmel kísérését, a társadalmi részvétel mértékének fokozását tűzte ki célul átfogó hazai hálózat kialakítása révén. Felhasználtuk a hét régió első számú vezetőivel 2000-ben készített interjúk összefoglalóját, illetve a Környezeti Tanácsadó Irodák (KÖT) számára készített kérdőív ide vonatkozó válaszait.

Interjúk: Szabó László, Gyáriparosok és Munkaadók Szövetsége, vezető környezetvédelmi szakértő; Lenkei Péter, Levegő Munkacsoport; Farkas István, Magyar Természetvédők Szövetsége

Kérdőív: Környezeti Tanácsadó Irodák

RENDSZERE MÉG NEM ALAKULT KI SEHOL. A DÉL-ALFÖLDI ÉS A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓKBAN MINDENKÉPP SZÁMÍTANAK A CIVILEKRE, ÉSZAK-MAGYARORSZÁGON LEHETSÉGESNEK TARTJÁK, HOGY CIVIL IS BEKERÜLHESSEN A MONITORING BIZOTTSÁGBA, MÍG AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN ETTŐL IS ELEVE ELZÁRKÓZNAK. A KÉRDŐÍVRE ADOTT VÁLASZOK, ILLETVE AZ INTERJÚK ALAPJÁN A CIVILEKSEL A LEGAKTÍVABB PARTNERI KAPCSOLATOT A DÉL-ALFÖLDI, VALAMINT A DÉL- ÉS NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓK ALAKÍTOTTAK KI.

MILYEN INTÉZKEDÉSEKET TARTANAK SZÜKSÉGESNEK A CIVIL SZERVEZETEK RÉSZVÉTELE TERÉN? RÉGIÓNKÉNT ELTÉRŐ, HOGY FONTOSNAK TARTANAK-E LÉPÉSEKET TENNI EZEN A TERÜLETEN. A KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN A STRATÉGIÁALKOTÁS FOLYAMATA MÉG NEM FEJEZŐDÖTT BE, TEHÁT A CIVILEKSEL MÉG CSAK MOST KEZDEMÉNYEZIK A KAPCSOLATOKAT. 2001 SORÁN BEMUTATJÁK A PROGRAMOT A TÁRSADALMI SZERVEZETEKNEK, ÉS VÉLEMÉNYÜK ALAPJÁN MÓDOSÍTHATJA A TANÁCS A TERVEKET. A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN MÁR A MONITORING BIZOTTSÁGOK MEGALKÍTÁSÁRA KÉSZÜLNEK, EBBEN SZÁMÍTANAK A CIVILEKRE. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN AZ INFORMÁCIÓKKAL VALÓ ELLÁTÁSUKAT TARTJÁK NAGYON FONTOSNAK. AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN A KISTÉRSÉGI TÁRSULÁSOKAT TARTJA FONTOSNAK A TANÁCS, EZÉRT INKÁBB CSAK VELÜK IGYEKSEK KAPCSOLATBA KERÜLNI.

Stratégiák, programok kidolgozásába a Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata szervezeteinek többségét is bevonták már országos, regionális, helyi állami intézmények. Országos, ágazati, regionális döntéselőkészítési anyagok készítéséhez egyharmaduk, megyei, települési és egyéb jellegű dokumentumok készítéséhez pedig kétharmaduk járult hozzá valamilyen szinten.

B) Regionális és helyi szintű általános döntéshozatal – koncessziós és rendezési tervek

A koncessziók jogi háttere

Az Országgyűlés 1991-ben fogadta el a koncessziós törvényt (1991. évi XVI. törvény), melynek elsődleges célja a magántőke olyan mértékű bevonása az állami feladatellátásba, ami lehetővé teszi a piacszerkezet átalakítását, a versenyjogi helyzet kialakítását. A törvényt (értelmezési, végrehajtási, ágazati szabályozatlanságok miatt) azóta minden kormány módosította, összesen 12 alkalommal, ám máig nem hozta meg a várt eredményt. Ennek tudható be, hogy a bányászásban az elmúlt két, közúti beruházásoknál az elmúlt hét évben egyáltalán nem hirdettek koncessziós pályázatokat, s a jelenlegi álláspont szerint egyhamar nem is fognak. Annál is inkább, mert a gazdasági tevékenység folytatására vonatkozó jog átengedése hatósági engedélyezési eljárás keretében is lehetséges, és így elkerülhető a koncesszió elnyeréséhez előírt pályázati folyamat.

A gazdasági ágazatok – a koncessziós pályáztatás néhány évének kudarcai miatt – ma kikerültek ezt az eljárásformát, s a kutatási, beruházási, termelési tevékenységeket szokásos engedélyeztetési eljárási keretben adják ki. Ennek következménye, hogy az állami költségvetés bevételeitől esik el, de a nyilvánosság számára is kevésbé átlátható a döntési folyamatok. Ha hatásvizsgálat kötelező tevékenység engedélyezéséről van szó, lehetőség nyílik a helyi közösség részvételére (közmeghallgatás), illetve az előírt emlékeztetőkről a utólagos tájékozódásra. Az pedig, hogy például a közúti koncessziós pályázata-

si rendszer áttekintésekor az Állami Számvevőszék is akadályokba ütközik, sejteti, hogy e ténnyel gyenge a törvényi szabályozás.

A területi erőforrások kiaknázása és a jelentős környezeti hatásokkal járó koncessziós területek közül Magyarországon a „bányászati kutatási és kitermelési”, illetve a „közutak és műtárgyak” koncessziós döntéshozatali gyakorlatát tekintettük át. A vonatkozó koncessziós (1991. évi XVI. törvény) és ágazati 1993. évi XLVIII. törvény, joganyag mellett a felkészüléshez nagymértékben hasznosítani tudtuk az Állami Számvevőszéknek az 1992–2000. évi koncessziók vizsgálatáról készített jelentését (ÁSZ/0114). Az állami tulajdonú vagyonnal való gazdálkodás rendszeres ellenőrzése az ÁSZ törvényekben rögzített (1989. évi XXXVIII. törvény 2. § (6) bek.) kötelezettsége.

A jogintézmény működésének átfogó megítélése érdekében a koncessziós törvény alapján létrejött szerződéseket az Állami Számvevőszék 2000-ben, kilenc évre visszamenőleg átvizsgálta, mely anyagból a vonatkozó megállapításokat felhasználtuk. Nyilvános írásos (megvásárolható) tájékoztató ezen kívül a közúti koncessziók (M5, M1/M15) esetében állt rendelkezésre, a 2000. évi XXXIV. törvény előírásai alapján. Ezt a fénymásolási és fizetési költségek kifizetése ellenében az Állami Közüti Műszaki és Információs Kht.-től lehet megvásárolni.¹⁵

Bányászati koncessziók. A koncessziós versenytárgyalási eljárást a Gazdasági Minisztérium megbízásából a Magyar Bányászati Hivatal (MBH) folytatja le. 1993–2000-ig zárt területekre 10-12 pályázatot nyújtottak be, hivatalilag külföldi érdekeltségű vállalatok, s valamennyi nyert, illetve társult nyertes pályázóval. A koncessziós szerződések minden esetben öt év kutatási, s harminc év kitermelési jogot biztosítanak. Az 1993-as bányatórvényben előírt regionális érzékenységi vizsgálat (rendelet) pénz hiányában nem készült el, így a koncessziós ügyletek évekig elhúzódtak, s ez érdektelenséghez vezetett. Jelenleg nincs pályázat, hiszen a nyílt területeken hatósági engedéllyel is lehet bányászati jogosságokat szerezni.

Az államháztartás számára a bányászati koncessziós bevétel mint bányajáradék keletkezik, az általános bányászati tevékenységekkel azonos módon. A bányajáradék az 1993-as bányatórvény értelmében 47 százalékra 12 százalékra csökkent például a szénhidrogén-

¹⁵ A koncessziók átengedését és a területhasználattal engedélyezését párhuzamosan vizsgáltuk, ezek a hazai jogrendszerben közepes szintű stratégiai döntések, míg a környezetvédelmi engedélyezés a magyar jogban inkább egyedi államgazdasági döntéseket jelent, ezért sajátosságait a környezeti hatásvizsgálatról szóló fejezetben vettük figyelembe.

Felelős interjúalanyokat majd tucatnyi telefont követően találtunk a témában. „Mezei állampolgár” számára mindenképpen nehézkes a részletesebb információkhoz való hozzáférés. Bányászati koncessziók ügyében a Gazdasági Minisztérium több osztályát követően átirányítottak a Magyar Bányászati Hivatalhoz, ahol dr. Járai Antal alelnök válaszolt a kérdésekre. Az autópálya koncessziók esetében e „kényes kérdéssről” hiteles keresték a válaszadásra alkalmas személyt. Végül Duma Viktor főtáncosot jelölték ki, aki elsőként szintén elmondta, gondolkodtak azon, hogy szóba álljanak-e, illetve kötelesek-e szóba állni velünk civil megkeresésünkre.

Interjúalanyok: Dr. Járai Antal, Magyar Bányászati Hivatal alelnök; Duma Viktor, KöVIM főtáncos Dokumentumok: 1992–2000. évi koncessziók vizsgálatáról szóló jelentés (ÁSZ/0114), Állami Számvevőszék, www.asz.hu

nek esetében. Külfertés után 5 százalék, egyéb tevékenység után 2 százalék bányajáradékot kell fizetni. Azonban ennek is csak a fele folyik be (bevállás alapján), mert egy rendelet szerint az előkészítési és szállítási költségeket levonhatják belőle. Emiatt évente csupán 10-12 milliárd forint a Kincstár bányajáradékból befolyt éves bevétele. Az MBH a bányajáradék fizetési bevallását apparátus hiányában csak esetenként tudja ellenőrizni, hiszen az országban 1000 szilárd kitermelésű és 200 gázkitermelésű bánya működik.

Közúti koncessziók. A közúti koncessziós versenytárgyalási eljárást a vizsgálat idején a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium helyett és nevében az Autópálya Igazgatóság folytatta le. 1991-ben (M1/M15) és 1992-ben (M5) előminősítési eljárással kezdődő nemzetközi versenytárgyalási felhívásokat bocsátottak ki, ami a Financial Times-ban és a Magyar Hírlapban jelent meg. A pályázatok átvizsgálását és értékelését független szakértők bevonásával a KÖHViM, a PM, a GM, a Magyar Nemzeti Bank, a Bankszövetség és az Autópálya Igazgatóság képviselőiből alakult Minősítő Szakértő Bizottság végezte. A bizottság munkáját a francia BCEOM tanácsadó cég és Alistare Dick angol független szakértő segítette. Az előminősítési feltételeknek megfelelő (5-6) cég meghívást kapott a versenytárgyalás második szakaszára, melyben négy cég adott ajánlatot, ebből kettővel folytattak tárgyalásokat. 1993-94-ben az Értékelő Bizottság döntése alapján a minisztérium írta alá a koncessziós szerződést. Két éven át tartó építkezés után az első koncessziós autópályán 1996-ban indult meg a forgalom. A bevétel azonban lényegesen elmaradt a vártól, szükségessé vált a szerződésrendszer jelentős módosítása, új üzemeltető megbízása. A tapasztalatok alapján nem kívánunk a közeljövőben koncessziós szerződéseket kötni autópályák építésére.

Részvétel a koncessziós döntéshozatalban

A szerződések megkötését a koncessziós törvényben előírtaknak megfelelően nyílt pályázattalási eljárás előzte meg. A bányászati kutatási és kitermelési koncessziós pályázatok a Gazdasági Minisztérium írja ki. A kiírás a Bányászati Közlönyben, a Bányakapitánysági Értesítőben, s legalább két országos napilapban jelent meg.

A szerződések előkészítését a Magyar Bányászati Hivatal végzi. A koncessziók szűrésében közvetlenül nem voltak be külső szakembereket, érdekcsoportokat, azonban a koncessziós szerződés része a „munkaprogram” (műszaki üzemi terv), melyet a szakhatóságok a környezetvédelmi engedély megszerzéséhez szükséges hatásvizsgálati eljárás során megismernek. A döntéshozó bizottságban az ágazati minisztériumok képviseltek magukat, de a döntést a miniszter hozza.

A közúti koncessziók véleményezésében 3-5 elismert, hazai szakmai és gazdasági szakértő vett részt, közérdekű szervezetek, érdekképviseletek nem. A Közlekedési és Vízügyi Minisztérium a többihez hasonlóan a pályázattalásokat megelőzően átfogó tanulmányokat, gazdaságossági számításokat végeztetett, azonban az elkészült tanulmányok megállapításait nem minden esetben vették figyelembe.

A közúti pályázattalási folyamatban a pályázat nyertesének kiválasztása megfelelt a kon-

cessziós és közúti törvény előírásainak, valamint összhangban volt a hasonló nagyságrendű beruházásokra vonatkozó nemzetközi gyakorlattal.

A pályázatokba, szerződésekbe való betekintésre nincs mód, mivel az interjúalany szerint „ez versenyeljárás keretében két jogi személy szerződése”, azonban a törvény szerint a pályázatok elbírálásáról a döntéshozónak emlékeztetőt kell készítenie. Az emlékeztetőnek tartalmaznia kell a beérkezett pályázatok adatainak összefoglalását; a legkedvezőbb pályázat elfogadásának részletes indokait; a kikötött biztosítékok megfelelőségének értékelését; ha az ágazati törvény ellenszolgáltatásként koncessziós díj fizetését írja elő, a koncessziós díj megfizetésének módjára és mértékére vonatkozó adatok ismertetését; az államnak, illetve az önkormányzatnak a jogosult által fizetett koncessziós díjjal vagy más módon ellentételezett – vagyoni és nem vagyoni értékű (elkerült kiadások, megszerzett jogok) pozíciójára vonatkozó adatokat és számításokat – és a jogosultnak a koncesszióval érintett piacon – a koncessziós szerződés révén – szerzett pozíciójának adatait és jellemzőit; a pályázat nyertesének, társaság esetén a közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedéssel rendelkezőnek a nyilatkozatát arról, hogy a koncesszióval érintett területen milyen tulajdoni részesedése van.

Az emlékeztetőnek tartalmaznia kell mindazt az adatot, amelyet az ágazati törvény elrendel, továbbá amelyet a koncessziós szerződésben érintett bármelyik fél szükségesnek tart. Az emlékeztetőt a koncessziós szerződés megkötésétől számított 30 napon belül csatolni kell a pályázattal összefüggő iratokhoz. A nyilvános pályázatok elbírálásáról készített emlékeztetőben foglaltak közérdekű adatnak minősülnek. Az emlékeztetőt bárki megtekintheti, arról – a költségek megfizetése mellett – másolatot kérhet. A környezeti hatásokra vonatkozó előírásokat, tájékoztató adatokat sem a pályázati, sem a közúti koncessziós emlékeztetők nem tartalmazzák.

A bányászati koncessziók emlékeztetője a Gazdasági Minisztériumban és az MBH-ban hozzáférhető. A nyilvántartás tartalmazza a koncessziós szerződés tárgyát képező tevékenység földrajzi helyét, tevékenységének jellegét, körét, időtartamát, a tulajdonos nevét stb.

A közúti koncessziós döntésekről és a koncesszió működéséről, módosításairól a 2000. évi XXXIV. törvény alapján összeállított emlékeztető kellő részletességgel tartalmazza a földrajzi hely, tevékenység jellege, köre, időtartama, koncesszió tulajdonos stb. nevét, s az előállítási költség megfizetése ellenében hozzáférhető az Állami Közúti Műszaki és Információs Kht.-nál, a befizetés igazolását követően. Ebben minden, a törvény által előírt adat (üzleti nem) hozzáférhető. A két, már említett megkötött koncessziós szerződés esetében született ilyen tájékoztató.

A bányászati, kutatási koncessziós szerződések ellenőrzésére 2000-ben került sor először. A munkaprogram alapján minden szerződést áttekintettek. A vizsgálat megállapításai hozzáférhető a titokjegyzékben foglalt szempontok kivételével az MBH-ban, nyilvános helyen nem. A felülvizsgálat folyamatáról nem tartották szükségesnek a közvéleményt tájékoztatni.

A koncesszió teljesítését a minisztérium az építetők havonkénti beszámolója, felvélenkénti költségkimutatásai révén követi nyomon. Ezek alapján hagyják jóvá az esetleges módosításokat is. A felülvizsgálatok eredményeiről nem készül a nyilvánosság számára

összefoglaló. A közúti koncessziós szerződésben átengedett tevékenység üzembe helyezési eljárása azonos a nem koncesszióban megvalósuló autópályakéval.

A beszüntetési vagy helyreigazítási terv műszaki összefoglalója 30 napon belül közvetlen kérésre beszerezhető a kormány illetékes hivatalától, esetenként a koncesszió vagy engedély tulajdonosától. Ezekről nyilvános tájékoztató készítését értelemtennek tartja az MBH.

Jogorvoslati lehetőség koncessziós döntésekben

Jogi felülvizsgálati lehetőséggel a polgári törvénykönyv alapján bárki élhet, egyén és közösség egyaránt, azonban erre nem volt példa. A lakosság széles körét érintő szolgáltatás (például közútpépítés) közérdeket képvisel, ezért az erre vonatkozó (például üzemeltetési) szerződés semmisségének megállapítása érdekében az ügyészségnek is van keresetindítási lehetősége.

Az engedélyekre vagy koncessziókra vonatkozó bírósági döntések az érintett feleknek és a közösségi érdekcsoportoknak jogot adnak arra, hogy a környezeti hatásokra, az emberi egészségre, a gazdasági veszteségekre vagy a környezetvédelmi törvények megsértésére hivatkozva pert indítsanak.

A koncessziók kiterjesztésére, módosítására vagy megszüntetésére vonatkozó döntés a jogalkotó és a jogalkalmazó szervek véleménye szerint nem igényli a közzététel felülvizsgálatát, kivéve a környezetvédelmi felülvizsgálatot.

A koncesszióra vonatkozó közösségi részvétel lehetősége kizárólag az engedélyezettetés khv-je (I. III/C fejezet) során adott, mely az illetékes környezetvédelmi felügyelőség hatásköre. Dokumentumok a khv eljárási rendjében ismerhetők meg (30 napra kifüggesztés, közmeghallgatás). Ha a tevékenység hatásvizsgálat kötelez (és legtöbbször az), akkor az érintett felek a koncessziós tevékenységre vonatkozó felvetéseiket az engedélyezési folyamatban ismertetik. Ez utóbbi keretében több közmeghallgatás történt, melyek alapján egyes esetekben módosították a terveket. Az elhangzottak az illetékes környezetvédelmi felügyelőség fogadja, és azokra reagál a vizsgálat idején hatályos 152/1995. (XII. 12.) számú, a környezeti hatásvizsgálat elvégzéséhez kötött tevékenységek köréről és az ezzel kapcsolatban hatósági eljárás részletes szabályairól szóló kormányrendelet alapján. Jogorvoslati lehetőség a koncessziós szerződések ellen államigazgatási eljárás keretében adott. Léteznek adminisztratív felülvizsgálati eljárások is az odaítélési döntés érvényességét érintő kifogások kezelésére, államigazgatási eljárás keretében.

AZ ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2000. ÉVI VIZSGÁLATA MEGÁLLAPÍTOTTA: HÁROM SIKERTELEN PÁLYÁZTATÁS VOLT (M3/M30, M7, SZEKSZÁRDI DUNA-HÍD), AZ M1/M15 ÉS M5 MŰKÖDTETÉSÉRE KÖTÖTT KÉT KONCESSZIÓS SZERZŐDÉS KÖZÜL AZ EGYIK ALAPVETŐEN MÓDOSULT, ÉS MINDKETTŐBEN NÖTT AZ ÁLLAMI KÖTELEZETTSÉGVÁLLALÁS AZ EREDETI PÁLYÁZATI KIÍRÁSHOZ KÉPST. KORMÁNYHATÁROZATOK EREDMÉNYEKÉNT A DÖNTÉSEK FELELŐSSÉGE ÉS A KÖLTSÉGVETÉSI ESZKÖZÖK FÖLÖTTI RENDELKÉSBEN A MINISZTERIUM FELÜGYELETÉBŐL A NEMZETI AUTÓPÁLYA RT. ÉS A MAGYAR FEJLESZTÉSI BANK KEZÉBE MENT ÁT.

AZ M1/M15 KONCESSZIÓ ÜZEMELTETÉSI SZERZŐDÉSÉT ÉS AZ M/5 KONCESSZIÓHOZ IGÉNYELT ÁL-

LAMI TÁMOGATÁSOK JOGOSÁGÁT, FELHASZNÁLÁSÁT ALÁTÁMASZTÓ DOKUMENTUMOKAT A VIZSGÁLAT FOLYAMÁN TÖBBSZÖRÍ KÉRÉS ELLENÉRE SEM BOCSAJTOTTÁK AZ ÁSZ RENDELKEZÉSÉRE. A KONCESSZIÓS TÖRVÉNY SZERINTI ELLENŐRZÉSI JOG A MINISZTERIUMON BELÜL NEM SZABÁLYOZOTT. A KONCESSZIÓS SZERZŐDÉSEK BETARTÁSÁNAK ELLENŐRZÉSE NEM MEGOLDOTT. AZ M1/M15 ESETÉBEN KÖTÖTT ÁTRUHÁZÁSI MEGÁLLAPODÁS AZ ÁLLAM KÉPVISELŐJE SZÁMÁRA KIZÁRJA AZ UTŐELLENŐRZÉSEK SZORÁN FELTÁRT HIÁNYOSSÁGOK SZANKCIONÁLÁSÁT. AZ INTERJÚ SZORÁN KIDERÜLT, HOGY AZ ÁSZ VIZSGÁLAT FENTI KIFOGÁSAIT NEM TEKINTI A MINISZTERIUM KÖTELEZŐ ÉRVÉNYNEK: „AZ ÁSZ KIFOGÁST TEHET, DE AZ NEM KÖTELEZŐ ÉRVÉNYŰ.”

A FELTÁRT HIÁNYOSSÁGOKNAK TUDHATÓ BE, HOGY 2001-BEN ÚJABB ÁSZ VIZSGÁLTSOROZAT KEZDŐDÖTT VALAMENNYI AUTÓSTRÁDÁN. AZ ÁLTALÁNOS ELLENŐRZÉS MELLETT A FINANSZÍROZÓ ÁLLAMI TULAJDONÚ PÉNZINTÉZETEKNEK IS VIZSGÁLÓDNÁK, ILLETVE TELJESÍTMÉNY-ELLENŐRZÉSI SZEMPONTOKAT IS BEVEZETNEK. AZ ELLENŐRÖK ÁTTEKINTIK, HOGY VANNAK-E JÓVÁHAGYOTT FEJLESZTÉSI ÉS FENNTARTÁSI STRATÉGIÁK, ÉS EZEK ÖSSZTETTEN KEZELIK-E A NEMZETI VAGYON VÉDELMEKÉNT KÖVETELMÉNYEIT, ALKALMAT AD-E AZ JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET SPEKULÁCIÓKRA, SZÜCS CSOPORTÉRDEKEK VAGY EGYÉNI TÖREKVESEK ÉRVÉNYESÍTÉSÉRE. A TERVEZŐK, LEBONYOLÍTÓK ISO-MINÓSÍTÉSIS ELLENŐRZIK. MEGNÉZIK, HOGY ÉRVÉNYESŰL-E A TERMÉSZETI ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZET VÉDELME, A MEGRENDELŐ KELLŐ KÖRÜLTEKINTÉSSEL KÉSZÍTETTE-ÉLŐ A VÁLLALKOZÁSBA ADANDÓ MUNKÁKAT.

Általános információk a rendezési tervekéről

Magyarországon minden beruházás előfeltétele az adott település rendezési terveinek való megfelelés: ezeknek kell meghatározniuk, hogy egy adott területen milyen (területhasználati besorolású) tevékenységek folytathatók egyáltalán. A rendezési terv megalkotása a helyi önkormányzat hatásköre. Elkészítésének szabályait az építési törvény írta elő, amely - a korábbi évtizedek magyar jogrendszer szellemiségének megfelelően - kerettörvény volt, tehát az eljárás részletes szabályait nem fektette le. A korábbi jogszabályt 1997-ben új törvény váltotta fel (1997. évi LXXVIII. törvény). Ebben megváltozott - bővült és pontosabbá vált - a lakossági részvétel rendszere, valamint az elnevezések egy része is: a korábbi „általános rendezési terv” helyébe a „szerkezeti terv”, míg a „részletes rendezési terv” helyébe a „szabályozási terv” lépett, így mi is az új elnevezéseket használjuk.

Előbbi a település nagyobb léptékű, hosszabb távú (10-20 évre szóló) fejlődésének irányait hivatott megszabni. A szerkezeti terv által kijelölt kereteket pedig a szabályozási tervek töltik meg az egyes telkek szintjére lebontott részletes szabályokkal. Végsofok mindkettőt az önkormányzat képviselő-testülete fogadja el.¹⁶

Közösségi részvétel a döntéshozatalban

A szerkezeti és szabályozási tervek elfogadásának folyamatát a helyi önkormányzat (a polgármesteri hivatal) bonyolítja le, azaz nem hatósági, államigazgatási eljárásról van szó, így

¹⁶ A témakör feldolgozásában - korábbi vizsgálatok, tanulmányok hiányában - a jogszabályok mellett elsősorban személyes interjúkra támaszkodtunk. Magyarországon a nagyobb civil szervezetek többsége részt vett már rendezési tervekhez kapcsolódó részvételi eljárásokban, ezek közül választottunk tanulságos, hosszabb időn keresztül huzódó és bonyolultabb, több lépcsős eseteket. Interjúalanyok: Kalas György, a Reflex Jogsegélyszolgálat (Győr) jogásza, aki az egyesületnél a rendezési tervekkel kapcsolatos ügyeket is viszi, és erről tájékoztató anyagot is készített. Szabó Béla István, a Gesztenyés Egyesület (Budapest) vezetője, a Budapest XII. ker. MOM-park elleni lakossági tiltakozás egyik vezetője.

itt annak államigazgatási eljárási garanciái és a jogorvoslati lehetőségek sem érvényesek. A tervek elfogadása háromlépcsős folyamat, és az új szabályozás értelmében a közösségi részvétel lehetősége minden fázisban biztosított. A folyamat akár 2 évig is eltarthat, mivel garanciális határidők csak a részvételi szabályok esetén vannak.

A szabályozási tervek módosítása esetén ugyanaz a folyamat érvényes, mint az új tervek elfogadásánál, mivel a módosítás (a megszüntetés ebben a vonatkozásban nem értelmezhető) új rendezési tervnek számít és ugyanazok a hozzáférhetőségi szabályok vonatkoznak rá.

A gyakorlatban az utóbbi forduló elő többször. A tervekészítést, illetve módosítását kezdeményezheti az önkormányzat, de lehet magánkezdeményezési is, például telekhatár-módosítás, épületmagasítás esetén. Az ilyen kisebb-nagyobb módosításokat esetében előfordulhat, hogy a szabályozási terv végül felülírja a kereteket kijelölni hivatott szerkezeti tervet is – az önkormányzati szakapparátus általában meg tudja indokolni ennek szükségességét.

Előzetes véleményezési szakasz. A szabályozási terv létrehozását, illetve módosítását vagy az önkormányzat megfelelő osztálya kezdeményezi, vagy kívülről érkezik oda a javaslat. Ha ezzel egyetértenek, a hivatal közleményt készít, ami az alábbiakat tartalmazza: hivatközlési szám, érintett terület, szándék, várható hatások.

A kezdeményező (például reménybeli beruházó) kiléte ebben a szakaszban még nem feltétlenül derül ki, nem kötelező nyilvánosságra hozni. Ez legkésőbb a döntés folyamán, az önkormányzati ülésen válik világossá. A kívülállók számára szintén nehezen nyomon követhető a jogait biztosító, de állandóan változó helyi rendeletek, részletes szabályok aktuális állása.

A közvéleményt az önkormányzat a törvény megfogalmazása szerint a „helyben szokásos módon” tájékoztatja, ami általában a városaháza való kifüggesztést jelenti (a környezeti hatástanulmánnyal ellentétben itt nem kötelező a közterületen való közhírré tétel). Egyéb, elektronikus formában való közzétételre vonatkozó előírások, követelmények nincsenek.

GYÖRBE AZ ÖNKORMÁNYZAT (INGYENES) LAPJÁBAN IS MEGJELENNEK A KÖZLEMÉNYEK, VALAMINT KÖZVETLENÜL IS MEGKÜLDIK AZOKAT AZ ÖNKORMÁNYZAT LISTÁJÁN SZEREPLŐ SZERVEZETEKNEK. EZ UTÓBBI TARTALMAZ MINDEN OLYAN INTÉZMÉNYT – TÁRSASHATÓSÁGOT, KAMARÁT –, AMELYET ÉRTESENITENI KELL A TERVEKRŐL, ÉS A CIVIL SZERVEZETEK IS KERHETIK FELVÉTELOKET. (A LISTA GYÖRBE MINTEGY 90 CIMET TARTALMAZ.)

A törvény az előzetes szakaszban 21 napos felszólalási időt biztosít az érintett területen élők és a civil szervezetek számára. A részvételi folyamat egyébként zömében írásos formában zajlik, csak ellenvélemények esetén rendeznek szóbeli konzultációt (1. alább).

EGY NAGYOBB VÁROSBAN, AMILYEN GYŐR IS, A SZABÁLYOZÁSI TERVEK MÓDOSÍTÁSA MINDENNAPOK, ÉS MIVEL A SZERVEZETEKET MINDEN APRÓ VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKRŐL ÉRTESTIK, ELÉG SOK IDŐT IGÉNYEL EZEK KÖZÜL A KÖRNYEZETI SZEMPONTBÓL LÉNYEGES ÜGYEK KIVÁLOGATÁSA, AMI MEGNEHEZÍTI A LAKOSSÁG RÉSZVÉTELÉT IS.

Tervezési szakasz. Az előzetes szakaszban beérkezett véleményeket a folyamatot lebonyolító önkormányzati osztály vagy intézmény, például a városrendezési iroda rendszerezi (Győrben általában 5-6 észrevétel szokott érkezni egy-egy előzetes tervhez), majd a munkát kiadják a tervezőnek, aki elkészíti a részletes tervet. Ennek környezetvédelmi

munkarészt is kell tartalmaznia, de általában ez a leggyengébb elem, mivel műszaki és nem környezetvédelmi szakemberek készítik. A tervek elkészítésére törvényi határidő nincs, ez akár több hónapba vagy évet is igénybe vehet.

Az elkészült tervet is kiküldik a listán szereplő intézményeknek és szervezeteknek, a felszólalási határidő ebben az esetben is 21 nap. A lakossági részvételt itt az akadályozza, hogy a kiküldött anyag csak részletes, szakembereknek szóló adatokat tartalmaz, közzétételét összefoglalója nincs, a mellékelt térképek jelzései, kódjai a laikusok számára nehezen értelmezhetők. Szintén a felszólalási idő alatt készülnek el a szakhatósági állásfoglalások – a bevonandó hatóságok listáját az OTÉK (az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) számú kormányrendelet) tartalmazza.

Ha van ellentmondó vélemény, ebben a szakaszban szóbeli egyeztetést is tartanak. Erre csak az ellenvéleményt kifejező feleket, illetve társhatóságokat hívják meg, nyilvánosan meghirdetett fórum nincs. Az egyeztetést általában az önkormányzat főmérnöke vezeti le, az ülésről jegyzőkönyv készül, amit szintén az önkormányzat által megbízott személy vezet (ez Győrött már eredményezett vitákat). A törvény értelmében a terveket a beérkezett vélemények mérlegelésével és figyelembevételével állt kell dolgozni.

A GYŐRI TAPASZTALATOK SZERINT AZONBAN ERRE RITKAN KERÜL SOR: A CIVIL SZERVEZETEK ÉS AZ ÖNKORMÁNYZAT, ILLETVE A HATÓSÁG KÖZÖTTI SZEMÉLETTBELI KÜLÖNSÉGEK MIATT AZ ELŐBBIK ENNÉRVIK AZ UTÓBBIÁK MINTEGY A SZAKMAI HOZZÁÉRTÉS EGYEDÜL „LETÉTEMÉNYESÉIKET” SÖLLEK LE. EZ TÖRTÉNT PÉLDÁUL A GYŐRI KÓRHÁZ KÖRNYÉKÉNEK SZABÁLYOZÁSI TERVÉNÉL IS, AMI A KÓRHÁZZAL HATÁROS TELKEN LEHETŐVÉ TETTE EGY AUTÓS GYORSÍTTEREM ÉPÍTÉSÉT. AZ ÖNKORMÁNYZAT SZÁMÁRA NEM BIZONYTUL MEGGYŐZŐNEK A REFLEX EGYESÜLET ÉRVELESE, AMELY HELYTELENÍTETTE EGY FORGALMAT GENERÁLÓ ÉS EGÉSZSÉGTEN ÉTELEKET ÁRU-SÍTÓ LÉTESÍTMÉNY FELÉPÍTÉSÉT EGY EGÉSZSÉGUGYI INTÉZMÉNY TÖZSOMZÉDSÁGÁBAN.

Végleges szakasz. Az átdolgozott terveket ismét kifüggesztik a városaháza, és a megtekintés lehetőségét a helyi újságban is megjelentetik. Ebben a szakaszban 30 nap áll rendelkezésre a felszólalásra. A társadalmi szervezeteknek már nincs külön részvételi lehetősége, csak a magánszemélyeknek. Utóbbiaknak azonban nem kell közvetlenül érintettek lenniük.

A GYŐRI GYAKORLAT SZERINT A POLGÁRMESTERI HIVATALBAN VÉLEMÉNYEZŐ FÜZETBE GYÚJTJK A LAKOSSÁGI ÉSZREVÉTELEKET, ILLETVE E-MAILLEN IS FOGADJÁK AZOKAT. NAGYOBB TELEPÜLÉSEKEN AZONBAN ESETLEG ÉPPEEN A TÁVOLLABBI VÁROSRÉSZEBEN ÉLŐ ÉRINTETTEKHEZ NEM JUTNAK EL A TERVEK, ÉZÉRT FONTOS LENNE A POLGÁRMESTERI HIVATALON KÍVÜLI HELYEKEN IS KIFÜG-GESZTENI AZOKAT. GYŐRBE ENZ EGYETLEN ESETEBEN SIKERÜLT ELÉRNI: A VÁROSHOZ TARTOZÓ BÁCSAI HULLADÉKEGÉTO DOKUMENTÁCIÓT A HELYI MÜVELŐDÉSI HÁZBAN IS KITETTÉK.

A lakossági véleményezéssel párhuzamosan már az önkormányzati bizottságok is tárgyalkják a terveket, a környezetvédelmi és a városfejlesztési bizottságokon (illetve ezek megfelelőin, ha máshogy hívják) mindenképpen „átmegy az anyag”.

GYŐRBE AZONBAN – AZ ÖNKORMÁNYZAT SZERVEZETI ÉS MÜKÖDÉSI SZABÁLYZATA SZERINT – A KÖRNYEZETVÉDELMI BIZOTTSÁG VÉLEMÉNYE NEM ÜGYDÖNTŐ JELENTŐSÉGÜ.

A fentiek alapján a megfelelő önkormányzati osztály vagy városrendezési iroda előké-

szti a közgyűlés elé kerülő végleges dokumentációt, mert a részvételi folyamat során érkezett véleményeket is meg kell jeleníteni. Az önkormányzati ülésről készülő jegyzőkönyv nyilvános.

GYÖRÖTT A VÁROSI KÖNYVTÁRBAN HOZZÁFÉRHETŐ, AHOL KÉRÉSRE AZ ADOTT NAPIRENDI PONTRÓL MÁSOLATOT IS KÉSZÍTENEK.

Az önkormányzati képviselők sokszor a lakossághoz hasonló helyzetben vannak döntések meghozatalánál, hiszen egy műszaki és építési szakemberek által betervezett dokumentum alapján kell dönteniük, aminek következményeit – szakmai ismeretek híján – nem mindig tudják felmérni. Ezért szükség lenne ilyen irányú képzésük megoldására, vagy független szakértők által készített közérdekű összefoglalók csatolására.

A közgyűlés végül helyi (önkormányzati) rendelet formájában fogadja el a szabályozási tervet, illetve annak módosítását. A közgyűlés által jóváhagyott változatot a részvételi folyamatban közreműködő szervezeteknek is meg kell küldeni. Míg az építési engedélyekről nincs hozzáférhető nyilvántartás, a rendezési tervek a városi könyvtárakban, ügyfélszolgálatoknál megtekinthetők, vagy az önkormányzattól kikérhetők.

GYÖRÖN AZ ÖNKORMÁNYZAT EZT ELEINTE ELMULASZTOTTA, AMI MIATT A REFLEX EGYESÜLET PANASZT TETT A MEGYEI KÖZIGAZGATÁSI HIVATALNÁL, MINT TÖRVÉNYSÉGI FELÜLVIZSGÁLT FÓRUMNÁL, AMELY EGYETÉRTETT A KÉRÉSSEL. ENNEK NYOMÁN AZ ÖNKORMÁNYZAT ÚJ LISTÁT KÉSZÍTT AZOKRÓL, AKIKNEK AZ ELFOGADOTT VÁLTOZATOT IS KIKÜLDI.

Engedélyezés, nyomon követés és felülvizsgálat. A szabályozási terv az adott területen megvalósuló beruházásokon, építkezéseken „testesül meg”. A önkormányzatok a tervekkel összhangban adják ki az egyedi engedélyeket. Az építési – és az ehhez kapcsolódó környezetvédelmi engedélyezés – államigazgatási eljárás, amely az Áe. szabályai alapján folyik. A társadalmi részvétel mértéke ebben a fázisban sokkal korlátozottabb – a folyamatot nem hirdetik meg nyilvánosan.

EGYES VÁROSKOBBAN, PÉLDÁUL EGERBEN A CIVIL SZERVEZETEKET IS MEGHÍVJÁK A SZAKHATÓSÁGI EGYEZTÉSEKRE, DE A RÉSZTVEVŐK LISTÁJÁRA VALÓ FELKERÜLÉS NEM VOLT AUTOMATIKUS, HARCOLNI KELLTÉRTÉRE.

Az engedélyekhez, üzemeltetési tervekhez hozzá lehet férni, azok kérésre megszerezhetők, de ezekről nyilvántartás, adatbázis nincs, aktív terjesztés még annyira sem. Az ilyen típusú adatok megszerzésénél különösen fontosak a Magyarországon általában is kiterjedten használt informális kapcsolatok, az intézmények vezetőivel, munkatársaival fenntartott személyes jó viszony, „sógor-komasság”. A beruházás engedélynek való megfelelést vizsgáló átfogó rendszer, és így részvételi mechanizmus nincs, de a meg nem felcélés államigazgatási eljárásban megtámadható.

Az engedély szerinti működés nyomon követésének nincs bejártott, átfogó rendszere. A lakossági bejelentéseket több szervezet és intézmény is fogadja, de egyik sem erre specializálódott.

A település szerkezeti tervét 10 évente felül kell vizsgálni, erre a folyamatra is az új engedéllyel már leírt eljárás érvényes. Az engedélyekkel kapcsolatban felülvizsgálati kötelezettség nincs.

Jogorvoslati lehetőség a döntéshozatalban

A rendezési tervek és építési engedélyek esetében a jogorvoslati lehetőségeket ketté kell választani. Ahogyan arra már utaltunk, a rendezési tervek nem államigazgatási határozatok, hanem a helyi jogalkotás termékei, így természetesen velük szemben államigazgatási vagy rendes bírósági jogorvoslatra nincs lehetőség (lobbizás, népszavazás). A rendezési terveken alapuló építési engedélyek viszont államigazgatási határozatok, amelyekkel kapcsolatban az államigazgatási fellebbezésre a megyei közigazgatási hivatal a másodfokú hatóság, a másodfokú döntés ellen pedig a megyei bírósághoz lehet keresetlevelet beadni. A rendezési tervek elfogadása során elkövetett hibákat illetően a megyei közigazgatási hivatal törvényességi észrevételt tesz.

A GYŐRI TAPASZTALATOK SZERINT AZONBAN MÉG A TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL TELJES ELMULASZTÁSA ESETÉN SEM TESZNEK LÉPÉSEKET AZ ÖNKORMÁNYZAT VAGY AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ELŐTT A DÖNTÉS HATÁLYTALANÍTÁSA ÉRDEKÉBEN, TÖBBNYIRE AZÉRT, MERT TÖBB ÉVES FOLYAMATOKRÓL VAN SZÓ.

AZ ÁLLAMIGAZGATÁSI ELJÁRÁSBAN CSAK AZ ÜGYFELEK, AZAK A KÖZVETLEN TELESZOMSZEDŐK, RAJUK KÍVÜL AZOK, AKIK IGAZOLNI TUDJÁK, HOGY JOGAIKBAN, JOGOS ÉRDEKEIKBEN ÉRINTETTEK ÉS A Kvtv. ALAPJÁN A KÖRNYEZETVÉDELMI SZERVEZETEK VEHETNEK SZÉRT. ENNEK MEGFELELŐEN CSAK AZ ÜGYFÉLI JOGGAL RENDELKEZŐK ÉLHETNEK JOGORVOSLATTAL. ÁLLAMIGAZGATÁSI FELLEBBEZÉST SZAKMAI ÉS JOGI ALAPON EGYARÁNT LEHET TENNI, EGYFOKÚ BÍRÓSÁGI FELÜLVIZSGÁLAT SORÁN AZONBAN CSAK JOGALKALMAZÁSI HIBÁK MIATT LEHET FELLEBBEZNI, A BÍRÓSÁGOK AZ ENGEDÉLY TARTALMÁT SZAKMAI ALAPON MÁR NEM VIZSGÁLJÁK.

MOM-PARK. BUDAPEST XII. KERÜLETÉBEN A NÉGYHEKTÁROS, NAGY KERESKEDELMI ÉRTÉKŰ TELEK KORÁBBAN A MAGYAR OPTIKAI MŰVEK IPARI TELEPE VOLT, AMELYHEZ MÉG AZ 1950-ES ÉVEKBEN EGY KÖZTERÜLETET IS HOZZÁCSATOLTAK. A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN A MOM MEGSZÜNT, ÉS IGY SZÜKSÉSSÉ VÁLT A NYILVÁNTARTÁS SZERINT IPARI TERÜLETI BESOROLÁS MEGVÁLTOZTATÁSA A VÁROS SZÍVÉBEN, ZÖLDÖZVETI NEGYEDBEN. AZ 1990-ES ÉVEK ELEJÉN A TERÜLET AZ ÁLLAM (ÁPV Rt.) KEZELÉSÉBE KERÜLT, A KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT TERÜLETCSERÉK RÉVÉN FOKOZATOSAN FELADTA TULAJDONOSI HELYZETÉT, ÉS A TOVÁBBIÁKBAN CSAK HATÓSÁGKÉNT LÉPETT FEL AZ ELJÁRÁSOK SORÁN.

1993-BAN (MÉG A RÉGI TÖRVÉNY ALAPJÁN) BEZUDDÓTT A RÉSZLETES RENDEZÉSI TERV MEGALKOTÁSA. A TERÜLETET MEGVENNI SZÁNDÉKOZÓ KERÜHÁZÓ (KISZIVÁRGOTT INFORMÁCIÓK ALAPJÁN) ALKUT KÖTÖTT AZ ÖNKORMÁNYZATTAL, HOGY AZ Ő IGÉNYEINEK MEGFELELŐ RENDEZÉSI TERVET ADJANAK KI. A RENDEZÉSI TERVET IGY HOSSZU HUZAVONA UTÁN CSAK 1998-BAN, AZ EREDETIHEZ KÉPST JELENTŐS VÁLTOZÁSOKKAL FOGADTÁK EL. A BERTHÁZÓ EZUTÁN MINDEN NEHÉZSÉG NÉLKÜL MEGSZERZTE A SZÜKSÉGES ENGEDÉLYEKET EGY BEVÁSÁRLÓKÖZPONT-IRODAHÁZ-LAKÓPARK KOMPLEXUMRA, AMELYNEK ÉPÍTÉSE MÁRA BEFEJEZŐDÖTT.

A SZINTE „ÁLLATORVOSI LÓNAK” TINKETHETŐ RENDEZÉSI TERV ESETE AZ EGYIK LEGTOVÁBB HÚZÓDÓ, LEGKITERJEDTEBB TILTKAZÓZT KIVÁLTÓ ÉS LEGTÖBB LÉPCSŐT MEGJÁRÓ ÜGY VOLT. MIVEL A RÉGI JOGSZABÁLYOK ALAPJÁN FOLYTATTÁK LE, ÉRDEMES EZT A JELEN HATÁLYOS RENDELKEZÉSEKTŐL ELKÜLÖNÍTETTEN TÁRGYALNI (A RÉGI SZABÁLYOK SZERINTI

ELJÁRÁSOKRÓL EGYÉBKÉNT IS TÖBB A GYAKORLATI TAPASZTALAT, MINT AZ ÚJAKRÓL).

1993-BAN A XII. KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT MEGBÍZÁSÁBÓL A VÁTI KÉSZÍTETT RÉSZLETES RENDEZÉSI TERVET A SZÓBAN FORGÓ TERÜLETRE. EZ A TERV A VÉGÜL MEGVALÓSULTNÁL SOKKAL KORLÁTOZOTTABB BEÉPÍTÉS TARTALMAZOTT, DE ÍGY IS ELLENÉRZÉSEKET VÁLTOTT KI A LAKOSSÁGBÓL. A TERVEZETET AZ ÖNKORMÁNYZAT A JOGSZABÁLYNAK MEGFELELŐEN 14 NAPIG KIFÜGGESZTETTE, ÉS A HELYI LAPBAN IS MEGJELENTETTE. A LAKOSSÁG A TERÜLETEN MEGJELENŐ FÖLDMÉRŐKTŐL IS ÉRTESELHETETT ARRÓL, HOGY MI KÉSZÜL. AZ AKKORI RENDELKEZÉSEK SZERINT KÉT LAKOSSÁGI FÓRUMOT KELLETT TARTANI, AMELYEKRE 1994-95 FOLYAMÁN KERÜLT SOR. A HELYBÉLIEK INKÁBB INFORMÁCIÓSZERZÉS CÉLJÁBÓL VETEK RÉSZT EZEKEN, NEM ANNYIRA MEGVITATNI AKARTÁK A TERVEKET. MELLETTÜK MEGJELENT A LEVÉGŐ MUNKACSOPORT, MAJD LÉTREJÖTTE UTÁN A HELYI GESZTENYÉS EGYESÜLET, AKIK SZAKSZERŰ KÉRDÉSEKET TETTEREK FEL.

A LEVÉGŐ MUNKACSOPORT A KVTV. ALAPJÁN MEGPRÓBÁLT AZ ÖNKORMÁNYZATNÁL ÜGYFÉLKÉNT BEJELENTKEZNI, DE ELUTASÍTOTTÁK ARRÁ VALÓ HÍVATKOZÁSSAL, HOGY AZ ÜGY NEM KÖRNYEZETVÉDELMI. A HELYI LAKOSOK ÁLTAL ALAPÍTOTT GESZTENYÉS EGYESÜLET ÜGYFÉLI JOGÁLLÁSÁT MÁR AZ ÖNKORMÁNYZAT IS ELFOGADTA. ÍGY ÉRTESELTEK A FÓRUMOKON BEMUTATOTT ELŐZETES RENDEZÉSI TERVEK ÚJABB ÉS ÚJABB MÓDOSÍTÁSÁIRÓL, AMELYEKET ÖNKORMÁNYZATI KÉPVISELŐK NYÚJTOTTAK BE. AZ ÜGYFÉLKÉNT VALÓ FELLÉPÉS AZÉRT IS HASZNOSNAK BIZONYULT, MERT SIKERÜLT SZAKÉRTŐI JELENTÉSEKET KIKÉNYSZERÍTENI, ÉS ENNEK NYOMÁN A BEÉPÍTÉS MÉRTÉKÉT A TERVEZETT 125 000 M²-RŐL 85 000 M²-RE CSÖKKENTENI, ILLETVE A PARKOLÓHELYEK SZÁMÁT KORLÁTOZNI.

AZ EGYESÜLET MEGPRÓBÁLTA BEVONNI, AKTIVIZÁLNI A LAKOSSÁGOT, ENNEK ÉRDEKÉBEN TÖBBEK KÖZÖTT SAJÁT FÓRUMOKAT IS SZERVEZTEK. TAPASZTALATAIK SZERINT MÍG AZ ÖNKORMÁNYZAT A TÁRSADALMI RÉSZVÉTELRE VONATKOZÓ ELŐÍRÁSOKAT BETARTOTTA, A LAKOSSÁGI KEZDEMÉNYEZÉSEKET GÁTOLNI IGYEKEZETT, PÉLDÁUL AZZAL, HOGY NAGY BÉRLETI DÍJAT KÉRT AZ EGYESÜLETTŐL A KULTÚRHÁZ HASZNÁLATÁÉRT, A KORÁBBI GYAKORLATTÓL ELTÉRŐEN FIZETNI KELLETT A HELYI ÚJSÁGBAN MEGJELENŐ HIRDETÉSÉRT STB. PROBLÉMÁT JELENTETT AZ IS, HOGY NINCS IGAZÁN FÜGGETLEN HELYI MÉDIA, HISZEN A HELYI LAP, A KÁBELTÉVÉ AZ ÖNKORMÁNYZAT TULAJDONJA, ÉS A LAKOSSÁGGAL VALÓ ÜTKÖZÉS ESETÉN EZ FESZÜLTSEGET TEREMT.

AZ EGYRE JOBBAN ELHÚZÓDÓ ÜGY SORÁN A LAKOSSÁG KEZDETI ELLENÉRZÉSE KEZDETT KÖZÖMBŐSSÉGÉ ALAKULNI, A RÉSZEREDMÉNYEKET NEM ÉLTÉK MEG SIKERKÉNT, VISZONT AZ ÖNKORMÁNYZATNAK SIKERÜLT ENGEDMÉNYEKKEKEL EGYES CSOPORTOK KÖVETELÉSEIT KIELÉGÍTENIE (PÉLDÁUL IGÉRET EGY MOM-EMLEKSZOBA LÉTREHOZÁSÁRA). ÍGY 1998-RA, AMIKOR AZ ÖNKORMÁNYZAT VÉGÜL SZAVAZOTT A RENDEZÉSI TERVRŐL, A TILTAKOZÁS NAGYRÉSZT KIFULLADT, UTÁNPÓTLÁSA NEM VOLT.

AZ EGYESÜLET JOGORVOSLATÉRT A KÖZIGAZGATÁSI HIVATALHOZ FORDULT, DE NEM TUDTAK HASZNÁLHATÓ ÉRVEKET FELMUTATNI. MIVEL JOGSZÉRTÉS NEM TÖRTÉNT, A BÍRÓI ÚTTAL NEM IS PRÓBÁLKOZTAK. SIKERTELNEK BIZONYULT A KÖRNYEZETVÉDELMI ENGEDÉLY MEGTÁMADÁSA IS A FŐELÜGYELŐSÉGNÉL. AZ ÉPÍTÉSI ENGEDÉLYT PEDIG CSAK A KÉT KÖZVETLEN TELESZOMSZÉD TUDTA VOLNA MEGTÁMADNI, DE ŐK EZT NEM TETTÉK MEG. MA VISZONT TÖBB LAKÓ KÁRTÉRÍTÉSÉRT PERLI AZ ÉPÍTŐT, MIVEL ÉPÜLETEIK RONGÁLÓDTAK, FALAK REPEDTEK MEG.

AZ ÜGY LEGFŐBB TANULSÁGA, HOGY A RÉSZLETES RENDEZÉSI TERVRŐL VALÓ SZAVAZÁS HALOGATÁSÁVAL – A TÁRSADALMI RÉSZVÉTELRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK MARADÉKTALAN BETARTÁSA ÉS A SZÜKSÉGES ELJÁRÁSOK LEFOLYTATÁSA MELLETT –, MÓDOSÍTÓ INDÍTVÁNYOK BENYÚJTÁSÁVAL AZ

ÖNKORMÁNYZAT VÉGÜL A LAKOSSÁGNAK BEMUTATÓTTÓL ALAPVETŐEN ELTÉRŐ TERVET FOGADOTT EL. A HUZAVONA FELŐRÖLTTE A TILTAKOZÁST IS, AMIHEZ HOZZAJÁRULT, HOGY AZ ÖNKORMÁNYZAT LEGÁLIS ESZKÖZÖKKEL IS HÁTRÁLTATNI TUDTA AZ ÖNSZERVEZŐDÉST. AZ INFORMÁCIÓSZERZÉSBEN ALAPVETŐEN FONTOS VOLT A HELYI EGYESÜLET ÜGYFÉLI JOGÁLLÁSA, DE SZÜKSÉG VOLT AZ INFORMÁCIÓ KISZÍVÁROGTATÁSÁRA, ISMERETSEGEKEN ALAPULÓ MEGSZERZÉSÉRE IS.

C) Egyedi fejlesztések vagy beruházások – környezeti hatásvizsgálat

A környezeti hatásvizsgálat intézménye 1993 óta létezik Magyarországon. Jogi kereteit először az erről szóló 86/1993. (VI. 4.) sz. kormányrendelet, majd a többször módosított, 152/1995. (XII. 2.) sz. kormányrendelet, amelyet a közelmúltban váltott fel a 20/2001. (II. 4.) sz. rendelet, valamint a Kvtv. idevágó rendelkezései határozzák meg. Az elmúlt években, a többszöri módosítások eredményeként a hatásvizsgálati eljárás rendszere folyamatosan bővült és fejlődött, beleértve a közösségi részvételre vonatkozó követelményeket és előírásokat is. Legutóbb 1999-ben és 2001. első felében módosították. Előbbi a határon átnyúló környezetszennyezésekről szóló Espooi Egyezmény hatálya lépése, utóbbit pedig a megfelelő EU-szabályozás változása tette szükségessé.

A környezeti hatásvizsgálat magyarországi gyakorlatát két esettanulmány alapján is vizsgáltuk.¹⁷

A DOROGI VESZÉLYESHULLADÉK-ÉGETŐ 4. SZÁMÚ SALAKLERAKÓJA. MAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB ÉGETŐMŰJÉBEN ÉVENTE 12-13 EZER TONNA EGÉSI MARADÉK KELETKEZIK, AMI III. OSZTÁLYÚ VESZÉLYES HULLADÉKNAK SZÁMÍT. 1995-BEN KEZDEMÉNYEZTE AZ ÉGETŐ EZEK SZÁMÁRA EGY ÚJ (NEGYEDIK) LERAKÓ LÉTREHOZÁSÁT, 200 000 T N KAPACITÁSRA TERVEZVE, A VÁROS SZÉLSŐ HÁZAITÓL 500 M-RE. EGY ILYEN LÉTESÍTMÉNY ESETÉBEN KÖTELEZŐ A KÖRNYEZETI HATÁSTANULMÁNY KÉSZÍTÉSE. A KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉG AZ ELŐZETES VIZSGÁLAT UTÁN RÉSZLETES SZAKASZ LEFOLYTATÁSÁT IS ELŐIRTA, BÁR AZ EGYESÜLET SZERETTE VOLNA ELÉRNI, HOGY MÁR EZ ALAPJÁN TAGADJÁK MEG AZ ENGÉDLYT. ENNEK SZORÁN KÉT KÖZMEGHALLGATÁSRA IS SOR KERÜLT, AZ ELSŐN FELMERÜLT ELJÁRÁSI SZABÁLYTALANSÁGOK MIATT. KÖZÜLK FŐLEG AZ ELSŐ VONZOTT SOK LAKOST. A FELÜGYELŐSÉG A RÉSZLETES TANULMÁNYT VÉGÜL NEM FOGADTA EL, ÉS A BERUHÁZÓ FELLEBBEZÉSE ELLENÉRE A FŐFELÜGYELŐSÉG MÁSODFOKON IS JÓVÁHAGYTA AZ ELUTASÍTÁS.

EGRI REGIONÁLIS HULLADÉKLERAKÓ. AZ EGER KÖZELÉBEN TALÁLHATÓ KOMMUNÁLIS HULLADÉKLERAKÓK TELÍTETTSÉGE MIATT AZ ÖNKORMÁNYZAT ÚGY HATÁROZOTT, HOGY ÚJ LERAKÓT ÉPÍT AZ EGYIK VÁROS RÉSZBEN. A HATÁSVIZSGÁLATI ELJÁRÁS SZORÁN TARTOTT KÖZMEGHALLGATÁSOKON

¹⁷ A hazai hatásvizsgálati gyakorlat elemzésének főbb szempontja és a problémás területek meghatározásának kiindulópontja az 1998-ban a Környezetvédelmi Minisztérium megrendelésére készített A magyarországi környezeti hatásvizsgálati gyakorlat elemzése című EMLA-jelentés volt. Emellett interjúkat készítettünk államigazgatási és civil szakértőkkel: Radnai Anikó, a KÖM Stratégiai Tervezési és Együttműködési Főosztályának főosztályvezető-helyettese; Bárdos Ferenc, az Életfa Környezetvédő Szövetség (Eger) ügyvezetője; Dávid Anna és Komássy Tamásné, a Dorogi Környezetvédelmi Egyesület elnöke és önkéntese.

Választásunkat az indokolta, hogy Radnai Anikó a minisztérium munkatársaként a hatásvizsgálati intézménynek létrehozása óta annak fontos szereplője, a jogszabályi folyamatok módosításának és bővítésének az államigazgatáson belüli legfőbb felelőse.

Az Életfa Szövetség az egyik legrégebbi és legerősebb regionális környezetvédelmi szervezet, amely Egerben és annak környékén széles körű kapcsolatszereplést alakított ki a területileg illetékes hatóságokkal, és – részben lakossági bejelentések nyomán – számtalan helyi környezeti ügyben járt el.

A Dorogi Környezetvédelmi Egyesület is a nagy múltú hazai szervezetek közé tartozik, amelyet még az előző rendszerben, kifejezetten egy nagyberuházás, a veszélyeshulladék-égető elleni lakossági tiltakozás hívott életre 1984-ben. Az országban elsőként viték ki maguknak a lehetőséget egy ipari létesítmény működésének ellenőrzésére.

(AZ ELŐZETES SZAKASZBAN IS VOLT EGY!) A TERV HEVÉS ELLENÁLLÁSBÁ ÜTKÖZÖTT. A HELYI LAKOSSÁG EGYIK ÉRVÉT ELFOGADVA VÉGÜL AZ ÖNKORMÁNYZAT ELÁLLT A TERVTŐL, ÉS INKÁBB A VÁROS KÖRNYÉKI EGY HULLADÉKLERAKÓ BŐVÍTÉSE MELLETT DÖNTÖTT.

Részvétel az egyedi fejlesztési vagy beruházási döntésekben

Megbirtetés. A kormányrendeletben felsorolt, környezeti hatásvizsgálat-köteles tevékenységek környezetvédelmi engedélyezésének része a hatásvizsgálati eljárás. A beruházónak a területileg illetékes környezetvédelmi felügyelőséghez kell benyújtania az előzetes hatástanulmányt, a környezetvédelmi engedély iránti kérelemmel együtt. Az engedélyezés ezt a dokumentációt – azaz az engedélykérelmet, a tanulmányt és egy hirdetményt – hozza nyilvánosságra oly módon, hogy azokat kifüggesztésre elküldi a telepítés helye szerinti önkormányzat(ok)nak. A rendelet 2001-es módosítása előtt a területileg szomszédos önkormányzatokra is ugyanez az eljárás vonatkozott, a legújabb szabályozás szerint azonban esetükben a felügyelőség csak értesítést küld az eljárásról, mellékelve a tanulmány közérthető összefoglalóját, a jegyzőnek pedig 10 nap áll a rendelkezésre, hogy jelezze a település érintettségét. A módosítást a minisztérium azzal indokolta, hogy különösen a nagyon sok települést érintő nyomvonalas létesítmények esetén a számtalan szomszédos önkormányzat automatikus bevonása túlságosan bonyolultá tette az eljárást.

KÖRNYEZETVÉDŐ SZERVEZETEK BÍRÁLTÁK EZT A MÓDOSÍTÁST, AZZAL ÉRVELVE, HOGY ÍGY EGYETLEN EMBER – A JEGYZŐ – HOZZÁÁLLÁSÁN, JÓINDULATÁN MŰLIK, HOGY EGY ADOTT TELEPÜLÉS LAKÓI ÉRTESELNÉK-E EGY SZOMSZÉDOS BERUHÁZÁSRÓL VAGY SEM.

Az érintett önkormányzatok – mind a telepítés helye szerinti, mind pedig a szomszédos – jegyzőjének a hirdetményt 30 napra közzé kell tennie. Ez általában a hivatali helyiség hirdetőtábláját jelenti, amely gyakorlat sok rosszallást váltott ki. Emiatt ugyanis – főként a korábbi években, amikor az előzetes szakaszban még nem volt kötelező a község bevonása – a helyi lakosok és civil szervezetek sokszor csetlegetes módon, mint egy „véletlenül” értesültek egy-egy hatásvizsgálati eljárásról. A kritikák miatt került a rendelet új módosításába a „közterületen való közhírré tétel”, valamint a „helyben szokásos egyéb módon történő közzététel” előírása is.

A DOROGI 4. SALAKLERAKÓ ESETÉBEN AZ EGYESÜLET EGYIK TAGJA A POLGÁRMESTERI HIVATALBAN JÁRVÁ VETTE ÉSZRE A HATÁSTANULMÁNY DOKUMENTÁCIÓJÁT. A SZERVEZET ENNEK NYOMÁN ÉRDEKLŐDÖTT A TERVEZETT BERUHÁZÁSRÓL, ÉS KAPTA MEG – A KVTV. ALAPJÁN BIZOSÍTOTT ÜGYFÉLI JOGÁLLÁSSAL ÉLVE – A TANULMÁNYT.

A „HELYBEN SZOKÁSOS EGYÉB MÓDON TÖRTÉNŐ KÖZZÉTÉVÉS” A NAGYOBB TELEPÜLÉSEKEN A GYAKORLATBAN A HELYI ÚJSÁGOT, RÁDIÓT, KÁBELTÉVÉT JELENTI, DE E TEKINTETBEN A TAPASZTALATOK NEM EGSÉGESEK: EGERBEN ÁLTALÁNOSAN MEGJELIKEN A HIRDETÉNY, MÍG DOROGON – NOHA VAN ÖNKORMÁNYZATI LAP – A KORÁBBI TAPASZTALATOK SZERINT EZ NEM VOLT JELLEMZŐ. A KÖZTERÜLETI MEGHIRDETÉSRŐL A RENDELKEZÉS ÚJDONSÁGA MIATT MÉG NINCSENEK GYAKORLATI TAPASZTALATOK.

A rendelet részletesen előírja a hirdetmény tartalmát is: szerepelnie kell benne a telepítés helyének és a tervezett tevékenység rövid leírásának, valamint annak, hogy a hatástanulmány hol és mikor tekinthető meg, illetve hogy kinél és meddig lehet észrevétele-

ket tenni. A hatástanulmányok „közérthető összefoglalót” is kell tartalmaznia.

A hatásvizsgálat-köteles tevékenységek köre a jogszabályok fejlődésével (főként a nemzetközi kötelezettségek miatt) egyre szélesedik. Ennek ellenére előfordult, hogy egy civil szervezetnek kellett felhívnia a figyelmet egy engedély kiadása előtt a hatástanulmány elkészítésének szükségességére.

A DOROGI SANYO AKKUMULÁTORGYÁR ESETÉBEN PÉLDÁUL AZ EREDETI ENGEDÉLYKÉRELEM EGY RAKTÁRÉPÜLETRŐL SZÓLT, ÉS ENNEK MÓDOSÍTÁSÁKÉNT PRÓBÁLTÁK AZ AKKUMULÁTORGYÁRAT „ELSŰNTI”. EZÉRT AZ EGYESÜLET – EGY LAKOSSÁGI FÓRUMMAL MEGTÁMOGATVA – ÉRTERESÍTETTE AZ ÖNKORMÁNYZAT KÖRNYEZETVÉDELMI BIZOTTSÁGÁT. ENNEK NYOMÁN A POLGÁRMESTERI HIVATAL MŰSZAKI OSZTÁLYA KIKÉRTE A FELÜGYELŐSÉG VÉLEMÉNYÉT, AMELY HATÁROZATOT HOZOTT A HATÁSVIZSGÁLATI KÖTELEZETTSÉGRŐL.

Konzultáció az előzetes szakaszban. Az előzetes szakaszban a részvétel alapvetően írásos formában zajlik, lakossági fórumra vagy meghallgatásra vonatkozó előírás itt még nincs. Egyes önkormányzatok, a várhatóan nagyobb port felverő ügyekben azonban már ekkor is szoktak nyilvános tájékoztatót szervezni. Az előzetes eljárásban 30 nap áll rendelkezésre a hatástanulmány észrevételezéséhez. A tanulmány általában az önkormányzatnál tekinthető meg. A polgármesteri hivatalok az elmúlt években sok településen (például Dorogon is) csak a helyben való olvasásra adtak lehetőséget, olyan hivatali helyiségekben, ahol az olvasó mellett több alkalmazott is dolgozott, akik gyakran nem nézték igazán jó szemmel a lakosság „okvetetlenkedését”. A környezetvédelmi szervezetek számára ezért is fontos a Kvtv. által biztosított ügyféli jogállás, mivel az ügyfeleknek az önkormányzat kérésre a teljes anyagot kiküldi.

ELŐFORDULT, HOGY A DOROGI KÖRNYEZETVÉDELMI EGYESÜLET KÉPVISELŐJE HORDOZHATÓ FÉNYMÁSOLÓVAL MENT AZ ÖNKORMÁNYZATHOZ, HA NAGYOBB MENNYISÉGŰ DOKUMENTÁCIÓRA VOLT SZÜKSÉGE. TÖBB VÁROSBAN, PÉLDÁUL EGERBEN IS LISTA VAN AZOKRÓL A HATÁSSÁGOKRÓL, INTÉZMÉNYEKRŐL, AMELYEK AUTOMATIKUSAN KAPJÁK A HATÁSVIZSGÁLATI DOKUMENTUMOKAT, ÉS EZEN A LISTÁN A CIVIL FÓRUM SZERVEZETEI IS MEGTALÁLHATÓK. A LISTÁRA VALÓ FELKERÜLÉST AZONBAN NÉHA NEM ELÉG KÉRNI, KI IS KELL HARCOLNI.

A lakossági észrevételeket az önkormányzat a környezetvédelmi felügyelőséghoz továbbítja. Az új rendelet arra is ad némi iránymutatást, hogy a felügyelőség milyen típusú (témájú) észrevételeket tud figyelembe venni. Ugyancsak az előzetes szakaszban, a felügyelőség az önkormányzatok mellett a szakhatóságoknál is megküldi a tanulmányt. Ez utóbbiakat a rendelet 2. sz. melléklete témakör szerint részletesen felsorolja. A szakhatóságoktól érkező állásfoglalásokat a felügyelőségnek határozathozatalában kötelezően figyelembe kell venni, míg a lakossági, társadalmi észrevételek esetében van mérlegelési lehetőség. Ezzel együtt, a határozat indoklásában ki kell térni az érdemi észrevételekre, és indokolni kell ezek figyelembevételének, illetve figyelmen kívül hagyásának okait.

A CIVIL SZERVEZETEK TAPASZTALATAI SZERINT EZ A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL LEGKRITIKUSABB PONTJA: MÍG A MEGHIRDETÉSRE, ÉSZREVÉTELEZÉSRE VONATKOZÓ TÖRVÉNYI ELŐÍRÁSOKAT AZ ÁLLAM- ÉS KÖZIGAZGATÁSI SZERVEK ÁLTALÁBAN BETARTJÁK, A TÁRSADALMI SZERVEZETEK (ILLETVE A LAKOSSÁG) VÉLEMÉNYÉT RITKÁN VESZIK TEKINTETBE, MAGÁBAN A HATÁROZATBAN NEM,

CSAK ANNAK INDOKLÁSÁBAN SZEREPELTETIK, AHOZ ELSŐSORBAN A FIGYELMEN KIVÜL HAGYÁS MELLETTI ÉRVEKET SORAKOZTATJÁK FEL. ANNAK ELLENÉRE, HOGY A FIGYELMEN KIVÜL HAGYÁS SZAKMAI INDOKKAL TÁMASZTJÁK ALÁ, EZ INKÁBB SZEMLELETBELI KÜLÖNBÉSGEK TÜKRÖZ, SEMMINT A HAZAI CIVIL SZERVEZETEK HOZZÁ NEM ÉRTHETŐ: EGY POTENCIÁLIS KÖVETKEZMÉNYT, KOCKÁZATOT EGÉSZEN MÁSKÉPP ÉRTELKEZ A CIVIL KÖRNYEZETVÉDŐ ÉS A KÖZTISZTISVÉLŐ. NAGYON KÉVÉS HATÁSTANULMÁNY VESZ ÉRDEMBEN TÖBB ALTERNATÍVÁT FIGYELEMBE, HOLOTT EZ FELADATA LENNE. EZÉRT KELLENE FOKOZOTTABBAN ÉRTÉKELNI A SZAKÉRTŐKÉNT FELLÉPŐ SZERVEZETEK ÁLTAL JAVASOLT ALTERNATÍVÁKAT, ILLETVE SERKENTENI LEHETNE AZ ALTERNATÍV TANULMÁNYOK KÉSZÍTÉSÉT IS (AMI AZ ESETLEGES TORZÍTÁSOK KISZÜREBÉSÉBEN IS SEGÍTI).

A DOROGI SALAKLERAKÓ ESETÉBEN PÉLDÁUL (BÁR ITT RÉSZLETES HATÁSVIZSGÁLAT ALAPJÁN SZÜLETTET HATÁROZAT) AZ EGYESÜLET SZAKVÉLEMÉNYT KÉRT AZ ORSZÁGOS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI INTÉZETTŐL (ÖKI) ÉS GEOLÓGUSOKTÓL IS, ENNEK ELLENÉRE AZ ÁLTALUK FELSORAKOZTATOTT (TÖRÉSVONALRA, VÍZBÁZISRA HIVATKOZÓ) ELLENÉRVEKET CSAK AZ ELUTASÍTÓ HATÁROZAT INDOKLÁSÁBAN SZEREPELTETTE A FELÜGYELŐSÉG. AZ ENGEDÉLY KIADÁSÁT PEDIG EGY, A CIVIL SZERVEZET ÁLTAL KÉVÉSSÉ FONTOSNAK TEKINTETT OK (A FŐÜTTŐL VALÓ 500 M VÉDŐSÁV HIÁNYA) MIATT TAGADTA MEG.

JELENTŐS TÁRSADALMI FIGYELEM ÉS TILTAKOZÁS (SŐT BOTRÁNY) KELL AHHOZ, HOGY A LAKOSSÁGI VÉLEMÉNYEKHEK HELYT ADJANAK, AHOGY AZ TÖRTÉNT PÉLDÁUL AZ EGRY REGIONÁLIS HULLADÉKLERAKÓ ESETÉBEN. A TERVEZETT TELEPÍTÉS SZOMSZÉDSÁGÁBAN ÉLŐK A BÚZ, A LAKÁSOK ÉRTEKESŐKÉNÉSÉ STB. MELLETT AZZAL ÉRVELTEK, HOGY A LERAKÓ A VÁROS EGYETLEN LEHETŐSÉGES TERJESZKEDÉSI IRÁNYÁT ZÁRNÁ LE, ÉS EZ AZ INDOK DÖNTŐ SÚLLYAL ESETT LATBA AZ ÖNKORMÁNYZATNÁL IS.

A környezetvédelmi felügyelőség az előzetes szakasz végén határozatot hoz, amely tartalmát illetően háromféle lehet: a felügyelőség megadja a tevékenységhez szükséges környezetvédelmi engedélyt (esetleg ehhez feltételeket szab); a felügyelőség elutasítja az engedélyezést; illetve részletes hatásvizsgálatot ír elő.

Szintén a 2001-es módosítás írja elő határozat közzétételét: a jegyzőnek 15 napig közszemlére, 5 napon belül pedig közhírré kell tennie magát a döntést, illetve jeleznie kell, hogy hol és hogyan tekinthető meg a teljes határozat, annak indoklásával együtt.

A GYAKORLATBAN AZONBAN AZ ÖNKORMÁNYZATOK MÁR ENNEK HATÁLYBA LÉPÉSE ELŐTT IS ELKÜLDTÉK A HATÁROZATOT A LISTÁJUKON SZEREPLŐ CIVIL SZERVEZETEKNEK (PÉLDÁUL EGERBEN A CIVIL FÓRUM CSOPORTJAINAK), ILLETVE AZOKNAK, AMELYEK ÉSZREVÉTELT TETEK A FOLYAMAT SORÁN.

Részletes szakasz. Részletes környezeti hatástanulmány készítése bizonyos, a jogszabályban felsorolt tevékenységeknek kötelező, más esetekben a környezetvédelmi felügyelőség az előzetes szakaszt lezáró határozatában írja elő azt. A rendelet 2001-es módosítása új elemként ehhez határidőt is rendel: a határozat jogerőre emelkedését követően 2 éven belül kell benyújtani a részletes tanulmányt (ezt a határidőt maximum egyszer, egy évvel lehet meghosszabbítani). Ezzel kiküszöbölhető, hogy az előzetes és a részletes tanulmány elkészítése között a körülmények oly mértékben megváltoznak, hogy utóbbi esetleg „teljesen másról szóljon”. A tanulmány nyilvános, sőt az új szabályozás az üzleti titok kezelésére vonatkozó kitételeket is tartalmaz: ezeket a beruházók a környezeti

hatás megítélésére alkalmas, nem titkos információkkal kell helyettesítenie. A dokumentációt – az előzetes tanulmányhoz hasonlóan – egy közérthető összefoglalóval is ki kell egészíteni. A részletes tanulmány bevezetőjében össze kell foglalni annak előzményeit, beleértve a részvételi folyamat során érkezett észrevételeket és azok sorsát.

A DOROGI SALAKLERAKÓ ESETÉBEN AZONBAN NEM JELENTETTK MEG AZ OKI-TÓL KÉRT ÉS KAPOTT SZAKVÉLEMÉNYT, SŐT A HATÁSTERÜLETET KIJELÖLŐ TÉRKÉPEN NEM SZEREPELTEK A LEG-ÚJABBAN ÉPÜLT, ÉS EZÉRT A TERVEZETT HELYSZÍNHEZ LEGKÖZELEBB EZS HÁZAK SEM. EZ AZÉRT SEM MELLÉKES, MERT AZ ÁLLAMIGAZGATÁSI SZABÁLYOK SZERINT CSAK AZ ÉRINTETTEK LÉPHETNEK FEL ÜGYFÉLKÉNT ÉS ELJÁRÁSBAN, AZŐ KÖRÜKET PEDIG A HATÁSTERÜLET JELÖLI KI. (ETTŐL FÜGGETLENÜL ÉSZREVÉTELT BÁRKI TEHET.)

A részletes szakaszban közmeghallgatást kell tartani. Ezt az előzetes szakaszhoz hasonlóan kell meghirdetni (kifüggesztés, közterületi közhírré tétel), azzal a különbséggel, hogy a sajtóban (legalább egy helyi vagy egy országos lapban) is közzé kell tenni az eseményt.

A TAPASZTALAT AZONBAN AZT MUTATJA, HOGY A HELYIEK TÉNYLEGES MOZGÓSÍTÁSÁBAN NAGY SZEREPE VAN A KÖRNYEZETVÉDŐ SZERVEZETEKNEK IS. AZ AKTÍVAN FELLEPŐ CSOPORT PLAKÁTJAI, SZÓRÓLAPJAI, FELHÍVÁSAI SOKKAL HATÁSOSABBAN JUTNAK EL A LAKOSSÁGHOZ, MINT A HELYI LAPBAN EGYSZER MEGJELENŐ KÖZLEMÉNY. EZÉRT A KÖZMEGHALLGATÁSOK VALÓ RÉSZVÉTELE IS A SZÉLSŐSÉGEK FELÉ MUTAT: VAGY TELJES ERDEKTELENSÉGBE FÜLLAD, VAGY NAGYON SOKAN, SOK ÉSZREVÉTELEL JELENNEK MEG – LEGALÁBBIS AZ EGRI TAPASZTALAT EZT MUTATJA. A KORÁBBI ÉVEKBEN (AZ AKKOR) KÖTELEZŐ MEGHIRDETÉSI ELŐIRÁSOKAT ILLETŐ MULASZTÁSOK IS ELŐFORDULTAK: A DOROGI SALAKLERAKÓ ESETÉBEN A KIFÜGGESZTETT ANYAGBÓL HIÁNYZOTT A TEVÉKENYSÉG RÖVID LEÍRÁSA, VALAMINT ELMARADT A HELYI LAPBAN (VAGY KÁBELTÉVÉBEN) VALÓ MEGJELENTÉS IS. EZENKIVÜL A KÖZMEGHALLGATÁSROL NEM KÉSZÜLT HANGFELVÉTEL ÉS RÉSZELETES JEGYZŐKÖNYV, CSAK EMLÉKEZTETŐ. AZ EGYESÜLET SIKERREL KIFOGÁST EMLÉLT MINDEZEN HIBÁK ELLEN, AMI A RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ IDŐ KÉT HÉTTEL VALÓ MEGHOSSZABBÍTÁST, ILLETVE ÚJ MEGHALLGATÁS ÖSSZEHÍVÁST ERMÉNYEZTE. EZ UTÓBBIT AZ ÖNKORMÁNYZAT NAGYON KEDVEZŐTLEN IDŐPONTBAN – JANUÁR 4-ÉN, 14 ÓRÁRA – HÍVTA ÖSSZE, AMI RÁMUTAT ARRÁ, HOGY MILYEN TRÜKKKEL JÁTSZHATJÁK (ÉS JÁTSZÁK) KI A HATÓSÁGOK A SZABÁLYOKAT.

Magát a közmeghallgatást általában a felügyelőség munkatársai vezetik le – Radnai Anikó szerint ezt hasznosabb lenne profikra, például újságírókra bízni. A közmeghallgatáson elhangzó, illetve az írásban érkező vélemények figyelembevételre, illetve a határozat nyilvánosságára hozatala az előzetes szakaszhoz hasonló.

A *tevékenység nyomon követése, felülvizsgálata és befejezése*. A környezetvédelmi engedély kiadását követő időszakot tekintve Magyarországon nem alakult ki a környezetvédelmi hatásvizsgálat eredményeivel összhangban álló tevékenység ellenőrzésének rendszere, és ezért az ebben való részvétel sem. A környezetvédelmi felügyelőségek rendszeresen ellenőrzik (és bírságozzák) az ipari létesítményeket, de a közösségek bevonása nélkül. A beruházók gyakran kérnek határidő-módosítást az engedélyben megszabott feltételek végrehajtására, és ezt rendszerint meg is kapják, amivel sokáig el lehet húzni a szükséges környezetvédelmi intézkedéseket (a hatóságok egyébként ezeket a határozatokat is elküldik a civil szervezeteknek). Ha a helybéliek maguk észlelik a szabálytalan működést, bejelenthetik azt az illetékes hatóságnál, de ezek fogadtatása térség-

ként változóan vegyes képet mutat: egyes helyeken korrekt módon kivizsgálják a beérkező panaszokat, máshol inkább az időhúzás, az ügyek elfektetése jellemző.

EGYEBEN PÉLDÁUL ROSSZAK AZ EZZEL KAPCSOLATOS TAPASZTALATOK: A HATÓSÁGOK HOZZÁÁLLÁSA ALÁÁSSA A BELÉJÜK VETETT TÁRSADALMI BIZALMAT. DOROGON A SANYO AKKUMULÁTORGYÁRNÁL SIKERÜLT KIESZKÖZÖLNI EGY GYÁRLATOGATÁST, AMIKOR ÖSSZEHASONLÍTHATTÁK AZ ÜZEM MŰKÖDÉSÉT A HATÁSTANULMÁNYBAN FOGALTATKALL, AZONBAN AZ EGYESÜLET KÖZVETLENÜL A GYÁRAT KERESTE MEG, ÉS NEM A HATÓSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL JUTOTT BE.

Bizonyos tevékenységeknél, bizonyos időközönként, jogszabályban előírva kötelező a teljes felülvizsgálat is, aminek része az új közmeghallgatás. Ennek módját azonban a jogszabályok nem részletezik, és a határozatok közzététele sem kötelező. Ezen a téren kevés még a tapasztalat a végrehajtás megítéléséhez. A jogszabályok a tevékenység meghozzászabításáról sem rendelkeznek külön, csak abban az esetben, ha a feltételek megváltozása miatt a régi engedélyt vissza kell vonni, és ekkor új engedélyezési – és ezért hatásvizsgálati – eljárás indul, a fentieknek megfelelően. A tevékenység módosítása esetében a kormányrendelet részletesen felsorolja a hatásvizsgálat-köteles változásokat. Ha nem ilyen típusú módosításról van szó, nincs külön részvételi lehetőség.

A tevékenység felhagyása esetében is kétféle lehet a helyzet. Egyes tevékenységek befejezéséhez kell engedély, amire szintén a fent leírtak érvényesek, más esetekben pedig csak bejelentési kötelezettség van a környezetvédelmi törvény előírásai alapján.

A környezeti hatásvizsgálati rendszer folyamatos fejlődésének elismerése mellett általános kifogásnak fogalmazódott meg, hogy a hatóságok csak a jogszabályokban kötelezően előírt minimumot teljesítik. Nagyobb mértékű lakossági tiltakozás, nyomásgyakorlás és civil szerveződés hiányában ezért a részvétel csak látszólagos, az önkormányzatok nem igazán tesznek erőfeszítéseket a lakosság valós bevonására.

Vonatkozik ez egyrészt a meghirdetés módjára és a betekintési lehetőség biztosítására: jó lenne, ha erre nem csak az önkormányzat irodájában kerülne sor, hanem például a helyi közösségi házban, könyvtárban vagy más olyan helyen, ahova gyakrabban és szívesebben mennek az emberek, mint a „hivatalba”. Fokozottabb együttműködésre lenne szükség a lakosságot mozgósítani képes szervezetek és az önkormányzatok, illetve felügyelőségek között, de ugyanígy a felügyelőségeken működő közönségszolgálatok megerősítése is hasznos volna.

Emellett egységesíteni kellene a hatástanulmányok és a kapcsolódó dokumentumok (például határozatok) nyilvántartásának módját, ami az EMLA tapasztalatai szerint felügyelőségre változik. Hosszabb távon ezt egy kereshető, nyilvános elektronikus adatbázissal kellene kiegészíteni.

Jogorvoslati lehetőség a döntéshozatalban

A hatásvizsgálati folyamat minden lépcsőfokánál van jogorvoslati lehetőség, de csak eljárási hibák és mulasztások esetében, a tartalmi kérdéseket illetően nem, kivéve a hatásterület megállapítását. Ezért nem lehet kifogást emelni az ellen, ha a határozat nem tükrözi a civil szervezetek és a helyi lakosság véleményét (hanem csak az indoklásban tér ki rá),

de sikerrel megtámadható például a közmeghallgatás meghirdetésének szabálytalan volta, ahogy az történt például Dorogon is. A legradikálisabb jogorvoslati forma a helyi népszavazás, amelyet nagy lakossági tiltakozást kiváltó ügyekben lehet kikényszeríteni. A helyi népszavazással tulajdonképpen a tervezett tevékenység helyi jogszabályi alapjait lehet megváltoztatni, akár a rendezési terv, akár a helyi természetvédelem vagy egyéb, az önkormányzat jogalkotói hatáskörébe tartozó más szabály révén.

Környezetvédelmi szervezetek a Kvtv. által biztosított ügyféli jogállásuknál fogva fel-lebbezhetnek a felügyelőség elsőfokú határozata ellen államigazgatási eljárásban a főfelügyelőségnél, majd ennek sikertelensége esetén a bíróságon, akár az előzetes, akár a részletes szakaszban.¹⁸

A DOROGI KÖRNYEZETVÉDELMI EGYESÜLET A SALAKLERAKÓ ESETÉBEN MÁR AZ ELŐZETES SZAKASZT LEZÁRÓ, RÉSZLETES VIZSGÁLATOT ELRENDELŐ HATÁROZATOT MEGTÁMADTA, AZZAL ÉRVELVE, HOGY AZ ENGEDÉLYT MÁR AZ ELŐZETES TANULMÁNY ALAPJÁN EL KELLENE UTASÍTANI. MIUTÁN A FŐFELÜGYELŐSÉG AZ ELSŐFOKÚ HATÁROZATOT HELYBENHAGYTA, AZ EGYESÜLET A BÍRÓSÁGHOZ FORDULT, DE A PERT VÉGÜL ELVESZTETTÉK.

A SZINTÉN DOROGI AKKUMULÁTORGYÁR ESETÉBEN A FELÜGYELŐSÉG ELSŐ FOKON ENGEDÉLYEZTE A TEVÉKENYSÉGET ÚGY, HOGY AZ EGYESÜLET ÉRSZÉRVÉTELEIT A HATÁROZATBAN NEM FOGADTÁK EL. AZ EGYESÜLET EZÉRT FELLEBBEZÉSSSEL ÉLT, AMINEK EREDMÉNYEKÉPPEN A FŐFELÜGYELŐSÉG CSAK FELTÉTELEK MEGSZABÁSÁVAL ADOTT ENGEDÉLYT – EBBEN EGY PONTON AZ EGYESÜLET VÉLEMÉNYÉT IS FIGYELEMBE VETTÉK.

¹⁸ Bár sok esetben a bíróságok hajlandók voltak mind az előkészítő, mind pedig a részletes szakasz végén hozott államigazgatási határozatok felülvizsgálatára, olyan bírósági ítéletek is születtek már, amelyek vagy csak az előkészítő szakasz tekintetében vagy mindkét szakasz tekintetében megtagadták az érdemi felülvizsgálatot. Az utóbbi típusú döntések általában arra hivatkoztak, hogy a tevékenység végzésére majd csak az építési engedély jogosítja fel a beruházást, ezért az azt megelőző engedélyk nem tekinthetők érdemi döntésnek.

IV. RÉSZVÉTELRE KÉPESÍTÉS – A HATÉKONY RÉSZVÉTEL ELŐSEGÍTÉSE A KÖRNYEZETI DÖNTÉSHOZATALBAN

A TAI-programban a részvételre képesítés témakörén belül vizsgáltuk azt, hogy a kormányzat saját szervezeti rendszerén belül kialakítja-e a közösségi részvételt elősegítő szervezeti egységeket (IV/A fejezet), milyen a fontos közvetítő szerepet betöltő környezetvédelmi társadalmi szervezetek helyzete (IV/B), illetve, hogy a környezeti nevelés és a média mennyire képes megalapozni a hatékony közösségi részvételt (IV/C).

A) A kormányzat erőfeszítései a közösségi részvételt szolgáló intézményeinek kialakítására

A környezetvédelmi döntések meghozatalában a közösségi részvétel hasznos, mert megalapozottabb döntéseket segít elő és egyben növeli az állampolgárok környezettudatosságát, elkötelezettségét – ezt minden kormányzat elismeri. Ugyanakkor számos esetben tapasztalhattuk a világban a TAI-program során, hogy a közösségi részvétel voltaképpen csak megtúrt jelenség, az államigazgatást határozottan zavarja, ha a civilek beletámaszkodnak a döntéshozatali folyamatokba, sőt befolyásolni is kívánják azokat. A kormányzatok oldalán a közösségi részvétel hasznosságával kapcsolatos egyöntetűen pozitív állásfoglalásainak az őszinteségét a legjobban talán azon lehet lemérni, hogy tesznek-e konkrét intézkedéseket, szervezési erőfeszítéseket a közösségi részvétel előmozdítására. A részvételre képesítés átgondolt és folyamatos kormányzati tevékenysége nélkül a közösségi részvétel előző három fejezetben tárgyalt jogi lehetőségei csak lehetőségek maradnak.

Az utóbbi egy évtizedben Magyarországon – eltérően a TAI-programban résztvevő több más országtól – nem volt arra példa, hogy valakit környezetvédelmi aktivitásáért a hatóságok üldözzenek vagy valamilyen komoly hátrány érje emiatt.

A KöM általában konzultál a társadalmi szervezetekkel, a több mint 200 környezetvédelmi társadalmi szervezet által használt e-mail hálózatra (az úgynevezett Zöld Pókra) a minisztérium az elmúlt években küldött információkat, jogszabálytervezetek szövegeit, és többé-kevésbé rendszeresen a konzultációk közérdekű, aktuális környezetvédelmi témakörökben a minisztérium és a zöldek között.

EGYELŐRE MÉG CSAK A KÖRNYEZETVÉDELMI MINISZTERIUMBAN (KÖM) LÉTEZIK A KÖZÖSSÉGI KAPCSOLATTARTÁSRA SZAKOSODOTT SZERVEZETI EGYSÉG (KÖZÖNSÉGSZOLGÁLATI IRODA), HOZZÁJUK HAVONTA 650 MEGKERESÉS ÉRKEZIK. A TERÜLETI SZERVEK, A KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉGEK SZINTJÉN MÉG CSAK TERVEZIK, HOGY EGY VAGY KÉT TELJES MUNKAI DÖS ALKALMAZOTT A KÖRNYEZETI INFORMÁCIÓK SZOLGÁLTATÁSÁVAL ÉS EGYÉB KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTELI KÉRDÉSEKKEL FOGLALKOZIK MAJD. A KÖM KÖZVETLENÜL, VAGY KÖZÖNSÉGSZOLGÁLATI IRODÁJÁN KERESZTÜL RENDSZERESEN BOCSÁT KI TÁJÉKOZTATÓ ANYAGOKAT PAPIRÓN ÉS INTERNETEN EGYARÁNT. A LEGTÖBB FELÜGYELŐSÉG IS RENDELKEZIK MÁR SAJÁT HONLAPPAL, AMIN FOLYAMATOSAN TÁJÉKOZTATJÁK A NYILVÁNOSSÁGOT.

A megkeresett államigazgatási intézmények és hatóságok egyikénél sem részesültek még a munkatársak a kifejezetten a lakossági kapcsolattartással foglalkozó képzésben, nincs erre vonatkozó előírás, követelmény sem. Általában is kevés és esetleges a tovább-

képzés: kérdésünkre legfeljebb egy-egy olyan, évekkal korábban rendezett tréninget tud-tak említeni, aminek a kommunikáció, illetve kapcsolattartás része volt.¹⁹

B) A környezetvédelmi társadalmi szervezetek és a részvételre képesítés
A környezetvédelmi társadalmi szervezetek összegyűjtik a lakosságnak azon tagjait, akik a környezet érdekében aktívan kívánnak fellépni. A társadalmi szervezetek jelentős szerepet játszanak a lakosság környezettudatosságának növelésében, felhívják a figyelmet a környezeti problémákra, segítenek a megoldások megtalálásában. A környezetvédelmi társadalmi szervezetek helyzete, a jog és az államszervezet által biztosított lehetőségek ezért egy adott ország lakosságának a közösségi részvételi képességét nagyban meghatározzák.

A környezetvédelmi társadalmi szervezetekre vonatkozó legfontosabb jogi rendelkezések
A polgári törvénykönyvnek a rendszerváltás idején életbe lépő módosításai, az egyesületi törvény megalkotása, a társasági törvény kiadását és egy sor további jogszabály a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején lehetővé tették, hogy a civil szervezetek alapítványi, egyesületi, közalapítványi, köztestületi, közhasznú társasági formában működhesse. A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény célja, hogy meghatározza a közhasznú szervezetek típusait, a közhasznú jogállás megszerzésének és megszűnésének feltételeit, a közhasznú szervezetek működésének és gazdálkodásának rendjét, a nyilvántartás és beszámolás szabályait, valamint a működés és a vagyonfelhasználás törvényességi felügyeletére vonatkozó szabályokat.

Közhasznú szervezettel minősíthető a Magyarországon már a közhasznúsági törvény hatályba lépése előtt nyilvántartásba vett társadalmi szervezet (kivéve a biztosító egyesületet és a politikai pártot, valamint a munkáltatói és a munkavállalói érdekképviseleti szervezetet), alapítvány, közalapítvány, közhasznú társaság, köztestület, ha a létrehozásáról szóló törvény azt lehetővé teszi. Közhasznú szervezettel minősíthető a szervezet abban az esetben is, ha átminősítését a reá irányadó szabályok szerinti nyilvántartásba vétel iránti kérelmével egyidejűleg kéri. A közhasznúsági nyilvántartásba vételhez a szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell, hogy a szervezet milyen, e törvényben meghatározott közhasznú tevékenységet folytat, és - ha tagsággal rendelkezik - nem zárja ki, hogy

tagjain kívül más is részesülhessen közhasznú szolgáltatásaiból; vállalkozási tevékenység csak közhasznú céljainak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve végez; gazdálkodása során elért eredményét nem osztja fel, azt a létesítő okiratban meghatározott tevékenységére fordítja; közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független és azoknak anyagi támogatást nem nyújt.

Kiemelkedően közhasznú szervezet nyilvántartásba vételéhez a szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell, hogy a szervezet közhasznú tevékenysége során olyan közfeladatot lát el, amelyről törvény vagy törvény felhatalmazása alapján más jogszabály rendelkezése szerint, valamely állami szervnek vagy a helyi önkormányzatnak kell gondoskodnia, továbbá a létesítő okirata szerinti tevékenységének és gazdálkodásának legfontosabb adatait a helyi vagy országos sajtó útján is nyilvánosságra hozza.

A nyilvánosság garanciális szerepén túl a törvény pontosan meghatározza azt, hogy mely szerv mely tevékenység ellenőrzésére jogosult a közhasznú, illetve kiemelkedően közhasznú civil szervezetek esetében: a gazdálkodás és a működés ellenőrzését az ötmillió forintot meghaladó éves bevétellel rendelkező szervezeteknél kötelezően felállítandó felügyelő szerv (belső ellenőrzés), valamint az illetékes adóhatóság (adóellenőrzés), az Állami Számvevőszék (kötségvetési támogatás felhasználása esetén) és az ügyészség (törvényességi felügyelet) látja el.²⁰

A részvételt gyakorló környezetvédelmi társadalmi szervezetek működésének jogi feltételei
Magyarországon 1990-ben 15 945, 1995-ben 42 757, 2000-ben 52 000 ezer nem kormányzati szervezet működött, melyből 2000-ben 1096 folytatott környezetvédelmi tevékenységet. Települések szerint a nonprofit szervezetek megoszlásában a környezetvédelmi aránya a fővárosban 1,9 százalék, a megyeszékhelyeken 1,9 százalék, egyéb városokban 2,4 százalék, községekben 2,4 százalék. Bevételei ezzel arányosan, 2,2 százalékosak voltak. A közhasznú vagy kiemelten közhasznú besorolást 1998-ig a nem kormányzati (civil) szervezetek alig 20 százaléka kezdeményezte.

A közhasznú vagy a kiemelkedően közhasznú fokozat megszerzése során a bírósági el-

¹⁹ A közösségi részvétellel kapcsolatos információk hozzáférhetőségét vizsgálva központi és helyi államigazgatási szervezetek honlapjait kerestük a környezetvédelmi és a vízgazdálkodási ágazatban. A Környezetvédelmi Minisztérium (KÖM) és a Közelkedési és Vízgazdálkodási Minisztérium (KÖVIM) honlapjai a nyilvánosság rendelkezésére állnak, a helyi hatóságok közül azonban csak igen kevés rendelkezik internetes honlappal, csupán három környezetvédelmi hatóság honlapjait találtuk meg, ezek közül a Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség (Szolnok) honlapját vizsgáltuk. A KÖM és a szolnoki felügyelőség honlapja a környezetvédelmi államigazgatási szervezetrendszerrel és az államigazgatási eljárásal kapcsolatban érdemi információit is tartalmaz, ugyanakkor a KÖVIM honlapján nem találtunk ilyen adatokat. A hatóságoknál a munkatársak képzéséről is tájékozódunk az alábbi személyek megkeresésével: Szőke Sándor, a Környezetvédelmi Főfelügyelőség munkatársa, a cíanszenyezés idején a Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség igazgatója; Mihalkó Csorbák Erika, a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság igazgatási osztályvezetője és a tájékoztatási szakszoport vezetője; a Környezetvédelmi Minisztérium Közösségszolgálati Irodájának munkatársa.

²⁰ A fellelt dokumentumok, honlapok áttekintését követően három megye, háromféle civil szervezetet választottuk ki tesztelésre: egyesületet, alapítványt, egyesületet szövetséget. Beszerzünk kiemelten közhasznú minősítések dokumentumait, 2000. évi közhasznúsági jelentésüket, melyeket egyébként valamennyien az előírásoknak megfelelően publikáltak is.

Tesztelt szervezetek: E-misszió Környezetvédelmi Egyesület; Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlesztésért Alapítvány; Magyar Természetvédők Szövetsége

Felhasznált dokumentumok: A nem kormányzati szervezetek helyzete Magyarországon, Kuti Éva, Králik Miklós, Barabás Miklós, 1999; A közhasznú környezetvédő szervezetek nyilvántartásba vételének tapasztalatai, Környezettudományi Központ, Dr. Herczeg Ildikó, 1999; Központi Statisztikai Hivatal Évkönyve, 1999; Pályázatok és szervezetek 2000, V. kötet, Nonprofit Pénzügyi Központ; CD Jogtár

Egyéb információszerezési csatornák: Miniszterelnöki Hivatal, Civil Kapcsolatok Főosztálya: www.meh.hu; Környezetvédelmi Minisztérium: www.ktm.hu; Nonprofit Információs és Oktató Központ: www.niok.hu, www.nonprofit.hu; Nonprofit Pénzügyi Központ: www.kurator.hu; Zöld Pók Hálózat: www.zpok.hu

járásban a szervezetek okiratainak – s ezzel együtt a működésüket meghatározó szabályoknak, szabályzatoknak – a teljes körű áttekintésére is sor került. (A státuszváltozás kvázi új szervezet keletkezését jelentette a bírói gyakorlat számára.) Adott esetben olyan korábbi alapszabályi, illetve alapító okirati rendelkezéseket is módosítani kellett, amelyeket a közhasznúsággal kapcsolatos változások nem érintettek. A módosított okiratokat egyéges szerkezetben kellett benyújtani a bíróságokhoz, ami miatt ezek az okiratok tekintélyes terjedelművé növekedtek.

A KÖZHASZNÚ KÖRNYEZETVÉDŐ SZERVEZETEK NYILVÁNTARTÁSBA VÉTELÉNEK TAPASZTALATAIRÓL EGY FÜGGETLEN SZAKÉRTŐI ALAPÍTVÁNY, A KÖRNYEZETUDOMÁNYI KÖZPONT FELMÉRÉST KÉSZÍTT 1999-BEN. ENNEK KERETÉBEN SZONDÁZTAK A BEJEGYZÉST KÉRŐ SZERVEZETEK ESETÉBEN AZ ELJÁRÁS IDŐTARTAMÁT, A BENYÚJTOTT OKIRATOK TÍPIKUSNAK TEKINTHETŐ HIÁNYOSSÁGAIAT, ILLETVE A SZERVEZETEKNEK AZ ELJÁRÁSSAL, A HIÁNYOSSÁGOK PÓTLÁSÁVAL KAPCSOLATOS ESETLEGES PROBLÉMÁIT IS. A VIZSGÁLT ZÖLD SZERVEZETEK TÖBBSÉGÉNEL AZ ELJÁRÁS SORÁN SZÜKSÉG VOLT HIÁNYPÓTLÁSRA.

A közhasznú minősítés eljárásait, kisebb kritikákkal, de elfogadják a szervezetek. A nagyvonalúan nonprofit törvények nevezett szabályozás azonban nem kielégítő, egy „valódi” nonprofit törvényre lenne szükség.

Megkérdőjelezhető az, hogy egyes bíróságok a közfeladat ellátására vonatkozó, állami szerv vagy önkormányzat által a civil szervezet részére kiállított igazolást, illetve nyilatkozatot kérnek a bejegyzéshez. Hiszen ha a jogszabályokban előírtaknak megfelelően közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú az adott szervezet tevékenysége, ezt nyilatkozatával egyetlen állami szerv vagy önkormányzat sem kérdőjelezheti meg vagy támaszthatja alá. Azt, hogy ténylegesen közfeladatot lát-e el a szervezet, véleményünk szerint csakis a szervezet tevékenységének és gazdálkodásának ellenőrzése során lehet megállapítani.

Ügyszintén az ellenőrzésnek a bíróságokhoz való „átcusúszását” látjuk abban, hogy az okiratokban pontosan meg kell jelölni, mely országos vagy helyi sajtó útján hozza nyilvánosságra a közhasznú szervezet tevékenységének és gazdálkodásának legfontosabb adatait. A szervezetek elérhetőségét és működésének nyilvánosságát nem egy ilyen kötelezettség bevezetése, hanem egy közhasznú szervezetek közlönye szolgálna a legmegfelelőbbben.

A közhasznú fokozat megszerzésének hátrányai közül elsősorban és alapvetően a bürokrácia, az adminisztrációs teher növekedésétől és a szigorúbb elszámolási kötelezettségtől tartanak a zöld nonprofit szervezetek. Többségük már a jelenlegi adminisztrációs teendőket is túlzottnak és megterhelőnek érzi. Tartanak attól is, hogy a törvénnyel puszta egy címhez jutottak, amely ugyan erkölcsi súlyt ad a közhasznú szervezeteknek, ám a támogatásuk továbbra is megoldatlan marad.

A közhasznú szervezeteket, támogatóikat és szolgáltatásaik igénybevevőit megillető kedvezmények

A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény, a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény, az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény, a helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény, a vámjogról, a vám eljárásról, valamint az

vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény, továbbá az irányadó más jogszabályok szerinti mértékben és feltételek szerint.

- a) a közhasznú szervezetet a létesítő okiratában meghatározott cél szerinti tevékenysége után társasági adómentesség; vállalkozási tevékenysége után társasági adókötelezettséget érintő kedvezmény; helyi adókötelezettséget érintő kedvezmény; illetékkedvezmény; vámkedvezmény; egyéb – jogszabályban meghatározott – kedvezmény;
- b) a közhasznú szervezet által – cél szerinti juttatásként – nyújtott szolgáltatás igénybevevőjét a kapott szolgáltatás után személyi jövedelemadó mentesség;
- c) a közhasznú szervezet támogatóját a közhasznú szervezet – létesítő okiratban rögzített céljaira – adott támogatás (a továbbiakban: adomány) után társasági adókötelezettséget érintő kedvezmény, illetve személyi jövedelemadó kötelezettséget érintő kedvezmény;
- d) tartós adományozás esetén a c) pont szerinti támogatót a támogatás második évétől külön kedvezmény illeti meg.

Adómentességnek kivül bevételnövelő az 1996. évi CXXVI. törvény alapján a személyi jövedelemadó 1%-a, melyet az adózók a közhasznú szervezetek számára ajánlhatnak fel.

A közhasznú szervezet a cél szerinti tevékenysége körében jogosult polgári szolgálatot teljesítő személy foglalkoztatására.

Az a közhasznú szervezet, amelynek az adózás rendjéről szóló törvény szerinti köztartozása áll fenn, a kedvezmények igénybevételére nem jogosult.

A társadalmi szervezetek tevékenységének finanszírozási feltételei

1990–1999 között a nonprofit szervezetek bevételei (akkori áron számolva) 31 milliárdról 415 milliárd forintra növekedtek. Bevételeikből 1999-ben 5,53 százalék (22 milliárd) származott pályázati forrásból, ebből a környezetvédelmi szervezetek 4,9 százalékban (1,1 milliárd forinttal) részesültek. A legteljesebben mondható „Pályázató szervezetek gyűjteménye” című adattárban több mint 300 pályázató szervezet (állami és egyéb) kínálta lehetőségeit 2000-ben.

A személyi jövedelemadóról szóló úgynevezett 1%-os (1996. évi CXXVI.) törvény már ötödik éve teszi lehetővé, hogy az állampolgárok a befizetett személyi jövedelemadójuk egy (1998-tól egy-egy) százalékáról a jogszabályban meghatározott kedvezményezettek javára rendelkezhessenek. Évről évre egyre nagyobb számú alapítvány, közalapítvány és társadalmi szervezet stb. (továbbiakban: kedvezményezett) igazolja sikeresen, hogy rendelkezik mindazon feltétellel, melynek alapján a magánszemélyek felajánlása megilleti. A civil szféra javára 1,3 millió érvényes nyilatkozat érkezett, a 18 489 szervezet számára felajánlott összeg 4,3 milliárd Ft (2000-ben ez 3,7 milliárd Ft, 1999-ben 3,0 milliárd Ft) volt.

A szervezetek finanszírozásában a legfontosabb a pályázati úton nyerelt támogatások köre, azonban ezek kiírásának koordinálatlansága, a bírálat, szerződéskötés, átutalás bizonytalansága rendkívül ingattaggá teszi a szervezetek működését, nemegyszer kénytelen emiatt főállású alkalmazottakat küldeni. Gondot jelent egyes állami pályázatoknál a saját erő 20-50 százalékos előteremtése, ami civil szervezetek esetében szinte lehetetlen.

A társadalmi szervezetek finanszírozásának helyzetéről igen kiegyenlített információk állnak rendelkezésre. A több ezer pályázati lehetőség kereteiről összességében nem készült felmérés. Jellemző források:

- kormányzati támogatások a nem kormányzati szervezetek számára (a magyarországi nonprofit szektor állami bevételi nemzeti közis összehasonlításban igen csekélyek, míg Németországban 68 százalékos, Olaszországban 43 százalékos állami támogatásban részesülnek a nonprofit szervezetek, addig Magyarországon 22 százalékban);
- országos jótékonyági intézményektől származó finanszírozás;
- nemzeti közis finanszírozás;
- egyéb bevételek: vállalatokkal futó közös projektek; szponzorálás; területkezelés, tájfenntartás; nonprofit vállalkozások (rendezvények, kiadványok, tanulmányok készítése stb.); foglalkoztatási (munkaügyi) támogatások; tagdíjak; 1%.

A tesztelt szervezetek 2000. évi bevételi százalékos megoszlásában

Támogató	Magyar Természetvédők Szövetsége	E-misszió Környezetvédelmi Egyesület	Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejülésért Alapítvány	Átlag
Környezetvédelmi Minisztérium	23	47	34	34
Külföldi minisztériumok	15	5	0,45	6,8
Nemzeti közis szervezetek	14	3	17	11,3
EU	11,8	2	0	4,6
Üzleti szféra	12	20	8	13,3
Egyéb (1%, stb.)	8,7	18	40,55	22,4

A környezetvédelmi társadalmi szervezetek szerepe a közösségi részvétel előmozdításában
A magyarországi zöld mozgalom a hazai társadalmi szervezetek között elsőként szervezte meg hálózatait, együttműködési csatornáit, melyek a belső és a külső kommunikáció erősítését is szolgálják. 1992-ben néhány szervezet megalakította az Ökoszolgálatot, amely a lakossági tanácsadásban és információterjesztésben máig meghatározó szervezet. 1994-ben létrejött a Zöld Pók Hálózat, mely számítástechnikai összeköttetést jelent mintegy 200 szervezet 1000 felhasználójával. Megkönnyíti a gyors információhoz jutást, a hálózati együttműködést, levelezési, újság, dokumentum rovatai révén.

1995-ben létrejött a Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata (KÖT), mely jelenleg 12 irodában segíti a szervezetek és a lakosság információhoz jutását. Jó néhány szakmai hálózat (Hulladék Munkaszövetség, Zöld Energia Hálózat, Környezeti Nevelési Hálózat stb.) is működik. A környezetvédelmi információ terjesztésére alapított társadalmi szervezetek hálózatának minden tagja átlagosan 120 információkérelmet kezel havonta. A környezetvédelmi jogi információk szolgáltatásával is foglalkozó EMLA Egyesület átlagosan havi 50 ügyfélnek nyújt tájékoztatást.

Budapesten 2-3 (jelenleg csak 2) jogással (EMLA), Győrött 1 jogással (Reflex) működik ingyenes közérdekű környezetvédelmi jogi szolgálat. Bár az EMLA és különböző vidé-

ki egyetemen jogi fakultásai 2001-ben megkísérelték országos hálózat létrehozását 14 környezetvédelmi posztgraduális képzésben részt vett és ingyenes vagy csökkent díjjal járó munkát vállaló ügyvédből, a hálózat egyetlenlen földrajzi eloszlása, a többi környezetvédő szervezettel való kapcsolatok megoldatlansága, a hálózatban szerepet vállalt ügyvédek leterheltsége (több esetben értesítettünk arról, hogy a környezetvédelmi problémáival hozzájuk forduló ügyfeleket elutasították) azt eredményezi, hogy valódi, működő hálózatról egyelőre még nem beszélhetünk.

A szervezetek a kormányzat ágazati minisztériumaival, szakmai és gazdálkodó szervezetekkel is kapcsolatokat tartanak fenn, részvételre törekednek a döntéshozatalban. Ennek keretét az évente megrendezett Környezet- és Természetvédelmi Szervezetek Országos Találkozója adja, ahol 100-150 szervezet delegáltja választja meg a küldötteket a kormányzat által felajánlott bizottságokba, kuratóriumokba.

A környezetvédelmi törvény által felállított 22 fős Országos Környezetvédelmi Tanácsban 1995 óta a tudományos, gazdasági élet képviselői mellett heten a környezetvédő mozgalmakat képviselik. A tanácsban egyenlő arányban vesznek részt a környezetvédelmi társadalmi szervezetek, a szakmai és gazdasági érdekékképviseleti szervezetek, s a tudományos élet képviselői (a 22. tag maga a környezetvédelemért felelős miniszter). A tanács a Kormány működési ideje alatt, annak tanácsadó szerveként állást foglal a különböző környezetvédelmi programok elvi kérdéseiben, a környezetvédelemmel összefüggő jogszabályokkal és döntésekkel kapcsolatban és egyéb környezetvédelmi ügyekben. A tanács az Országgyűlés vagy a Kormány hatáskörébe tartozó döntésekkel kapcsolatos állásfoglalásait a Kormány elé terjeszti.

1994 óta a Környezetvédelmi Alap Célulírányzat (KAC) pályázatainak bíráló bizottságaiban is folyamatosan delegálhatnak tagokat a zöldek. A miniszter - az érintett minisztériumok véleménye, a környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezetek és az Országos Környezetvédelmi Tanács együttes ajánlásainak ismeretében - pályázati felhívást tesz közzé a minisztérium hivatalos lapjában, valamint a megjelenés tényét két országos napilapban közzé és azt a minisztérium internetes honlapján is közzéteszi. A miniszteri utasításnak megfelelően a pályázati felhívás tartalmazza a tárgyév körülményei és természetvédelmi programokban való részvétel feltételeit.

A szakmai szempontból rangsorolt, pénzügyileg is támogatható pályázatok elbírálására a miniszter 15 tagú Tárcaközi Bizottságot hoz létre (a továbbiakban: bizottság), amelynek tagja a környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezetek által delegált három személy is.

A közéleti pályázati rendszer működtetése érdekében a miniszter a közéleti feladatok céljaként külön legalább öttagú Szakértői Bizottságot hoz létre, amelynek tagjai a miniszter által felkért szakértők, valamint a környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezetek által delegált két személy. A környezet- és természetvédelmi kommunikációt erősítő keret esetében a Szakértői Bizottság egyik szakértője az Oktatási Minisztérium képviselője. A környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezetek és mozgalmak támogatása esetén a Szakértői Bizottság héttagú: a miniszter által felkért négy szakértőből, valamint a környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezetek által delegált három személyből áll.

Jelenleg kilenc bizottságban, kuratóriumban vesznek részt a zöld mozgalom delegáltjai: Országos Környezetvédelmi Tanács, Országos Területfejlesztési Tanács, SAPRI Bizottság, Fenntartható Fejlődésért Ágazatközi Bizottság, Géntechnológiai Bizottság, Csomagolásközvetítő Termékdíj Tanácsa, Magyar Televízió Közalapítvány Kuratóriuma, Hungária Televízió Közalapítvány Kuratóriuma, Magyar Rádió Közalapítvány Kuratóriuma.

Lobbizással is érhetnek el eredményeket társadalmi szervezetek Magyarországon. A Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házzabályáról szóló 46/1994. (IX. 30.) OGY határozat 141. § (3) bekezdése alapján 1995-től közzéteszik a jegyzékbe vett érdekképviseleti és társadalmi szervezetek listáját (lobbibilista). Az Országgyűlés főtitkárhoz lehet írásbeli kérelmet benyújtani a szükséges dokumentumokkal (alapszabály, végzés stb). Csak országos hatáskörű szervezetek kerülhetnek a listára. A listára vétel, ha a kért dokumentumok beadásra kerültek, automatikus. Évente egy alkalommal hozzák nyilvánosságra a Magyar Közönlönyben. A lobbilistán szereplő szervezetek betekintheznek a parlamenti naplóba, a naprakész nyilvántartásokba, a törvényalkotást érintő információk anyagokba, valamint eljuttathatják véleményüket az illetékes parlamenti bizottságnak. Jelenleg a lobbilistán található 474 szervezet közül kb. 30 (6,8 százalék) sorolható a környezetvédők közé.

C) Környezeti nevelés és tudatformálás

Az ország lakosságának a hatékony közösségi részvételre való alkalmasságát nagymértékben befolyásolja az, hogy milyen háttérismereteik vannak. Ezeket a háttérismereteket egyrészt az oktatási rendszerben, másrészt a médiából szerezhetik meg a leginkább.

Környezeti nevelés és környezeti tudatformálás az oktatásban

Magyarországon majd két évtizedre nyúlik vissza a környezeti nevelés kormányzati támogatottsága. A Környezetvédelmi Minisztériumnak (KöM) és az Oktatási Minisztériumnak (OM) egyaránt vannak feladatkörük, s ehhez rendelt forrásai, de együttműködési megállapodás készül a kulturális és a földművelésügyi tárcákkal is a környezeti szemléletformálás kiterjesztése érdekében. Az intézményi infrastruktúra fejlesztésével az alapszintű oktatásban, a közoktatásban biztosított a környezetvédelmi képzés. A Nemzeti Alaptanterv, a kerettantervek, a helyi tantervek integráltan, horizontális feladatként kezelik a környezeti nevelést.

Állami szinten két tárca – a KöM és az OM – rendelkezik hatáskörrel a közvélemény környezeti tudatosságának fokozására. A KöM és az OM 1999-ben kötött együttműködési megállapodást az óvodai, közoktatási, szakképzési, felsőoktatási területeken, a tankönyvkiadás, oktatási segédanyagok, minőségbiztosítás, tehetséggondozás, információáramlás, további tárcaközi együttműködések, külföldi szakmai kapcsolatok fejlesztése érdekében, és közös háttérintézményként létrehozták a Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programirodát, ahol a kutatás idején két főállású alkalmazott, egy adminisztrátor és egy polgári szolgálatos dolgozott. Ezenkívül a két tárca vállalta éves terve egyeztetését, egy 3 éves program megvalósítását, a rendszeres konzultációs tevékenységet, s a költségvetésükbe

tervezett magas színvonalú környezeti nevelés, oktatás, képzés megvalósítását.

A környezetvédelmi tárcánál szinte a kezdetektől alkalmaznak környezeti neveléssel foglalkozó munkatársakat. A Kabinetirodához rendelt tevékenykedik a Szemléletformálási és Szakmai Kapcsolatok Főosztálya, 4-8 főállású alkalmazottal. Működik egy külső szakértőkből álló Környezeti Nevelési Bizottság, s elkészült a Nemzeti Környezeti Nevelési Akcióprogram.

Az OM-ben államtitkári szinten, civil képviselő részvételével munkabizottság jött létre, s elkészült például az OM Környezeti Nevelési Koncepciója, mely integrált tevékenységként, horizontális feladatként kezeli a környezeti nevelést, oktatást.

A tárcák kétévenkénti programjainak intézkedési terveihez 120+120 millió forintot rendeltek 2001–2002. évben. Az OM háttérintézményei (IUCN Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda, Nemzeti Felsőoktatási és Szakképzési Intézet, Országos Közoktatási Intézet, Pedagógiai és Módszertani Továbbképző Intézet) programfinanszírozásban részesülnek, míg a KöM-nél a Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat (KAC) keretében állnak rendelkezésre, pályázati lehetőségként. A Központi Környezetvédelmi Alap (1998-tól KAC) pályázati rendszerét 1996-ban dolgozták ki, azóta minden éven változik, egyes vélemények szerint az utóbbi években némileg csökkenő összegben pályázatok útján is támogatják a környezetvédelmi szemléletformálás terén tevékenykedő civil szervezeteket. Őt jelentősebb pedagógus szervezettel működnek együtt, melyek képesek a tárca céljait is szolgáló programok végrehajtására. A KAC keretében évenként 250-270 millió forint a környezetvédelmi oktatással, 250 millió forint a szemléletformálással összefüggő pályázatok között kerül szétosztásra.

Kormányzati szinten a környezeti nevelés és képzés helyzete ma még felemás: bár az Országgyűlés valamennyi pártja egyhangúlag fogadta el a Nemzeti Környezetvédelmi Programot, ám a gyakorlatban, amikor egyezneken érvenyesíteni céljait, s ehhez forrásokat teremteni, erős ellenállás tapasztalható, elsősorban a gazdasági és pénzügyi tárcákkal hiányzik kormányzati szinten az együttműködés. Nem prioritás a környezetvédelem, sőt ellenérdekeltek tekintik az ennek érdekében tett javaslatokat.²¹

Magyarországon már az óvodai nevelésben is támogatják a természetismeretet és az egészséges nevelést, az óvodák környezetharmonikus fejlesztését, a természetközeli, szabadban tervezett programokat. A közoktatásban, az alapszintű oktatásban a 6-18 éves korosztályok számára azonban nem megoldott a környezetvédelmi ismeretek oktatása, annak ellenére, hogy a Nemzeti Alaptanterv, kerettantervek, helyi tantervek integráltan, horizontális feladatként kezelik a környezeti nevelést, ugyanis csak választható tantárgy a környezetvédelem. A KöM ezért más technikákkal is igyekszik erősíteni a szemléletformálást. Például 2002-től általánossá vált az erdei iskolákban való részvétel az általános iskolák tanulóinak számára. Szorgalmazzák a nemzetközi GLOBE Hálózat hazai bázisainak sza-

²¹ Magyarországon a Környezetvédelmi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium vállalta fel a környezeti nevelés intézményi háttérfejlesztését. Mindkét minisztérium felelős szakembereivel készítettünk interjúkat: Szaraz Péter, Környezetvédelmi Minisztérium vezető főtanácsosa, Szemléletformálási és Szakmai Kapcsolatok Főosztálya, Oktatási Osztály; Czippán Katalin, Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda vezetője.

porodását, s folyik a Nemzetközi Ökoiskola Hálózatban való részvétel programjának kidolgozása. A nemzeti parkok számára előírás az iskolai oktatás segítése terepnyelvényekkel, oktató központok működtetésével. A környezeti nevelőknek állami és társadalmi szinten a legnagyobb nehézséget a rendszerváltás óta tapasztalható, a fogyasztói magatartást ösztönző gazdasági átalakulás okozza. Adminisztratív módszerekkel is próbálják megakadályozni az iskolán belüli káros fogyasztói szemlélet terjesztését: a közoktatási törvény például kitiltotta a reklámot a tanintézményekből. A szakképzésben a környezet- és természetvédelmi ismeretek hiteles és korszerű ismereteinek átadására törekednek.

A diplomásoknak jelenleg 6 százaléka rendelkezik szakirányú környezetvédelmi képzettséggel. 1999-ben 42 275 fő szerzett szakképzési diplomát. 2001-ben 22 főiskolán, 50 egyetem²² folyt környezetvédelmi szak- és szakirányú képzés műszaki, agrár, pedagógiai, közgazdasági, jogi karokon. Végzettségek számára 29 főiskola és egyetem indított továbbképzést. A Nemzeti Környezetvédelmi Program előírja, hogy a jövőben a felsőoktatás valamennyi hallgatójának valamilyen szintű környezetvédelmi ismereteket kell tanulnia, ehhez már készülnek a tankönyvek, melyeket 2002-től tesztelnek. Különösen a bölcsészeti- és társadalomtudományi szakokon lesz ennek jelentősége, hiszen a globális problémáktól kezdve az ember és környezetén át a Kárpát-medence természeti, környezeti állapotáig ismeretekhez jutnak majd a hallgatók. A végzett tanárok számára számos környezetvédelmi posztgraduális képzés áll rendelkezésre tudásuk felfrissítéséhez.

A NEMZETI ALAPTANTERVEN ALTERNATÍVA HELYETT KÖTELEZŐVÉ KELLENE TENNI A KÖRNYEZET-VEDELEM TANTÁRGY OKTATÁSÁT.

Környezetvédelem a sajtóban, a média szerepvállalása a környezettudatosság növelésében Rádió. A közszolgálati Kossuth Rádió több rendszeres műsort szentel a környezetvédelemnek:²³

- *Oxigén*: heti 1 alkalommal, 50 percben;
- *Zöld Hírek*: heti 3-5 alkalommal, 5 percben (megj.: ennek időtartamát időközben csökkentették összesen heti 4 percre);
- a *Krónika* hírműsorban heti 3-13 riport foglalkozik környezetvédelmi témákkal;
- *Hangos recept a környezetvédelemről*: havonta egyszer (protokolláris jellegű műsor, általában a környezetvédelmi tárca aktuális vezetőjét hívják be interjúra).

A környezetvédelem más műsorokban alkalmanként jelenik meg:

- a *Napközben* magazinműsor általában hetente egyszer foglalkozik ilyen kérdésekkel;
- *tematikus műsorok*: évi kb. három dokumentumműsor, 50-50 percben; időnként egy-egy riport jelenik meg a 16 óra, Vasárnapi Újság, Mi időnk, Névjegy (ha ökológus az interjúalány), Elfelejtett sorok műsorokban;
- *2000-ben a 10. Föld Napján és a Környezetvédelmi Világnapon* külön, egész napos tematikus műsorral jelentkeztek.

A műsorok tartalmáról és jellegéről. Elemzésre a műsorokban ritkán kerül sor, az alternatívák, folyamatok, okok feltárása hiányzik. Néha van erre egy-egy kísérlet, de nem rendszeresített és nem átfogó, ami részben az újságírók ilyen irányú képzettségének hiányával magyarázható. Például egy illegális hulladéklerakókról szóló riport szól a regionális lerakók építéséről, de az ezek által felvetett problémáknak már nem jár utána, nem foglalkozik a hulladék keletkezésének okaival és kezelésének különböző módjaival. Az erőfeszítések ellenére sincs külön szakosodott műsor.

Inkább sok a műsor, mint kevés, de ritka a hozzáértő riport. Nincs koordináció a műsorok készítői között – például a megközelítések teljesen eltérőek, ami önmagában nem okozna problémát, de mindegyiket a teljes igazságként tállják. Ez elsősorban nem a vélemények sokszínűségét jelzi, hanem azt, hogy sok helyen felszínesen kapnak a témába, az okok keresése nélkül.

Kevés a környezeteti publicisztika, kevés az oknyomozó riport.

A környezetvédelmi téma gyakran nem illik a műsorkörnyezetbe, például a műsor előtti és utáni kereskedelmi reklámokhoz.

A műsorok minőségi színvonala. Pontatlanság előfordul, például egy denevérekről szóló riportban hangzott el, hogy: „ezek az aranyos kis madarak sok rovarat esznek”; egy, a klímakonferenciáról szóló félórás beszélgetésben alig voltak adatok. Gyakori a mellébeszélés, az interjúalányok, közalkalmazottak is csúszthatnak. Egyoldalúság előfordul, de kevésbé okoz problémát.

Írott sajtó. A Népszabadság 2000. augusztus 14–20., október 9–15., 2001. október 15–21., valamint a Blikk 2000. augusztus 14–20., október 9–15., a BAZ megyei Észak-Magyarország napilap 2000. szeptember 1–24. között megjelent cikkeinek elemzése alapján a környezetvédelem megjelenése a hazai nyomtatott sajtóban:

- *Népszabadság.* Heti 3-5 ilyen témájú cikk jelenik meg, havonta van önálló rovat, a Zöld Oldal. A megjelenő anyagok többsége rövidebb hír, kommentár nélkül, ilyenből egy számban akár kettő is lehet. Nagyobb lélegzetvételű írások inkább külső szerzők tollából, a Hétvége vagy a Fórum rovatban jelennek meg. A vizsgált időszakokban döntően az EU-csatlakozás, illetve az akkori tárcabotrányok miatt került szóba a környezetvédelem, nem annyira tartalmi ügyekről tudósítottak. Az elemzés ritka, pontatlanságok előfordulnak.
- *Blikk.* Heti 1-2 cikk, többnyire helyi botrányokról, amelyek inkább érintőlegesen kapcsolódnak a környezetvédelemhez.
- *Észak-Magyarország.* Három hét alatt összesen 19 környezetvédelmi témában jelent meg írás: a közlekedésről 6 alkalommal, ebből 5 az Autómentes Napról; 1 zaj; 4 természetvédelem; 5 hulladék; + bányászat, erőműfejlesztés, energiahatékonyság. Általában a megyei környezetvédelmi eseményeket dolgozzák fel, nem jellemző az országos hírek másodközlése. Interjúk, eseménytudósítás, körkérdés, glossza, jegyzet, szinte valamennyi műfaj megtalálható a cikkek között. Általában fényképpel illusztrálják az írást. Tudatosan keresik és közlik a környezetvédelmi témájú eseményeket.

²² Az elmúlt két év egyetemi integrációinak következményeképpen ma már összesen csak 68 felsőoktatási intézmény van Magyarországon, amelyből 30 maradt még állami kezelésben.

²³ Egy rádiós csatornát, két országos és egy helyi lapot vizsgáltunk. A környezetvédelem rádiós megjelenésével kapcsolatban Mangel Gyöngyivel, a Magyar Rádió Kossuth adójának munkatársával készítettünk interjút. Mangel Gyöngyi a rádió hírműsoránál, a Krónikánál dolgozik, és egyben tagja a Környezetvédelmi Újságírók Társaságának (KUT) is.

A TAI-PROGRAM MAGYARORSZÁGI VIZSGÁLATAINAK ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEI

A TAI 2002 májusában elkészült nemzetközi záró jelentése megállapítja, hogy a vizsgálatba vont országokban összességében véve a legjobb az információhoz való hozzáférés helyzete, ezt követi a társadalmi részvétel gyakorlata, és kivétel nélkül mindenütt a jogorvoslati jogok érvényesítése a leggyengébb. Nem kivétel ez alól hazánk sem, ezért a nemzetközi jelentés írói²⁴ által megfogalmazott következő javaslatok számunkra is érvényesek:

- Általános probléma a különböző környezeti adatok integrálásának, egységes, átjárható rendszerben való kezelésének hiánya, amin a kormányzati információs rendszerek ilyen irányú fejlesztéseivel lehetne javítani.
- Jellemző az adatokat birtokló hatóságok, intézmények kapacitásának hiánya a nagyközönségtől érkező kérelmek, észrevételek fogadására. Az intézményekben sokszor egyáltalán nincs vagy alig akad olyan, megfelelő képzettséggel rendelkező kijelölt munkatárs, akinek elsődleges feladata a lakossággal való kapcsolattartás és az információterjesztés segítése lenne.
- A társadalmi részvétel folyamatában gyakorta tisztázatlan a lakoságtól és a társadalmi szervezetektől érkező észrevételek, kifogások figyelembe vétele, beépítése a végső döntésbe. Törvényi garanciákra lenne szükség a tényleges konzultáció biztosítására, hogy a közösség részvétele több legyen egyszerű formaságnál.
- A környezeti szempontok – és így a környezetvédelmi eljárásokban megvalósuló részvételi folyamatok – általában nem érvényesülnek a rokon ágazatokban (például útépités, bányászat, erdőszet). Az ilyen, jelentős környezeti hatással is járó döntésekben jellemzően nagyon csekély a társadalom beleszólási joga – az ágazati integrációt tehát nemcsak az információs rendszerek, de a döntéshozatali eljárások tekintetében is meg kellene valósítani.
- Végül a bíróságok is többnyire leszűkítő értelemben kezelik a környezet és a környezeti információ fogalmát. Az eljárások hosszadalmassága, költsége, és a bírák környezeti „érzékenységének” nagyon megnehezíti a jogorvoslati lehetőségek alkalmazását. A környezeti ügyek egyre fokozódó jelentősége megérdemelné külön igazságszolgáltatási mechanizmusok felállítását és elterjesztését.

²⁴ Elena Petkova, Crescencia Maurer, Norbert Henniger, Fran Irwin: Information, Participation, Justice: The Keys to Sustainable Development – World Resources Institute